

**GROUNDED THEORY -TUTKIMUS LUOTTAMUKSEN
INTUITIOON VAIKUTTAVISTA TEKIJÖISTÄ: INTUITIO-
TYYPPI, AJATTELU, OPPIMINEN, PÄÄTÖKSENTEKO, VI-
NOUMAT, HARHAT JA RAJOITTEET**

Tapio Ollila
Maisterintutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto
Tekijä Ollila Tapio	
Työn nimi Grounded Theory -tutkimus luottamuksen intuitioon vaikuttavista tekijöistä: intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko, vinoumat, harhat ja rajoitteet	
Oppiaine Sosiologia	Työn tyyppi Pro-Gradu tutkielma
Aika 16.01. 2024	Sivumäärä 131
Ohjaaja Pertti Jokivuori	
<p>Tiivistelmä Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia viittä luottamuksen intuitioon vaikuttavaa tekijää eli teemaa. Teemoina toimivat intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet. Analyysimenetelmänä on ankkuroitu teoria (Grounded Theory). Tutkielman kirjoittaja keräsi viisi tietoaainetta, yhden kutakin teemaa kohden. Tutkimuksen edetessä tietoaainesten analyysistä nousi esiin temaattisia luokkia, niiden ominaisuuksia ja sisäisiä yhteyksiä, jotka esitettiin viidessä käsitelmässä, yksi malli kutakin teemaa kohti. Mallit yhdistettiin ja esiin nousi teoreettinen viitekehys. Tutkimuksen aikana esiin nousseiden luottamuksen intuitioon vaikuttavien teemojen keskinäisten yhteyksien takia viitekehystä laajennettiin kuitenkin myös käsittämään näiden yhteyksien analyysi. Kaikista analyysistä nousi esiin yhteensä 36 temaattista luokkaa, 47 luokkien välistä yhteyttä, 41 teemojen keskinäistä yhteyttä ja 379 ominaisuutta. Yhteyksille määritettiin yhteensä 88 yhteyksien korkeamman tason abstraktia väittämää. Väittämät tulkittiin yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman, luottamuksen sekä filosofian teorioiden avulla. Tulokset osoittivat teorioiden tukevan 61 väittämää 88 väittämästä. Väittämistä ja niitä tukevista teorioista laadittiin omat loppupäätelmät. Lopuksi temaattiset luokat, luokkien ominaisuuksien lukumäärä ja luokkien väliset yhteydet ja teemojen keskinäiset yhteydet piirrettiin laajennettuun teoreettiseen viitekehukseen, joka on uusi teoria. Uusi teoria on ainutlaatuinen löydös sosiologiassa ja yhteiskuntatieteissä ja tutkimus todisti tieteellisesti, että yhteiskuntatieteillä, sosiologialla, luottamuksella ja filosofialla, on yhteys luottamuksen intuitioon vaikuttaviin tekijöihin. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että sosiologian kannalta intuitio edustaa kulttuurin sisäisen toiminnan kyseenalaistamattomuutta ja sitä, miten palautteen kautta ihmiset muokkaavat omaa ajatteluaan yhteiskunnan normeja mukaileviksi. Intuitio kertoo ihmisten olevan kokemuksen ja hiljaisen tiedon, intuition, ohjaamia, mikä mukailee sosiologisia käsityksiä ihmisyyden luonteesta. Ihmiset eivät tee vain rationaalisia päätöksiä, vaan käyttävät myös intuitiotaan avuksi. Tutkimus vahvistaa sekä luottamuksen intuitioon vaikuttavien tekijöiden että yhteiskuntatieteiden teorioiden luotettavuuden niiden tutkimisessa.</p>	
Asiasanat luottamus, intuitio, intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko, vinouma, harha, rajoite	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

- KUVIO 1 Tutkimusmalli: Tutkimuksen pääongelma 'Luottamuksen intuitio' siihen vaikuttavine tekijöineen (intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet). 7
- KUVIO 2 Intuitiotyyppi-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne AI-TI) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...32) ja luokkien väliset yhteydet (I-VII) nuolilla esitettyinä. 59
- KUVIO 3 Ajattelu-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne KPT-KIA) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...25) ja luokkien väliset yhteydet (I-X) nuolilla esitettyinä. 62
- KUVIO 4 Oppiminen-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne IO-MF) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...23) ja luokkien väliset yhteydet (I-XI) nuolilla esitettyinä. 65
- KUVIO 5 Päätöksenteko-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne AIP-KP) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...39) ja luokkien väliset yhteydet (I-XII) nuolilla esitettyinä. 69
- KUVIO 6 Vinoumat, harhat ja rajoitteet -teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne IL-AR) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...16) ja luokkien väliset yhteydet (I-VIII) nuolilla esitettyinä. 73
- KUVIO 7 Teemat (pyöreä neliömuoto), temaattiset luokat teemojen sisällä (suorakaide), luokkien väliset yhteydet (kahteen suuntaan osoittavat nuolet) ja Luottamuksen intuitio (suorakaide), johon viisi teemaa niiden temaattisine luokkineen vaikuttavat. 80
- KUVIO 8 Teemat (intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet), teemojen yhteydet toisiinsa temaattisten luokkien ominaisuuksien avulla (suorakaide, jossa on luokan nimi ja kirjainlyhenne). Yhteydet kuvataan nuolilla, jotka on numeroitu 1-12. Teemojen vaikutukset 'Luottamuksen intuitioon' on esitetty harmailla, leveillä nuolilla. Kuviossa värit esittävät viittä teemaa ja niiden luokkia. 84

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Käsite, määritelmä ja kirjallinen lähde.	7
TAULUKKO 2	Esimerkki: Temaattinen luokka (kirjainlyhenne), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä.....	58
TAULUKKO 3	Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.....	60
TAULUKKO 4	Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.....	63
TAULUKKO 5	Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.....	66
TAULUKKO 6	Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.....	70
TAULUKKO 7	Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.....	73
TAULUKKO 8	Temaattisen luokan kirjainlyhenne, temaattinen luokka sekä määritelmä ja lähde.	75
TAULUKKO 9	Teema/teema, temaattinen luokka (kirjainlyhenne)/temaattinen luokka (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)/; temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan numerotunniste) (ominaisuuden numerotunniste); yhteysnumero (1-12) (Kuvion 8 yhteysnumerot).	82
TAULUKKO 10	Teemojen yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.....	85

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS	6
2.1	Päätutkimusongelma, tutkimuskysymykset, tutkimusmalli ja tutkimuksen käsitteet	6
2.2	Yhteiskuntatieteet, sosiologia ja filosofia.....	9
2.3	Luottamus sosiologiassa	13
3	INTUITIO.....	18
3.1	Arkinen intuitio	18
3.2	Intuitio käsitteenä.....	19
4	INTUITIOTYYPPI.....	22
4.1	Asiantuntijaintuitio	22
4.2	Sosiaalinen intuitio eli intuitiivinen viestintä	24
4.3	Moraali-intuitio	25
4.4	Tunne- ja affektiointuitio	25
4.5	Tunnistus-intuitio.....	28
5	AJATTELU.....	29
5.1	Kaksoisprosessiteoria	29
5.1.1	Tiedostamaton eli intuitiivinen ajattelu	30
5.1.2	Tietoinen eli rationaalinen ajattelu.....	32
5.1.3	Analyttis-intuitiivinen eli reflektiivinen ajattelu	33
5.1.4	Intuitiivisen ja rationaalisen ajattelun yhteistyö	34
5.2	Palautteen merkitys intuitiossa ja ajattelussa.....	35
5.3	Kulttuurin merkitys intuitiossa ja ajattelussa	36
6	OPPIMINEN.....	38
6.1	Hiljainen tieto vs. eksplisiittinen tieto ja intuitio	39
6.2	Metaforat hiljaisen tiedon muuttamisessa eksplisiittiseksi tiedoksi	42
7	PÄÄTÖKSENTEKO	43
7.1	Intuitiivinen ja rationaalinen päätöksenteko	43
7.1.1	Asiantuntijan intuitiivinen päätöksenteko	44
7.1.2	Heuristiikat intuitiivisessa päätöksenteossa	44
7.1.3	Systemiäly intuitiivisessa päätöksenteossa.....	45

7.1.4	Intuitiivis-analyyttinen päätöksenteko	46
7.1.5	Affektiot päätöksenteossa	46
7.1.6	Nopea intuitiivinen päätöksenteko	47
7.1.7	Kognitio päätöksenteossa.....	48
8	VINOUMAT, HARHAT JA RAJOITTEET.....	49
9	TUTKIMUSMETODOLOGIA.....	52
9.1	Intuitiokirjallisuuden ja tutkimuksen teorioiden hakumenetelmä.....	52
9.2	Intuitiokirjallisuuden analysointimenetelmä.....	53
10	ANALYYSIT JA TULOKSET	55
10.1	Analyysien toteuttaminen.....	55
10.2	Analyysi 1: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan intuitiotyyppi?	57
10.3	Analyysi 2: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan ajattelu?	61
10.4	Analyysi 3: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan oppiminen?	65
10.5	Analyysi 4: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan päätöksenteko?	68
10.6	Analyysi 5: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan vinoumat, harhat ja rajoitteet?.....	72
10.7	Mitkä ovat luottamuksen intuitioon vaikuttavat tekijät?.....	75
10.7.1	Analyysi 6: Mitkä ovat teemojen keskinäisten yhteyksien vaikutukset luottamuksen intuitioon?.....	81
11	OMAA POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTELMÄT	97
	LÄHTEET.....	106
	TIETOAINEISTO	116
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämän maisterintutkielman tavoitteena on tutkia ankkuroidun teorian (Glaser & Strauss 1967) (Grounded Theory, GT) avulla luottamuksen intuitioon vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus on kriittinen, laadullinen ja teoreettinen tutkimus, jossa GT analyysi (Glaser & Strauss 1967) ja aiemmat tieteelliset ja muiden lähteiden tutkimukset yhdistyvät metatutkimukseksi (Koskinen 2016, 38-39) teoreettisen viitekehysten aikaansaamiseksi. Yhteiskunnassa ihmisten käyttäytyminen, päätöksenteko, ajattelu ja vuorovaikutus ovat moninaisten tekijöiden vaikuttamia, missä intuitio ohjaa ihmisiä navigoimaan tässä monimutkaisen todellisuuden kokonaisuudessa. Luottamuksen intuitiosta ei ole aikaisempaa yhtenäistä teoreettista viitekehystä, jolloin tutkimuksen merkitys on avata niin luottamuksen kuin intuitionkin välistä yhtenäisyyttä. Edmondsin ja Warburtonin (2016, 6) mukaan sosiologinen tutkimus onkin implisiittisen tiedon esille tuomista tietoisuuteen.

Intuition määritelmät ovat tieteessä ja eri aloilla moninaisia tieteen eri näkökulmista katsottuna, mutta intuitioon sisältyy myös tiettyjä yleisiä ominaisuuksia, jotka valaisevat ihmisten ajattelun toimintaa. Hogarthin (2002, 11), Danen ja Prattin (2007, 36), Saariluoman (2011, 103) sekä Raamin (2020, 43, 51) mukaan intuitio on ymmärretty alitajuisena ajattelumuotona, jota ihmiset käyttävät hahmottamaan todellisuutta. Tetlockin ja Gardnerin (2016, 40) sekä Raamin (2020, 33-34) mielestä rationaalisuutta on puolestaan kohdeltu päättelevänä, loogisena ja tietoisesti tehtävänä ajatteluna, jossa asioita analysoidaan tosiasioiden perusteella ihmisten päämäärien saavuttamiseksi. Burnekon (1997, 88) mukaan rationaaliseen ajatteluun painottavat kulttuurit eivät kuitenkaan anna samanlaista arvoa henkilökohtaisille tulkinnoille todellisuudesta minkä mukaisesti ihmisten subjektiivisuus on irrationaalista. Laughlin (1997, 19) arvioi puolestaan, että antropologiassa intuitio tulee usein vastaan eri kulttuurien tutkimuksissa, joissa käytetään unien selitystä, meditaatiotekniikoita ja tautien tunnistuksia intuition avulla.

Ihmisen avoimuus omalle intuitiolleen vaikuttaa myös siihen, miten vahvasti ihminen luottaa siihen ja hyödyntää sitä ajatteluunsa (Raami 2015, 202). Salasin, Rosenin & DiazGranadosin (2010, 943-944) arvioivat intuition käsitteen olevan kognitiota, joka on erilainen kuin tietoinen ja analyttinen järkeily. Strickin ja Dijksterhuisin (2011, 29)

mukaan tiedostamattoman ajattelun lopputulos on intuitiota, sisäistä tunnetta ja epämääräistä tiedon prosessointia. Hyttinen (2018, 2) väittää, että intuitiokyvyn kehityksen avulla siitä voidaan kuitenkin saada järkevä oman mielen hakukone, jossa hyödynnetään sisäistä tietoa. Vaikka ihmisten intuitiota on vaikea todeta empiirisesti (Harteis & Billet 2013, 20), niin sosiologiassa intuitio kuuluu kuitenkin arkiajattelun ja tiedon sosiologian piiriin, jossa tutkitaan sitä, mistä tieto saadaan ja miten tämä tieto ilmenee ihmisten välisissä suhteissa ja käsityksissä (Leisti & Poskiparta 2022, 17). Konteksti, jossa tietoa saadaan ja käytetään, on sosiaalisen psykologian ja sosiologian endogeeninen perusta (Simon 1992, 157,160). Betsch ja Glöckner (2010, 285) toteavat, että tiedon käsittelyn vaikeus ei ole niinkään tiedon määrästä kuin tiedon yhdenmukaisuudesta riippuvainen. Sadler-Smith ja Shefy (2004, 83) päättelevät, että ihminen ei voi tietoisesti analysoida kaikkea tietoa ja siihen pyrkimys voi johtaa analyysiparalyysiin, koska tietoinen ajattelu on kapasiteetiltaan rajattua.

Leistin ja Poskiparran (2022, 17) mukaan sosiologiassa intuition voidaan sanoa kuuluvan arkiajattelun ja tiedon sosiologian piiriin, missä tutkitaan sitä, mistä tieto saadaan ja miten tämä tieto ilmenee ihmisten välisissä suhteissa ja käsityksissä: arkiajattelussa ilmenee paljon alitajuista päätöksentekoa, koska se on yksinkertaisesti helpompaa vaativamman ja tietoisemmän ajattelun sijaan.

Edmonds ja Warburton (2016, 9) väittävät, että erilaisilla tieteellisillä löydöksillä on usein merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnan toiminnalle, jolloin sosiaalitieteet huomioivat juuri sen, miten tiede ja yhteiskunta ovat yhteydessä toisiinsa ja mitä vaikutuksia esimerkiksi lääketieteen käytännöillä on ihmisten arkeen ja sosiaaliseen todellisuuteen.

Sosiologian kentällä tämä tutkielma liittyy siten sekä tiedonsosiologiaan että sosiaalisen pääoman ja luottamuksen tutkimustraditioihin. Sosiaalisen konstruktionismin teoriassa todellisuus on sosiaalisen välittymisen kautta tapahtuva ilmiö, mikä on aikaan ja paikkaan sidottua (Saaristo & Jokinen 2004, 103-105, Bergerin ja Luckmannin 1994 mukaan). Sosiaalisen konstruktionismin (Berger & Luckmann 1967) teoria väittääkin, että sosiologia tutkii ihmistä ihmisenä, eikä teoreettisena kokonaisuutena (Berger & Luckmann 1994, 212). Sosiaalinen todellisuus muodostuu sukupolvien oppiman tiedon kokonaisuuksista ja kokemukset kerrostuvat yhteisiin intersubjektiivisiin muotoihin, kun tarpeeksi monella on samantapaisia kokemuksia keskenään (Saaristo & Jokinen 2004, 101-102, Bergerin ja Luckmannin 1994 mukaan). Arkitietämys antaa myös valmiita vastauksia poikkeuksellisten ilmiöiden syyille, jossa suuret järkytykset tunnetusta järkyttävät ihmisten koko todellisuuden tajun (Berger & Luckmann 1994, 35-36). Arkitieto on pätevää niin kauan, kuin se riittää tyydyttävästi suorittamaan tahdotun tehtävän, mutta jos arkitieto ei riitä jonkin ongelman ratkaisuun, niin tämä käytäntö kyseenalaistetaan (Berger & Luckmann 1994, 54-55). Sosiaalinen tietovaranto antaa relevantteja tietokokonaisuuksia valmiiksi muokattuun muotoon (Berger &

Luckmann 1994, 56). Jos ei tiedä yksityiskohtaisesti ongelman ratkaisua, ihmisen mieleen ilmaantuvat keneltä ja mistä tämän tiedon mahdollisesti voisi saada (Berger & Luckmann 1994, 57). Tietoyhteiskunta jakautuu siten vaihtelevasti ja muodostaa omanlaisensa asiantuntijajärjestelmän (Berger & Luckmann 1994, 57, 91). Kaikki ihmisen toiminta voi muuttua totunnaiseksi ja tätä totunnaista toimintaa voidaan toistaa jatkuvasti myös tulevaisuudessa ja se vähentää valinnanmahdollisuuksia tai valinnan tarvetta muuhun (Berger & Luckmann 1994, 65-66, 70). Totunnaiseksi muuttuminen on myös instituutioinuminen merkki, minkä mukaan rutiininomaisissa käytännössä omaksutaan vastavuoroisia omaksuttavia rooleja (Berger & Luckmann 1994, 66-67, 88). Instituutioinuminen jälkeen rutinoitu rooli on sosiaalisen säätelyn alainen ja siten myös instituution vallan alainen rooli (Berger & Luckmann 1994, 68-69). Perustavanlaatuinen roolijako instituutioissa on tiedon välittäjien ja tiedon vastaanottajien välillä (Berger & Luckmann 1994, 84). Roolit ovat keskeisiä tutkimuskohteita tiedon sosiologialle, koska ne kertovat siitä, miten yhteiskunnan tieto välittyy yhteiskunnan jäsenille ja miten niitä kohdellaan subjektiivisina todellisuuden kokonaisuuksina (Berger & Luckmann 1994, 93).

Allardt ja Littunen (1984, 354) väittävät puolestaan, että tiedon sosiologiassa tarkastellaan tiedon valintaa ja omaksumista yhteisöissä. Yleisenä sääntönä tieto kulkee helpommin päättäjiltä toteuttajille kuin toteuttajilta päättäjille (Allardt & Littunen 1984, 301). Pelkkä tiedonsaanti ei ratkaise ristiriitoja organisaation sisällä ja se vaatii myös vuorovaikutuskykyä tietoon reagoimiseen ja toiminnan muutokseen (Allardt & Littunen 1984, 307). Allardt ja Littunen (1984, 348, 456) mukaan vuorovaikutus ihmisten välillä vaatii symbolisten merkityksien välitystä, mikä tapahtuu sanojen, eleiden, ilmeiden ja muiden kommunikaatiokeinojen kautta. Kommunikaatio on mahdollista, jos lähettäjä ja vastaanottaja tulkitsevat symbolien sisällön suunnilleen samalla tavalla (Allardt & Littunen 1984, 348).

Sosiologiassa sosiaalinen pääoma on ollut keskeinen luottamuksen havainnollistettava käsite. Ilmosen (2001, 22-23) mukaan sosiaaliseen pääomaan kuuluvat luottamus, normit, vastavuoroisuuden normit, sosiaaliset normit, sosiaaliset rakenteet ja verkostot. Sosiaalinen pääoma vähentää valvonnan tarvetta, parantaa toiminnan koordinoitua, lisää ennustettavuutta ihmisten toiminnassa ja mahdollistaa yhteisten tavoitteiden saavuttamista (Mäkelä & Ruokonen 2005, 22-24, 30). Sitova sosiaalinen pääoma viittaa tuttuun ihmisten, yhteisen identiteetin ja kulttuurin välisiin suhteisiin (Ruuskanen 2005, 316), jossa luottamuksen tunteellinen osa tuottaa yhteisen identiteetin (Ilmonen 2001, 27). Yhdistävä sosiaalinen pääoma viittaa tuntemattomien ja toisistaan erilaisten ihmisten suhteisiin (Ruuskanen 2005, 316).

Kaikissa sosiaalisissa järjestelmissä on läsnä jonkinlaista luottamusta, minkä muoto voi kuitenkin vaihdella kulttuurien ja kulttuurien oletettujen rooli-dotusten välillä (Seligman 1997, 37-38). Seligman (1997, 147-148) toteaa, että luottamus ja

vastavuoroisuuden suhteet kehittyvät ilman ennalta määrättyjä julkisia rooli-dotuksia ja julkinen luottamus on luottamusta siihen, että järjestelmät ja instituutiot toimivat oikein lakien ja normien mukaan. Normit voimistavat yhtenäisyyttä, yhteistä identiteettiä, käyttäytymistä ja luottamusta, joka voimistuu pitkäaikaisissa verkostoissa, jotka eivät ole kaikille avoimia, mutta jotka mahdollistavat voimavarojen käytön arjessa (Jokisaari 2005, 217; Mäkelä & Ruokonen 2005, 27). Luottamus kuuluu osana näkymättömiin toimintatapoihin, yhteiskunnan piilorakenteisiin, organisaatioiden kulttuureihin ja toimintatapoihin (Ilmonen 2001, 29; Sinervo, Elovainio, Pekkarinen & Heponiemi 2005, 142). Tarkkailu ja valvonnantasot ilmaisevat myös luottamuksen tasoa, jossa alhaisen luottamuksen ympäristössä valvonta on vahvaa, kun taas korkean luottamuksen ympäristössä valvontaa käytetään vähemmän (Ilmonen & Jokinen 2002, 158). Yksilöt ovat vaihtelevasti alttiimpia luottamaan tuttuihin ja olemaan luottamatta tuntemattomiin (Ilmonen & Jokinen 2002, 214).

Tutkielmassa luottamuksen intuitioon vaikuttavat tekijät ovat intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet. Tässä työssä nämä viisi vaikuttavaa tekijää ovat samat kuin viisi teemaa, jonka mukaan tietoaaineisto on koodattuna temaattisiksi luokiksi ankkuroidun teorian periaatteilla. Tutkielman tavoitteena on luoda ensin kustakin viidestä vaikuttavasta tekijästä käsitteellinen malli ja lopuksi yhdistää mallit uudeksi teoreettiseksi viitekehyyksi, minkä pätevyyttä myös verrataan ja tulkitaan yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioiden avulla.

Tutkielman alussa esitellään tutkimuksen viitekehys, joka pitää sisällään päätutkimusongelman, tutkimuskysymykset, tutkimusmallin ja tutkimuksen käsitteet. Seuraavana esitellään yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita, joita käytetään todentamaan syntyneitä uutta teoriaa. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen intuitiokirjallisuutta eli intuitiotietoaaineistoa, joka jakaantuu viiteen teemaan eli intuitiotyyppiin, ajatteluun, oppimiseen, päätöksentekoon sekä vinoumiin, harhoihin ja rajoitteisiin.

Intuitiotietoaaineiston jälkeen esitellään tutkimusmetodologia, joka sisältää sekä intuitiokirjallisuuden ja tutkimuksen teorioiden hakumenetelmän että intuitiokirjallisuuden analyysimenetelmän. Analysointimenetelmänä on ankkuroitu teoria (Glaser & Strauss 1967) (Grounded Theory, GT), jota on käytetty analysoimaan näitä viittä intuitiotietoaaineistoa. Analyyseissä kustakin tietoaaineistosta nousi esiin oma graafinen käsitteellinen malli, joka esittää kunkin teeman sisällä esiin nousseet temaattiset luokat, luokkien ominaisuudet ja luokkien väliset yhteydet, joista yhteyksille (suhteille) luotiin korkeamman tason abstraktit väittämät. Väittämät on tulkittu yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioiden avulla. Lopuksi on esitetty omat päätelmät väittämistä ja niitä tukevista teorioista.

Tämän jälkeen käsimallit yhdistettiin teoreettiseksi viitekehyyksi, jota kuitenkin laajennettiin teemojen keskinäisillä yhteyksillä. Lopullisessa teoreettisessa viitekehyyksessä ovat kuvattuina sekä teemojen temaattisten luokkien sisäiset yhteydet että teemojen temaattisten luokkien keskinäiset yhteydet. Yhteyksille (suhteille) luotiin niiden korkeamman tason abstraktit väittämät, väittämistä ja niitä tukevista teorioista laadittiin omat päätelmät ja väittämät tulkittiin näiden teorioiden avulla vastaavalla tavalla kuin aiemmin mainitut käsitelmätkin. Tutkielman lopussa esitellään omaa pohdintaa ja johtopäätelmät sekä lisäksi tutkimuksen merkitystä sosiologialle ja tietelle yleensä.

Tutkimuksessa esiin noussut uusi teoria eli teoreettinen viitekehys todisti tieteellisesti, että yhteiskuntatieteillä, sosiologialla, luottamuksella ja filosofialla, on yhteys luottamuksen intuitioon vaikuttaviin tekijöihin. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että sosiologian kannalta intuitio edustaa kulttuurin sisäisen toiminnan kyseenalaistamattomuutta ja sitä, miten palautteen kautta ihmiset muokkaavat omaa ajatteluaan yhteiskunnan normeja mukaileviksi. Ihmiset eivät tee vain rationaalisia päätöksiä, vaan intuitio kertoo ihmisten olevan intuitiivisen kokemuksen ja hiljaisen tiedon ohjaamia, mikä mukailee sosiologisia käsityksiä ihmisten luonteesta.

Avainsanat: luottamus, intuitio, intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko, vinouma, harha, rajoite

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

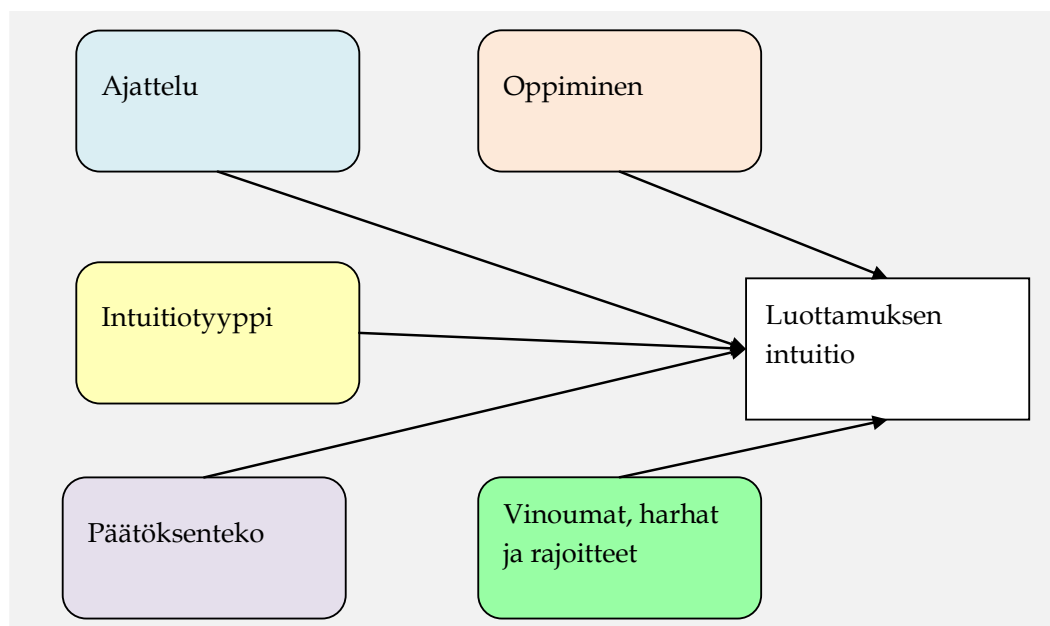
Tutkimuksen viitekehysosiossa määritellään päätutkimusongelma, tutkimuskysymykset, tutkimusmalli ja tutkimuksen käsitteet. Tutkimusmallissa ovat luottamuksen intuitio ja viisi luottamuksen intuitioon vaikuttavaa tekijää eli viisi teemaa, jotka ovat intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet. Tutkimuksessa käsitteitä kutsutaan temaattisiksi luokiksi, jotka perustuvat ankkuroituun teoriaan. Luvun lopussa esitellään yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita.

2.1 Päätutkimusongelma, tutkimuskysymykset, tutkimusmalli ja tutkimuksen käsitteet

Tutkielman päätutkimusongelma on **”Mitkä ovat luottamuksen intuitioon vaikuttavat tekijät?”** (kuvio 1). Päätutkimusongelman ratkaisemiseksi tutkimuksessa vastataan seuraaviin viiteen tutkimuskysymykseen (TK):

- TK1: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan intuitiotyyppi?
- TK2: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan ajattelu?
- TK3: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan oppiminen?
- TK4: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan päätöksenteko?
- TK5: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan vinoumat, harhat ja rajoitteet?

Tutkimusmalli sisältäen päätutkimusongelman siihen vaikuttavine tekijöineen on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1 Tutkimusmalli: Tutkimuksen pääongelma 'Luottamuksen intuitio' siihen vaikuttavine tekijöineen (intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet).

Työssä käytettävät tärkeimmät käsitteet on määritelty taulukossa 1. Ajattelu jaetaan tiedostamattomaan eli intuitiiviseen ajatteluun, tietoiseen eli rationaaliseen ajatteluun ja analyttis-intuitiiviseen eli reflektiiviseen ajatteluun. Oppiminen jaetaan implisiittiseen oppimiseen, eksplisiittiseen oppimiseen ja intuitiiviseen oppimiseen. Päätöksenteko jaetaan intuitiiviseen ja rationaaliseen päätöksentekoon.

TAULUKKO 1 Käsite, määritelmä ja kirjallinen lähde.

Käsite	Määritelmä	Kirjallinen lähde
Luottamus	Tunne, järki, auktoriteetti, rutiinit, perinteet, instituutiot ja vastuunkanto kietoutuvat toisiinsa luottamukseksi, jonka avulla ihmiset voivat koordinoita ja kommunikoida keskenään samalla vahvistaen vastavuoroisuuden normeja. Luottamus on arjen jatkuvuutta ylläpitävä sosiaalinen mekanismi, joka vaatii sopimuksia, jotta petoksen riskejä voidaan vähentää.	Ilmonen & Jokinen 2002, 49-50, 240-241 ; Ilmonen 2001, 22
Intuitio	Intuitio ymmärretään hiljaisen tiedon pohjalta, jossa tietämystä on vaikea saada verbaaliseen muotoon ja siten jakaa tai opettaa muille. Intuitio on tunnistettavasti alitajuinen prosessi.	Polanyi 1966 ; Raami 2015, 60; Raami 2020, 43, 51

Käsite	Määritelmä	Kirjallinen lähde
Tiedostamaton eli intuitiivinen ajattelu eli nopea ajattelu eli järjestelmä 1	Tiedon suodatuksen ja esikäsittelyn kokonaisuus; erottelukyky on keskeinen toimivalle intuitiolle; Järjestelmä 1 on taustalla toimiva nopea, emotionaalinen, tiedostamattomien käsitteellisten ja havaintotoimintojen alue, intuitiivinen ajattelu (eli kuuma ajattelu).	Kahneman 2012, 30-35 ; Tetlock & Gardner 2016, 40
Tietoinen eli rationaalinen ajattelu eli hidas ajattelu eli järjestelmä 2	Järjestelmän 1 jälkeen tieto kulkee järjestelmään 2, jossa tieto analysoidaan ja vertaillaan; Järjestelmä 2 on hidas, päättelevä, harkitseva, looginen, tietoisesti ja rationaalisesti tapahtuva ajattelu analysoiden asioita todisteiden mukaan (eli kylmä ajattelu).	Kahneman 2012, 30-35 ; Tetlock & Gardner 2016, 40
Analyttis-intuitiivinen eli reflektiivinen ajattelu	Analyttis-intuitiivista ajattelua on luonnehdittava intuition ja analyttisen ajattelun hybridimuotona, jossa intuition holistista ymmärrystä ja siihen kohdistuvaa reflektiota käytetään analyysin perustana.	Nurminen 2000b, 25
Oppiminen	Oppiminen jaetaan neljään luokkaan: behavioristinen (mallit ja palaute oppijalle), kognitiivinen (tiedon rakentamisen hoitaa oppija), konstruktivistinen (palaute ja uusi tieto annetaan entisen päälle) ja kontekstuaalinen (oppija havainnoi ja reflektoi oppimaansa).	Haapsalo & Erämies 2023
Implisiittinen oppiminen	Oppiminen kattaa tiedostamattoman ja sanattoman tiedon kehityksen, missä ihminen vain tunnistaa asioiden samankaltaisuuden ja pystyy ennakoimaan tapahtumien lopputuloksia tämän perusteella.	Leisti & Poskiparta 2022, 33-34
Eksplisiittinen oppiminen	Oppimisessa ihmiset ovat tietoisia, että muutokset kertyvät heidän omaan taustalla olevaan tietämykseensä ja he kehittävät omia muistikuvioitaan, jotta voivat reagoida odottamattomiin tilanteisiin ja tapahtumiin asiantuntevalla tavalla nopeasti.	Dane & Pratt 2007, 43
Intuitiivinen oppiminen	Oppiminen tapahtuu työympäristöissä jatkuvan sosiaalisen vuorovaikutuksen myötävaikutuksesta ja kokemusten kriittisestä reflektoinnista johtuen ja sitä käytetään hyväksi mm. päätöksenteossa.	Kolari 2010, 191
Intuitiivinen eli alitajuinen eli tiedostamaton päätöksenteko	Alitajuinen eli tiedostamaton päätöksenteko on luonteeltaan nopeaa ja reflektointimatonta, jossa ihmisen ei tarvitse käyttää paljon ajatuksellisia resursseja.	Leisti & Poskiparta 2022, 16
Rationaalinen päätöksenteko	Reflektioiva, harkitseva, rationaalinen päätöksenteko perustuu sosiaalisesti ja kulttuurisesti omaksuttuun tietoon.	Leisti & Poskiparta 2022, 16
Vinouma ja harha	Erilaiset illuusioiden eli kognitiiviset harhat tuottavat tietynlaista vinoumaa ajattelussa, mitä ei voi täysin korjata edes silloin, vaikka tietää illuusion olemassaolosta.	Tetlock & Gardner 2016, 222-223
Rajoite	Ihminen voi tulkita väärin tapauksia, koska arvioi tapahtumat aikaisempien kokemusten perusteella tapausten muistuttaessa toisiaan.	Åhman & Gustafsberg 2017, 119

Seuraavassa luvussa käsitellään yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman, luottamuksen sekä filosofian teorioita ja kirjallisuutta.

2.2 Yhteiskuntatieteet, sosiologia ja filosofia

Edmonds ja Warburton (2016, 3–4) väittävät, että yhteiskuntatieteissä ihmisten ymmärretään olevan osa laajempia sosiaalisia ja historiallisia konteksteja. Simonin (1992, 157) mukaan ihmisten toiminnan ennakoinnin tulee tapahtua tilannekohtaisten ja yksilökohtaisten kontekstien kautta. Edmonds ja Warburton (2016, 4–6) arvioivat, että yhteiskuntatieteet toimivat osallistuvan havainnoitsijan tavoin, jossa tutkija on osana yhteiskunnan toimintaa, mutta ottaa etäisyyttä omasta roolistaan ulkoisena tarkastelijana yhteiskunnasta. Yhteiskuntatieteissä ihmisten tarinat ja narratiivit antavat merkitystä ja järjestystä ilmiöiden tapahtumisille, syy-seuraussuhteille ja rooleille (Edmonds & Warburton 2016, 8).

Todellisuuden sosiaalisessa rakentumisessa ihmiset tulkitsevat eri käsitteitä eri tavalla, joten samalla sanalla voi olla eri merkitys ihmisten keskuudessa, minkä mukaan kokemuksia ja yhteiskunnallisia ilmiötä luodaan ja tulkitaan tilanteellisista konteksteista (Sulkunen 1997a, 16). Sulkunen (1997a, 17–18) arvioikin, että semioottisessa sosiologiassa keskeistä on arvioida merkityksenantoa tutkittavien kohteiden omasta näkökulmasta, sen sijaan että näitä merkityksenantoja tulkittaisiin pääsääntöisesti ulkoisesti sosiologisten teorioiden kautta. Saariston ja Jokisen (2004, 34–35) arvion mukaan käsitteet ja luokittelu eivät ole pelkkä kielellisesti määritetty ilmiö, vaan niiden takana on myös tietoa. Arkielämän käytännöt perustuvat jaettuun ymmärrykseen, missä taustaoletukset tai normit tässä arkisessa vuorovaikutuksessa usein jäävät näkymättömiin ja inhimillinen toiminnan merkityksellisyys on ymmärrettävissä vain niiden omissa yhteisöllisissä konteksteissaan (Saaristo & Jokinen 2004, 55–56). Säännönmukaisten normien noudattaminen on luottamusta, missä osapuolet olettavat toistensa tekevän oman osansa vuorovaikutuksen ymmärtämiselle: normien rikkominen tilanteessa on luottamuksen rikkomista, johon liittyy moraalinen tuomittavuus (Saaristo & Jokinen 2004, 58).

Allardtin ja Littusen (1984, 354) mukaan tiedonsosiologia pyrkii vastaamaan kysymyksiin, mistä sosiaalisista tekijöistä tieto muodostuu, mitä vaikutuksia tällä tiedolla on ja mitä riippuvaisuuksia tiedon ja sosiaalisen ympäristön välillä on. Sosiaalisessa käyttäytymisessä on läsnä asioita, joiden mukaan toimijat käyttävät paljon ennakkoluuloista ajattelua tietämättään (Allardt & Littunen 1984, 4). Ryhmien sisällä ihmiset pyrkivät samankaltaistamaan havaintojaan ryhmän mukaiseksi, mikä tunnetaan yhteisen viitekehyksen muodostumisena tai ryhmään sopeutumisenä (Allardt & Littunen 1984, 44–45). Allardtin ja Littusen (1984, 348, 456) mukaan vuorovaikutus

ihmisten välillä vaatii symbolisten merkityksien välitystä, mikä tapahtuu sanojen, eleiden, ilmeiden ja muiden kommunikaatiokeinojen kautta. Kommunikaatio on mahdollista, jos lähettäjä ja vastaanottaja tulkitsevat symbolien sisällön suunnilleen samalla tavalla (Allardt & Littunen 1984, 348). Symboliuniversumi onkin kognitiivinen rakennelma, joka saa alkunsa subjektiivisessa reflektiossa ja sen jälkeisessä sosiaalisessa objektivoinnissa (Berger & Luckmann 1994, 120). Erilaiset symboliuniversumit tulevat vahvimmin esille, kun kaksi toisistaan erilaista yhteiskunnan jäsentä tapaavat toisensa, missä oma symboliuniversumi ei riitä ymmärtämään toisen kokemuksia tai käsitteitä (Berger & Luckmann 1994, 123–124).

Normit muodostuvat havainnoista, joissa kaikki ihmiset näyttävät reagoivan ja ajattelevan aiheesta samalla tavalla (Berger & Luckmann 1994, 151). Smith (2014, 22) toteaa, että moraalinen toiminta tapahtuu normien noudattamisen velvoitteena. Moraalisuus vaatii myös auktoriteettia, joka olettaa siihen kohdistuvan kunnioitusta ja legitimitettä (Smith 2014, 23). Ihmiset muodostavat yhteiskunnan siinä määrin, missä heidän elämänsä on saman moraalinen, käytäntöjen ja lain määrittämä (Polanyi 1958, 215). Kollektiivisessa tietoisuudessa yhteiskunnan jäsenillä on yhteiset normit ja arvot, mitkä ovat vaihtelevasti jaettuja saman yhteiskunnan jäsenien keskuudessa (Smith 2014, 88, Durkheimin 2002 mukaan). Norminrikkojen olemassaolo yksinään vaarantaa yhteisöllisen todellisuuden kyseenalaistamalla normien itsestään selväksi koetun luonteen (Berger & Luckmann 1994, 129–130). Norminrikkoja pyritään legitimoimalla sijaan mitätöimään, minkä mukaisesti symboliuniversumin ulkopuoliset ja sopimattomat tulkinnat kielletään norminrikkojalta (Berger & Luckmann 1994, 131–132).

Della Rocca (2008) väittää, että filosofiassa Spinozan mukaan tieto saadaan sekä havaintojen että järkeilyn kautta eli tiedostamattoman ja tietoisin ajattelun kautta.

Yksittäiset tapahtumat ilmenevät tulkinnallisen näennäisesti vapaasta tahdosta tai sattumasta, mutta kauempaa katsottuna yksittäisten tapahtumien kokoaminen yhteen kontekstualisoi ilmiön tunnistettavaan kollektiiviseen ilmiöön, intuitioon, jonka avulla yksittäiset tapahtumat ovatkin osana suurempia yhteiskunnallisia trendejä, ja kuvastavat faktoina sosiaalista todellisuutta (Smith 2014, 144–145, 147, Durkheimin 1964 mukaan). Jotta sosiologia voisi olla tiede, se vaatii ylellisyyden olevan kriteeri asian normaaliudelle sosiaalisuudessa (Smith 2014, 147, Durkheimin 1964 mukaan). Toisin sanoen, ilmiö ei ole olemassa, paitsi kun se ilmenee jaksoittain, säännöllisesti ja tämä jaksottainen olemassaolo tunnistetaan intuitiivisesti ja se elää siten omassa tiedon tilassaan, johon sosiologia kytkee itsensä tutkimuksissaan (Smith 2014, 150, Durkheimin 1993 mukaan). Durkheimin sosiologiassa sosiaaliset faktat ovat samanaikaisesti sekä eläviä että epämateriaalisia ja ne ovat olemassa itsenäisesti yksilön tajunnassa (Smith 2014, 150–155). Durkheim (1990, 72–73) toteaa, että sosiaalisia faktoja voidaan tutkia vain sosiaalisten vaikutusten kautta. Yhteiskunnan jäsenien samanlaisten

uskomusten ja tuntemusten kokonaisuutta voidaan kutsua kollektiiviseksi tai yhteiseksi tajunnaksi, mikä on hajaantunutta koko yhteiskunnassa ja yhdistää tämän yhteiskunnan sukupolvet toisiinsa (Durkheim 1990, 84–85). Ihmisillä on kaksi tajuntaa, jotka ovat yksilöön vaikuttava ryhmän yhteinen tajunta ja henkilökohtainen tajunta, joka erottaa yksilön ryhmästä (Durkheim 1990, 126).

Berger ja Luckmann (1994, 30) väittävät, että subjektiiviset merkitykset tavanomaisten ihmisten keskuudessa ovat heille itselleen itsestään selviä ja he luovat tämän todellisuuden ajattelunsa ja toimintansa kautta. Arkiymmärrys on toisten kanssa jaettu todellisuuden ymmärrys, jonka kautta hoidetaan jokapäiväistä rutiinotoimintaa (Berger & Luckmann 1994, 32). Rutiininomaisissa käytännöissä omaksutaan myös tiettyjä rooleja ja toiminta muuttuu totunnaiseksi (Berger & Luckmann 1994, 66–67, 88).

Jos arkitieto ei riitä ongelman ratkaisuun, tämä käytäntö kyseenalaistetaan ja tietoyhteiskunta jakautuu asiantuntijoihin, joilla on omat erikoistuneet roolinsa yhteiskunnassa (Berger & Luckmann 1994, 54–57, 91). Tiedon erikoistuminen työnjaon kasvassa johtaa roolispesialistien, asiantuntijoiden, muodostumiseen, joilla on oma tietovaranto ja specialistit alkavat eriytyä omiksi ala-kulttuureikseen (Berger & Luckmann 1994, 98–100). Tiedon monimutkaistuttua asiantuntijoiden keskuudessa se myös tarkoittaa suurempaa tiedon abstraktista ajattelua tämän erikoistuneen tiedon pohjalta (Berger & Luckmann 1994, 134). Tämä abstrakti ajattelu alkaa myös erottaa asiantuntijoita käytännön ammatinharjoittajista, mistä voi helposti muodostua jännitteitä näiden kahden tahon välille (Berger & Luckmann 1994, 135), koska asiantuntija tietämys omasta alastaan on suurempi kuin alaa tuntemattoman henkilön (Giddens 1995, 126). Instituutioitumisen jälkeen rutinoitu rooli on sosiaalisen säätelyn ja institution vallan alainen rooli (Berger & Luckmann 1994, 68–69). Roolit ovat keskeisiä tutkimuskohteita tiedon sosiologialle, koska ne kertovat siitä, miten yhteiskunnan tieto välittyy yhteiskunnan jäsenille ja miten niitä kohdellaan subjektiivisina todellisuuden kokonaisuuksina (Berger & Luckmann 1994, 93). "Yleistyneessä toisessa" (eng. generalized other) luodaan abstraktioita ihmisten eri rooleista ja asenteista, missä tiettyjä oletuksia ihmisten luonteesta yleistetään omaa käyttäytymistä ohjaavaan muotoon ja yhteiskunnassa koettuun ymmärrykseen (Berger & Luckmann 1994, 151–152). "Yleistynyt toinen" saa objektiivisen merkityksensä, kun sen sisäinen ja ulkoinen merkitys vastaavat toisiaan symmetrisesti (Berger & Luckmann 1994, 152).

Ihmisten tieto kerääntyy kokemuksesta, jota kieli pyrkii välittämään muille ja antamaan sille yhteisiä merkityksiä (Polanyi 1958, 92). Sanattomien ajatuksien perusta on myös kielessä (Polanyi 1958, 92–93, 101–103). Vasta kun kieli on toistettavissa ja sitä käytetään tunnistettavasti yhdenmukaisessa kontekstissa, käytetty kieli saa yhteisen merkityksen (Polanyi 1958, 79–80). Ihminen on tietoinen kielestä kaikissa ajatuksissaan, joissa hän ymmärtää kieltä vain asioiden ymmärryksessä ja asioita vain kielen tuottamassa ymmärryksessä (Polanyi 1958, 101). Kielen oppiminen on hiljainen,

peruuttamaton ja heuristinen saavutus (Polanyi 1958, 106). Tieto on sidottuna toissijaisesti luottamuksella toisiin ja korkea-arvoisten ihmisten auktoriteettiin (Polanyi 1958, 208). Vaikka yksilö alistuisi auktoriteetille, yksilö myös jatkuvasti arvioi tämän auktoriteetin luotettavuutta ja muokkaa auktoriteetilta saatua tietoa tietämättään hyväksymällä tämän tiedon käytön todelliseksi (Polanyi 1958, 208).

Yhteiskunnan jaettujen arvojen ylläpitäminen sisältää hiljaisen hyväksynnän arvojen validiteetista, mutta samalla se haastaa niiden validiteetin yhteiskunnan ulkopuolella (Polanyi 1958, 219). Eliöiden tunnistus, luokittelu ja nimeäminen ovat osana henkilökohtaista tietämystä, mutta tieteessä ei suosita ihmisten kykyä nähdä samankaltaisuuksia eliöiden välillä, vaan eliöiden lajittelu vaatii abstraktien tieteellisten kriteerien käyttöä (Polanyi 1958, 352–353). Heuristinen ala olettaa ihmisen kykenevän hahmottamaan todellisuutta ja todellisuuden liikuttavan ihmistä vihjeiden ja sääntöjen muodossa (Polanyi 1958, 403). Polanyin (1966, 17, 21) mukaan tiedon sisäistäminen ja oman itsensä tunnistaminen opetuksessa saavutetaan toiminnassa ja käytännössä tunnistaa oma kokemus. Myös matematiikassa sen todenmukaisuuden tunnistaminen tapahtuu hiljaisen tiedon muodossa, jossa matematiikan soveltaminen käytännössä todistaa matematiikan teoriana (Polanyi 1966, 21).

Auktoriteettiin luottamus on keskeistä ihmisten kulttuurien välitykselle, jossa ihmiset uskovat omaksuttujen kulttuurien olevan totta (Polanyi 1966, 62). Tieteen faktojen hyväksyntä perustuu auktoriteettiin ja samalla tavalla tiedemiesten on uskottava toisten tiedemiesten väitteisiin arvovaltaisina (Polanyi 1966, 64). Tieteessä tietoa joko hyväksytään tai hylätään tieteellisissä julkaisuissa, mikä on prosessina sisäistetty osaksi tieteen prosessin hiljaista tietoa (Polanyi 1966, 64). Yksinkertaisesti, jos jokin väite ei sisäisesti tunnu olevan oikein, ihmiset ennakoivat kyseisen tiedon sisältävän jonkin virheen, valheen tai väärin ymmärryksen, sen sijaan, että poikkeuksellinen väite olisi todiste vallankumouksellisesta uudesta tiedosta (Polanyi 1966, 65).

Palaute pystyy uudelleen määrittämään päämääriä ja uudistamaan organisaation rakenteita, mutta organisaation alaisuudessa olevat ihmiset eivät välttämättä ole halukkaita antamaan palautetta organisaation korkeammille tasoille (Allardt & Littunen 1984, 269, 301, 306). Pelkkä tiedonsaanti ei ratkaise ristiriitoja organisaation sisällä ja se vaatii myös vuorovaikutuskykyä tietoon reagoimiseen ja toiminnan muutokseen (Allardt & Littunen 1984, 307).

Polanyi (1958, 16) toteaa, että rationaalisuutta voidaan ymmärtää todellisuuden yksinkertaistamiseksi ymmärrettävämpään ja todistettavaan muotoon. Taidon oppimisessa oppilas oppii mestarin taitojen implisiittiset säännöt ilman kritiikkiä (Polanyi 1958, 53). Onnistumisen ja epäonnistumisen prosessi tuottaa lopulta käytännön osaamista, hiljaista tietoa, jota ei voi helposti muuntaa yksityiskohtaisesti jaettavaan tietoon (Polanyi 1958, 62). Hiljainen tieto on läsnä niin sanomattomassa osaamisessa kuin taidon eksplisiittisessä ymmärryksessä (Polanyi 1958, 92). Matemaatikot tekevät

uusia tieteellisiä löytöjä intuiutionsa ja laskelmointinsa avulla, missä intuitio ja hiljainen tieto paikkaavat loogisten aukkojen olemassaoloa laskelmissa (Polanyi 1958, 260).

Moraaliset arviot ovat samankaltaisia kuin älylliset arvioinnit, joissa muita ihmisiä arvioidaan heidän moraalisen luonteensa mukaisesti (Polanyi 1958, 215). Sosiaalisesta ajatuksen ymmärtäminen ryhmän sisällä vaatii yhteisten standardien ja intohimojen jakamista (Polanyi 1958, 215).

2.3 Luottamus sosiologiassa

Sivistyneessä yhteiskunnassa luottamus perustuu vastavuoroisuuteen, sosiaalisiin verkostoihin sekä normeihin. Vastavuoroisuuden toistosta muodostuu säännönmukainen, normatiivinen, institutionaalisia tapoja ja lakeja noudattava käytäntö (Mäkelä & Ruokonen 2005, 24–26). Luottamuksen luominen tarvitsee vuorovaikutusta, jotta se kehittyisi ihmisten kesken heidän oppiessaan tuntemaan toisensa (Ilmonen 2001, 14, 22; Ilmonen & Jokinen 2002, 19; Mäkelä & Ruokonen 2005, 21). Luottamus mahdollistaa toistettavat toiminnot toimien rutiinien avulla, mikä on yksilörutiinien lähtökohta (Ilmonen & Jokinen 2002, 98). Luottamuksen luominen ja ylläpito vaativat niin rationaalisia kuin tunteellisiakin tekijöitä, mitkä ovat sidonnaisia rutiiniin, perinteeseen ja auktoriteettiin (Ilmonen & Jokinen 2002, 239–240). Seligman (1997, 19, 77–78) väittää, että luottamuksessa ihmisten rooleilla ja normikäytöksellä on merkitystä ihmisten noudattaessa yhteisesti hyväksytyä käyttäytymisnormistoa.

Luoma-ahon (2018, 7) mukaan yhdistävä sosiaalinen pääoma muodostuu helposti samankaltaisten ihmisten kesken. Uskomukset ovat jaetun tulkinnan ja merkityksen olemassaolossa, mikä mahdollistaa sosiaalisen pääoman olemassaolon, koska sosiaalinen pääoma ei ole juurikaan olemassa ihmisten välillä, jotka eivät ymmärrä toisiaan (Smedlund 2008, 67). Aito luottamus perustuu affektiiviseen tunteeseen, jossa oletuksena on toisen ihmisen hyvántahtoisuus, vastavuoroisuus ja hyvä lopputulos (Jones 1996; Mäkelä & Ruokonen 2005, 32–34). Jonesin (1996, 5) mukaan kaksi elementtiä, kognitiivinen ja affektiivinen/emotionaalinen, määrittävät luottamuksen. Jones (1996, 5) väittää, että affektiivinen elementti voi koostua suurelta osin kognitiivisesta elementistä. Smedlundin (2008, 65) mukaan sosiaalinen pääoma on kollektiivinen varanto, joka on olemassa ihmisten välisissä suhteissa. Strukturaalinen ulottuvuus sosiaalisessa pääomassa on verkostojen konteksti normien ja uskomusten kehittymiselle (Smedlund 2008, 68). Sosiaalisen pääoman kognitiivinen ulottuvuus on normeihin ja yhteisiin sääntöihin perustuva, jonka avulla ihmiset tekevät yhteistyötä (Smedlund 2008, 68). Suhteellinen ulottuvuus sosiaalisessa pääomassa määrittää uskomukset ja motivaationaliset ominaisuudet (Smedlund 2008, 68).

Asiantuntijuusorganisaatioissa osaaminen, pätevyys, taidot, yhteisön rutiinit ja työnkuvaukset ohjeineen tulevat esiin monimutkaisissa ja vastavuoroisissa verkostoissa, jotka kommunikoivat keskenään ja joilla on kollektiivinen, vuorovaikutteinen muisti (Palonen & Lehtinen 2005, 171, 173, 175).

Kaskisaari (2005, 263, 266) toteaa, että luottamuksen mekanismit ovat riippuvaisia yksilön itsereflektiosta ja luottamus saadaan aikaan arjessa rutiinien läsnä ollessa. Ihmiset hakeutuvat samankaltaisuuteen, läheisyyteen ja tuttuuteen perustuviin ryhmiin, mutta tämä homogeneisyys heikentää monimuotoisen tiedon jakamista (Palonen & Lehtinen 2005, 172).

Tietyn roolin omaavalta ihmiseltä odotetaan tietynlaista käyttäytymistä (Seligman 1997, 37, 79, 95; Ilmonen 2001, 30). Sjøvall ja Talk (2004) väittävät, että kognitiiviset prosessit vaikuttavat ihmisten käsityksiin toisista johtuen heidän omista sisäisistä asenteistaan ja käyttäytymisestään prosessien selventäessä käyttäytymisen toimintoja ja tapahtumia.

Luottamuksessa ihminen uskoo toisen toimivan ja reagoivan samalla tavalla kuin aikaisemminkin (Ilmonen & Jokinen 2002, 32) ja luottamus on molempien neuvotteluosapuolien uskoa siihen, miten he pitävät sanansa ja ylläpitävät odotettuja roolejaan (Ilmonen & Jokinen 2002, 33). Moderneissa yhteiskunnissa luottamusta kohdellaan mm. asiantuntijan tiedon arviointikykyyn luottamisena (Seligman 1997, 19). Luottamuksen tarpeen määrittävät yksityisesti neuvotellut yhteiset arvot, jotka kuitenkin tarvitsevat julkisuudessa hyväksytyjä normeja ja rooleja (Seligman 1997, 152–154).

Luottamuksen tavoitteena on kontrolloida epävarmuutta luomalla toisten kanssa riskienhallinnan periaatteet sekä määrittää tiukat julkiset normit, koska luottamus on aina riskialtista (Seligman 1997, 63, 67, 69, 148, 170; Mäkelä & Ruokonen 2005, 30). Tuttuuden tarve vaatii, että normeja noudatetaan, mutta monimutkaiset sosiaaliset verkostot pakottavat myös tuntemattomien kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen, jolloin ihmisen täytyy navigoida epävarmuuden ympäristössä. Tuntemattomien kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa samat tunnetut normit eivät välttämättä päde, jolloin vuorovaikutukseen syntyy monitulkinnallisuuden riski, jota hallitaan juuri luottamuksen avulla (Seligman 1997, 157–158, 164). Luottamuksen merkitys kasvaa erityisesti tärkeiden asioiden riskinhallinnassa ja haavoittuvaisuuden vähentämisessä, jossa ihminen hakee suurempia takeita samanaikaisesti tärkeille ja riskialttiille asioille (Ilmonen 2005, 57, 63). Luottamus voi perustua kontrolloituun ympäristöön, jossa normit ja säännöt rajoittavat ihmisten toimintaa sekä yhteisen identiteetin ja "valistuneen rationaalisuuden" tuottamaan pitkäaikaishyötyyn satunnaisuutta vähentäen (Mäkelä & Ruokonen 2005, 23–24).

Verkoston yhtenäisyys korreloi jäsenien keskeiseen luottamukseen, missä yksilöitä veloitetaan noudattamaan yhteisiä sääntöjä, luottamusodotuksia ja normeja

(Jokisaari 2005, 216; Kaskisaari 2005, 262). Luottamuksen osoituksen käytännöt ovat sisäistetyt eleissä ja symbolisessa toiminnassa yksilöjen toistaessa normeja, joissa luottamus määritellään myös ulkopuolella olevana normirakenteena osana kulttuuria ja kollektiivisia rakenteita (Kaskisaari 2005, 264–266). Ihmiset toimivat yhteistyössä eivät vain normien takia, vaan myös osana normaalia normien mukaista kanssakäymistä ja yhteistä osaamista (Miettinen ym. 2005, 348).

Jos tuttuus eli yhteiseen traditioon osallistuvuus puuttuu, on vaikeaa ylläpitää yksilöllisyyteen perustuvaa merkittävää luottamusta (Seligman 1997, 21; Ilmonen 2001, 31). Tuttuun ihmiseen on helpompi luottaa ja luottamus on helpompaa samankaltaisten ihmisten välillä ja se on tärkeä osa ystävien välistä luottamusta (Ilmonen 2001, 34; Ruuskanen 2005, 315). Myönteiset kokemukset toiseen lisäävät luottamuksen tuntemusta tähän toiseen (Ilmonen & Jokinen 2002, 105, 158). Primaari luottamus tapahtuu välittömästi ja henkilökohtaisesti tunnettujen ihmisten välillä, kun taas luottavaisuus on epäsuoria, systemisia ja ei-henkilökohtaisia suhteita (Ilmonen 2005, 52).

Luottamuksen lailliset verkostot sisältävät sosiaalisen yhteisymmärryksen, käytännöt, ongelmanratkaisut, teknokraattiset asiantuntijuudet ja konfliktien hallinnan sekä yksilöiden että organisaatioiden kesken (Seligman 1997, 14). Luottamus, usko ja luottavaisuus (luottamuksellisuus) helposti sekoittuvat toisiinsa, mutta ne ovat silti toisistaan erillisiä käsitteitä (Seligman 1997, 37, 41). Luottavaisuus on vakiintuneisiin instituutioihin, sääntöihin ja rooleihin kohdistuva luottamus, kun taas pelkkää luottamusta vaaditaan luottavaisuuden puutteen aikana (Seligman 1997; Miettinen ym. 2005, 352).

Intuitiivisesti, mitä vähemmän on luottamusta, sitä enemmän ihmisillä on taipumusta pitäytyä odotettujen etikettien, sääntöjen tiukennusten, käyttäytymisen rajoitusten sekä tapojen ja rooliodotuksien rajoissa (Seligman 1997, 154), kun taas luottavammassa ympäristössä nämä säännöt ovat vapaampia ja rennompia yksilölliselle tulkinnalle (Seligman 1997, 67).

Kognitiivisesti luottamuksen arvoinen ihminen huomioidaan hänen pätevyytensä hoitaa odotettuja asioita, suoriutua asioista ajallaan luotettavasti ja olla puolueeton ja stabiili (Ilmonen 2005, 54–55, 58).

Korkean luottamuksen kulttuuri sisältää johtamisen oikeudenmukaisuuden, työntekijöiden itsenäisyyden ja onnistuneen yhteistyön (Sinervo ym. 2005, 134). Työntekijöille on tärkeää se, mihin organisaatioiden päätöksenteko ja esimiesten toiminta perustuvat ja miten toiminta perustuu oikeaan tietoon, jossa korkean luottamuksen organisaatioissa ihmiset eivät tarvitse tarkkaa tietoa jokaisen päätöksen oikeudellisista perusteista (Sinervo ym. 2005, 137). Luottamus kehittyy, kun yksittäisistä kokemuksista muodostetaan myönteinen yleistys (Sinervo ym. 2005, 139). Organisaation muutosvaiheissa työntekijät arvioivat erityisesti päätöksentekijöiden

luotettavuutta ja päätöksenteon oikeudenmukaista prosessia, joka korostuu varsinkin silloin, jos esimieheen ei luoteta (Sinervo ym. 2005, 139).

Uusi työntekijä integroidaan sosiaalisesti organisaatioon, jos esimiehet antavat hänelle haastavia työtehtäviä ja työtehtävien suorituksesta palautetta, joka auttaa työntekijän tiedoissa ja taidoissa (Jokisaari 2005, 223).

Luottamus on olemassa valtasuhteissa ja arjessa pysyvät riippuvaisuussuhteet vallanpitäjien ja heidän alaistensa välillä tuottavat vakiintuneita, institutionalisoituja auktoriteettisuhteita (Ilmonen & Jokinen 2002, 110). Oikeuden ja työelämän prosessissa sekä erilaisissa horisontaalisissa tai vertikaalisissa valtaverkostoissa ihmiset luovuttavat oman päätöksentekovaltansa auktoriteetille, mikä luo epävarmuutta ja lisää auktoriteettiin kohdistuvia luotettavuusvaatimuksia (Ruuskanen 2005, 317; Sinervo ym. 2005, 135). Sosiaalinen järjestelmä ja toisen osapuolen ennustettavuus voidaan ymmärtää luottamukseksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Ruuskanen 2005, 319).

Innovaatioprosessit ovat ongelmanratkaisuprosesseja, jossa yksilöt oppivat toisiltaan uutta tietoa vuorovaikutuksen myötä sekä uusien tietojen yhdistelyä ja soveltamista omaan tietopohjaansa (Ruuskanen 2005, 322). Yhteistyöosapuolien välinen luottamus on välttämätöntä innovaatio- ja yhteistyöverkostojen muodostuksessa (Ruuskanen 2005, 323). Yritykset voivat tietoisesti jäädä verkostoituneen yhteistyön ulkopuolelle, koska ne pelkäävät, että oma kilpailuedullinen erityisosaaminen menetetään jakamalla omaa osaamista verkostoissa, mutta myös haluna pitäytyä riippumattomana toimijana yhteistyön vaatimista sidoksista (Ruuskanen 2005, 331). Yritysten tietoinen jättäytyminen verkoston sidoksien ulkopuolelle ja tiedonjaolle vähentää kuitenkin näiden yritysten innovaatiokyvykkyyttä ja innovaatioiden määrää (Ruuskanen 2005, 331). Luottamuksen vastakohtana voidaan tulkita olevan pelko epäluottamuksen sijaan (Kaskisaari 2005, 262). Luottamus auttaa viestinnässä ja tiedonkullussa yksilön ja yhteisön välillä, jos viestintä on avointa ja oleellista tietoa ei salata muilta, joka salailu lisäisi epäluottamusta (Ilmonen 2001, 22–23; Ilmonen & Jokinen 2002, 98).

Hyvä maine luo luottamusta, kun taas huono maine vähentää luottamusta (Luoma-aho 2018, 20). Huonoa mainetta on vaikeampi muuttaa hyväksi maineeksi kuin korjata vahinkoa hyvässä maineessa ja luottamuksessa (Sjovall & Talk 2004, 276; Luoma-aho 2018, 20).

Asiantuntijat voivat olla haluttomia jakamaan omaa tietämystään tiedonjaon sisältäessä riskin oman kilpailuaseman menettämisestä, jolloin asiantuntijoilla on oltava luottamusta organisaatiossa yhteistyön ja tiedonjakamisen helpottamiseksi (Palonen & Lehtinen 2005, 172). Vuorovaikutuksen myötä asiantuntijat oppivat luottamaan kunkin työryhmän jäsenen tietämyksen määrään ja osaamiseen (Palonen & Lehtinen 2005, 173). Asiantuntijan liiallinen nojaaminen toisten asiantuntijoiden osaamiseen

oman osaamisensa kustannuksella voi kuitenkin mahdollisesti heikentää asiantuntijan omaa pätevyyttä (Palonen & Lehtinen 2005, 173).

Luottamus perustuu tuttuuden tunteeseen ja arvioon toisesta, jossa toinen jakaa samankaltaiset moraaliset velvoitteet kuin itse (Seligman 1997, 69–71; Ilmonen 2005, 52). Luottamus sosiaalisessa pääomassa on sitä suurempaa, mitä valmiimpia ja halukkaampia verkoston jäsenet ovat auttamaan toisiaan (Ilmonen 2005, 50).

Luottamuksen tukemat tunteet ovat tärkeitä yhteisörakenteiden ylläpidolle (Ilmonen & Jokinen 2002, 221). Luottamuksellinen ympäristö vaatii muitakin tekijöitä kuin pelkästään rationaalisia laskelmia ja pelkät tunteet eivät riitä selittämään luottamuksen olemassaoloa (Ilmonen & Jokinen 2002, 224). Tunne, järki, auktoriteetti, rutinit, perinteet, instituutiot ja vastuunkanto kietoutuvat toisiinsa luottamukseksi (Ilmonen & Jokinen 2002, 240–241).

Innovaatiota voidaan ymmärtää luottavaisuuden puutoksena uuden asian kehityksessä, koska innovaatiossa aikaisemmat tunnetut säännöt, normit ja roolit eivät enää päde (Miettinen ym. 2005, 352). Yhteistyö innovaatioverkostoissa on altis yhteistyön loppumiselle innovaation kaupallistamisen vaiheessa, koska eri verkostot alkavat kilpailla keskenään suojellakseen omia intressejään (Miettinen ym. 2005, 352–353).

Intuitiivisesti kulttuurinen luottamus koostuu historiasta, muistoista, ideoista, rakkaudesta, ystävydestä ja affektiivisista luottamuksen tunteista ja sitoumuksista (Seligman 1997, 97–98, 154; Mäkelä & Ruokonen 2005, 34). Erottelu aidon luottamuksen ja heikompien luottamuksen muotojen välillä on määritelty intuitiivisesti asenteellisena reaktioerona, jossa vahvemman luottamuksen petos aiheuttaa vahvemman reaktion suhteessa heikomman luottamuksen petokseen (Mäkelä & Ruokonen 2005, 31).

Aikaisempi kokemus toisesta määrittää luottamukseen liittyvää päätöksentekoa (Ilmonen 2005, 63). Oikeudenmukaisuus on merkittävä tekijä luottamuksen tuottamuksessa (Sinervo ym. 2005, 133) ja sääntöjen ja normien rikkomus koetaankin epäoikeudenmukaisena (Sinervo ym. 2005, 135). Luottamus rakentuu näin ollen pitkän ajan kuluessa, mutta se voidaan menettää erittäin nopeasti (Sinervo ym. 2005, 142).

Seuraavassa luvussa käsitellään ensin lyhyesti omaa, hypoteettiseen esimerkkiin perustuvaa arkista intuitiota, jonka jälkeen perehdytään laajemmin kirjallisuudessa esiintyvään intuitio-käsitteeseen.

3 INTUITIO

3.1 Arkinen intuitio

Yöllä rutiinipartionsa aikana poliisityössään Ismo havaitsee monien autojen joukosta kahden nuoren miehen ajavan punaisessa pakettiautossa poikkeuksellisen hitaasti parkkeeratun poliisiautonsa ohitse. Yli viiden vuoden poliisikokemuksen perusteella Ismo tiedostaa monen auton hidastavan partionsa aikana poliisiauton nähtyään, mutta tässä tapauksessa hitaasti ajavan auton ajaja ja hänen vierustoverinsa olivat hättääntyneen näköisiä ja äkillisesti kiihdyttivät poliisiauton ohituksen jälkeen holtittomasti, mikä herätti Ismon huomion. Ismo muisti pakettiauton karkean ulkonäön muutamaman sekunnin vilkaisun jälkeen ja vertasi punaisen pakettiauton ulkonäköä paikalliselle poliisilaitokselle ilmoitettujen varastettujen autojen listaan. Ismo tiesi tämän epäilyn tunteensa voivan olla myös väärässä, joten äkinäisen ajolahdin sijaan hän päättikin tarkistaa, oliko hänen intuitiolleen mitään perustaa. Kyseinen samannäköinen auto löytyi lopulta varastettujen autojen listasta ja pieni partio lähetettiin pidättämään varastettua sinistä pakettiautoa ajavat miehet. Kun poliisiharjoittelija Erkki saman poliisiauton sisällä kysyi myöhemmin, että millä perusteella hän niin itsevarmasti tiesi auton olevan varastettu, Ismo vain vastasi miesten käyttäytyneen omituisesti ja hän halusi tarkistaa epäilynsä.

Tässä fiktiivisessä esimerkissäni Ismon voisi uskoa tekevän vain sokean arvauksen verrattuna Erkkiin, mutta kyseessä on kuitenkin Ismon ammatillinen poliisikokemus, jolla hän osasi hiljaisen tietonsa, erottelevan ja tunnistusintuitionsa avulla tunnistaa tilanteen poikkeuksellisuuden poliisityön rutiinista ja löytää mielestään tavan navigoida tilanteen onnistuneeseen lopputulokseen. Tarkemmin ajateltuna olisi ollut vaikeaa teoreettisesti määrittää, että millä rationaalisilla perusteilla vieraan auton hie- man hiljaisempi ajonopeus, ajajan ja vierustoverin hättääntynyt ilme, poliisin katseen

välttämisen ja sitten äkillinen, nopea kiihdytys poliisiauton ohitse, olisivat olleet todisteita autovarkaudesta, mutta tämä logiikka on ihmisten intuitiiviselle ajattelulle täysin järkevää.

Fiktioni ymmärryksessä lukijakin käyttää omaa intuitiotaan, missä lukija voi huomioida sen, miten pakettiauton väri vaihtui punaisesta siniseen kolmannen maininnan jälkeen, mutta siitä huolimatta lukija pystyi oletetusti kuvittelemaan kyseessä olevan sama pakettiauto kontekstivihjeiden avulla. Jotkut lukijat puolestaan tuskin edes kiinnittivät huomiota kyseiseen muutokseen ennen tämän yksityiskohdan mainintaa, mikä ilmaisee ihmisen valinnaista huomiota ja sen, miten tämä epäkohta ei estä tarinan ymmärrystä. Tekstissä ei ole mainintaa, olivatko autoa ajavat todellakin syyllisiä varkauteen vai oliko hätääntyneisyyden ja auton holtiton ajaminen jonkin muun tekijän syytä, mutta jos ajajat olisivat olleet vanhuksia nuorten miesten sijaan, lukijakin olisi oletetusti vahvemmin kyseenalaistanut fiktioni uskottavuuden ja keksinyt vaihtoehtoisia selityksiä poliisin intuition pätevyydelle. Poliisi olisi voinut erehtyä näkemästään autosta tai varastetun auton samankaltaisuus olisikin voinut ollut vain pelkkä sattuma, mutta näiden vaihtoehtojen oikeellisuuksiin ei ole mitään täysin varmoja vastauksia, jolloin lukijakin joutuu oman intuitionsa ja elämänkokemuksensa perusteella päättämään, mikä vaihtoehtoista olisi kaikkein oikein. Nämä mahdolliset lukijan arviot ovat samalla tavalla pelkkiä arvauksiani vailla sitaatteja omien kokemuksieni perusteella siitä, miten eri lukijat voisivat suhtautua luomaani fiktion, jossa oletan tiettyjä ennakkoluuloja lukijasta käyttämättä mitään muodollista loogista syyseuraussuhdetta niiden todistamiseen.

Näiden esimerkkien tarkoituksena tässä kappaleessa on alustaa sitä, miten intuitio on jatkuvasti läsnä ihmisen arkisessa ajattelussa ja miten se ilmenee myös tämän tekstin lukemisessa ja kirjoituksessa. Itse intuition tieteellisiin kirjoituksiin ja teoreettiseen perustaan käsitteenä perehdytään tarkemmin seuraavassa luvussa.

3.2 Intuitio käsitteenä

Polanyin (1958) ja Raamin (2015, 60) mukaan yhteiskuntatieteissä intuitio ymmärretään hiljaisen tiedon pohjalta, jossa tietämystä on vaikea saada verbaaliseen muotoon ja siten jakaa tai opettaa muille. Kaufman (2011, 460), Raami (2019, 5) ja Raami (2020, 43, 51) väittävät, että intuitio on olennainen osa kognitiota ja että se on alitajuinen prosessi, vaikkakin Danen ja Prattin (2007, 36) mukaan kaikki alitajuiset osa-alueet eivät liitykään intuitioon eri ihmisten kognitiivisten alitajuntaprosessien ollessa erilaiset. Sinclair (2011, 3) arvioikin, että intuition määrittelyt eivät ole ristiriidassa keskenään, vaan teorioissaan ne enemmänkin keskittyvät yksittäisiin intuition ominaisuuksiin. Laughlin (1997, 22) pohtiikin, että intuition ongelma tieteessä on intuition

todistettavuudessa. Nurminen (2000a, 69–70, 74–75), Raami (2015, 25) ja Petäjä (2017, 17) havainnoivat, että intuition määrittäminen on vaikeaa sen tiedostamattoman tiedon käsittelyn epämääräisyydestä ja subjektiivisesta luonteesta, mikä vaihtelee myös yksilöiden tunteiden muutosten mukaisesti. Ricard (2017, 3) väittää, että käsitteellisten tutkimusten määrän suurempi osuus empiiristen tutkimusten sijaan kertoo intuitiokäsitteen epäselkeydestä. Hanhikosken ja Riihijärven (2018, 11) mukaan intuitio on monitulkinnallinen käsite ja siitä ei ole yksiselitteistä määritettä.

Sekä intuitiivista prosessia että intuitiosta saatavia tuloksia kutsutaan harhaan johtavasti intuition käsitteeksi (Dane & Pratt 2007, 34). Dunderfeltin (2001, 150) ja Betschin ja Glöcknerin (2010, 280, 288) mukaan nopea intuitiivinen prosessi käsittelee monia erilaisia tietokokouksia samanaikaisesti ja ihminen tukeutuu siihen arjessa ymmärtääkseen maailmaa (Lieberman (2000, 111). Åhman & Gustafsberg (2017, 217) arvioivat puolestaan intuition pohjautuvan erilaisiin kognitiivisiin prosesseihin. Raami (2015, 296) toteaa intuition sisältävän monimutkaisia informaation integraatioprosesseja, jossa tiedostamattomat prosessit tapahtuvat välittömästi ja ilmaantuvat yhtäkkiä henkilön tietoisuuteen.

Deters (2023, 11) väittää, että intuition käsite on epämääräinen ja se kattaa liian laajoja mielenprosesseja. Vanharanta ja Easton (2010, 428–429) sekä Rokio (2020, 20) toteavat, että intuitio voidaan nähdä omanlaisena simulaatioprosessina, missä ihminen testaa ja kokeilee jonkin asian luonnetta mielessään ja tuottaa päätöksen tämän ”simulaation” pohjalta. Danen ja Prattin (2007, 36–39) ja Avotien (2019, 7–8) mukaan intuitio on tiedostamaton, nopea ja automaattinen prosessi, joka käsittelee tietoa hollistisesti ja pitkämuististen assosiaatioiden kautta tunteellisesti ja puolueellisesti.

Betschin ja Glöcknerin (2010, 280) tutkimus osoittaa, että analyttiset prosessit ovat askel askeleelta tapahtuvia ajattelun muotoja, jossa ihminen on tietoinen näistä prosesseista ja pystyy osittain tietoisesti kontrolloimaan niitä. Stich (2013, 156) väittää, että ihminen on tietoinen vain tuloksesta, mutta ei tulokseen perustuvista prosesseista.

Brockiin (2015, 128, 130) viitaten intuitio voidaan ymmärtää sisäisinä aavistuksina tai tunteina, jotka tulevat mieleen nopeasti ilman tietoisien mielen vaivaa. Avotie (2019, 26) arvioi, että uusien innovaatioiden luonnissa intuitio voi motivoida yksilön kykyä ilmaista ideaansa ja aikaisemmat kokemukset omassa elämässä ja muilla aloilla voivat johtaa uusiin innovaatioihin. Brett (2013, 14), Raami (2015, 25), Petäjä (2017, 17) ja Rokio (2020, 25) toteavat intuitiolla olevan monta eri määritelmää ja intuitio käsitteenä on ei-yhtenevä ollen vaikeasti tutkittavissa. Sadler-Smith & Shefy (2004, 81, 83) määrittävät intuition olevan tapa tietää sisältäen tietoisuuden, ajatukset, tunteet tai kehollisen tuntemuksen ja ymmärryksen, jotka liittyvät syvempään havaitsemiseen ja ymmärrykseen intuition ollessa tapa ymmärtää maailmaa. Ricard (2017, 13) arvioi, että intuitio voidaan ymmärtää myös muistettuna ja sisäistettynä rationaalisuutena.

Salonen (2017, 29–30) ja Dunderfelt (2002, 155) väittävät intuition kattavan kyvyn hahmottaa laajoja kokonaisuuksia, luoda niiden pohjalta uutta tietoa, oikealta tuntuvia tunteita, mitkä antavat tietoisuuteen erilaisia tulevaisuuden arvioita ja ennustuksia, kykyä samaistua ja eläytyä toiseen ja omien kehon rajojen tunnistamista.

Nurminen (2000a, 60, 86, 98) arvioi, että tunteet voivat olla säilyvämpiä, minkä perusteella mieli yrittää johdattaa tietoisuutta ongelman tarkempaan puntarointiin auttaen oikeiden päätösten tekoon. Coget (2011, 134) muistuttaa, että tunteiden rooli intuitiossa on osittain ristiriitaista, jossa osa tulkitsee intuition olevan vahvasti tunteisiin perustuva, kun taas toiset uskovat tunteiden olevan erillinen ja jopa intuitiivista prosessia häiritseviä. Nurminen (2000b, 103, 106), Åhman ja Gustafsberg (2017, 210–211, 215, 218–219) ja Raami (2020, 179–181) toteavat, että intuitiivinen kokonaisvaltainen erottelukyky eri asioiden välillä ja havaintokyky ovat tärkeä osa intuition kehitystä, jota järjellinen ajattelu ei pysty selittämään sanallisesti

Raamin (2016, 67, 83) mielestä ristiriidat indikoivat intuitiolle tiedon epäkohtia ja ennakkoluulojen kokonaisuuksia, jotka eivät ole satunnaisia. Paras tapa arvioida intuition luotettavuutta on käytännössä, jossa intuition arvioiden totuudenmukaisuutta testataan kokemuksen avulla (Raami 2019, 17). Intuitiivinen ymmärrys ilmeneekin voimakkaana tunteena, minkä mukaisesti ihminen vain tietää jonkin asian olevan totta (Raami 2015, 57). Leistin ja Poskiparran (2022, 35) mukaan ihminen luottaa intuitioonsa, kun arkiset tapahtumat ovat selkeästi ennustettavissa, itsestään selviä ja ilman vaaran tunnetta ja vasta intuition havaitsemat poikkeamat herättävät ihmiset huomaamaan poikkeavuudet.

Seuraavassa luvussa esitellään eri intuitiotyyppejä, jotka ovat asiantuntijaintuitio, sosiaalinen intuitio eli intuitiivinen viestintä, moraalintuitio, tunne- ja affektiointuitio sekä tunnistus-intuitio.

4 INTUITIOTYYPPI

4.1 Asiantuntijaintuitio

Asiantuntijaintuitio on perinpohjaiseen ja laajaan tietopankkiin perustuva kokonaisuus, jossa yksilön tietomäärä ylittää tietoisesti käsiteltävän tiedon määrän ja yksilö aktiivisesti jäsentää tietoa kokemuksen mukaan, oppii ja muuttaa suunnitelmiaan nopeasti (Dunderfelt 2001, 154, 156–157; Åhman & Gustafsberg 2017, 216). Asiantuntijan intuitioon kuuluvat mm. laaja ja hyvin kehittynyt tietämys, hahmontunnistus, järjen käyttö, mieleenpainuvuus, tilannearviokyky, ongelman esittämiskyky, automaattisuus, mentaaliset simulaatiot ja jaetut mielen mallit (Salas ym. 2010, 952, 962). Mentaaliset simulaatiot ovat ihmisen tiedonkäsittelyprosesseja (Markman, Klein & Suhr 2008, vii–xv), jotka ilmenevät ongelmanratkaisun yhteydessä (Vanharanta & Easton 2010, 428). Strick ja Dijksterhuis (2011, 33–343) toteavat, että aiheen asiantuntijuus ilmaisee itseään alitajuisessa ajattelussa, mutta vähemmän tietoisessa ajattelussa. Erinomainen asiantuntijan intuitio kykenee tiedostamaan, mikä tieto on merkityksellistä ja mikä merkityksetöntä (Raami 2020, 125). Asiantuntijoiden kyky arvioida tulevaisuutta on kuitenkin liioiteltua siinä suhteessa, miten paljon media ja asiantuntijuteen perehtyneet arvostavat asiantuntijoiden mielipiteitä (Tetlock 2005, 217).

Kokemuksellinen intuitio on kaavojen ja mallien hahmottamista, mikä oikeaan tietoon perustuen avustaa myös asiantuntijoiden osaamiskykyä omalla alallaan (Salonen 2017, 22). Dugganin ja Masonin (2011, 79) mukaan asiantuntijaintuitiossa muistaminen on nopeaa ilman tietoista ajattelua ja perustuu kokemukseen. Tämä kyky ratkaista ongelmia epävarmoissa tilanteissa tuottaa luottamusta, turvallisuutta ja arvostusta alaisten keskuudessa (Pitkänen 2008, 110). Pitkänen (2008, 124) väittääkin, että intuition käyttö kehittyy elämän ja työelämän kokemuksen myötä. Kleinin (1993, 139) arvion mukaan mm. palomieskomentaja-asiantuntijat toimivat ja reagoivat

aikaisemman kokemuksensa perusteella. Niskanen (2019, 29) väittää, että taistelussa upseerien on reagoitava muuttuviin tilanteisiin nopeasti, mitkä toimivat intuition määrittäminä asiantuntijatoimintoina.

Rokio (2020, 17) väittää metakognition olevan tietoisuutta omista tai muiden kognitioiminnoista, siitä miten itse tai muut ajattelevat, oppivat tai tietävät asioista ja ajatuksistaan. Simonin (1992, 157) määrittelee aloittelijoiden ja asiantuntijoiden erilaisuuden olevan yksinkertaisesti tiedon ja taidon erilaisuudessa, jossa tiedon ja taidon muuttaminen myös muuttaa ihmisten käyttäytymistä.

Dreyfusin ja Dreyfusin (2005, 779, 781) mielestä intuitiiviset arviot ovat asiantuntijuuden tunnusmerkkejä ja asiantuntijuus perustuu hienovaraisten heuristiikkojen käyttöön laajassa tietovarastossa. Asiantuntija toimii ammattilaisen tavoin, mutta hänen kokemuksensa on vieläkin syvempi ja hän kykenee tekemään erottelukyvysään tehokkaampia päätöksiä (Dreyfus & Dreyfus 2005, 787), mutta nopeassa päätöksenteossa hänen on luotettava puhtaasti intuitioonsa (Dreyfus & Dreyfus 2005, 787). Bargh ja Morsella (2008, 73, 75, 78) arvioivat, että suurin osa sosiaalisista käyttäytymisistä ja arvioista tapahtuvat automaattisesti ilman tarkoitusta, vaivaa tai tietoisuutta. Intuition luotettavuus perustuu yleisesti intuitiossa käytetyn tiedon laatuun ja perinpohjaiseen tietämykseen aiheesta (Monsay 1997, 118). Tieteessäkin puhdas looginen positivistinen käsitys tiedon saannista on puutteellista ja myös tiedemiehet luovat alustavia teorioitaan intuition varassa (Monsay 1997, 118). Harbort (1997, 141) toteaa, että intuitio voi muuntaa teorian toiminnalliseen muotoon, jossa yksilöt voivat soveltaa teorian yksittäisiin konteksteihin. Kaufman (2011, 455) toteaa, miten asiantuntijoilla on yleensä paljon metakognitiivisia taitoja.

Oivallus on erityisten yhteyksien huomioimista ja äkkinäistä tiedostamista ilman tietoista ajattelua (Brock 2015, 128,132). Sadler-Smith ja Shefy (2004, 81) toteavat, että kaikki oivallukset eivät välttämättä johdu intuitiosta ja kaikki intuitiot eivät ole välttämättä oivalluksia. Oivallus on osittain myös tietoinen prosessi, jossa sen loppu-tulos tapahtuu tietoisessa käsittelyssä, mutta sitä edeltävät prosessit ovat ymmärrettävissä alitajuisiksi (Brock 2015, 129). Brock (2015, 128, 134) toteaa, että intuitio ja oivallus ovat ymmärrettävissä kahtena eri asiana. Raami (2019, 9) toteaa neurotieteissä havaitun, että ennen oivallusta ihmisen huomio visuaalisiin ajatuksiin hiljenee ja oivalluksien saamista voidaan tämän tiedon perusteella avustaa tietoisella ajatusten hiljentämisellä. Sadler-Smith ja Shefy (2004, 76) arvioivat, että intuitio on taito käyttää heikkoja, mutta tärkeitä signaaleja luovuudessa, innovaatioissa ja päätöksenteossa. Epstein (2011a, 18) toteaa kokemuksellisen järjestelmän toiminnan edesauttavan luovuutta.

Kahneman ja Klein (2009, 518) väittävät, että eri asiantuntijoiden intuitiossa on merkittäviä laadullisia eroja: osa asiantuntijoista pystyy tekemään intuitiolla asioista tarkkoja ja laadukkaita arvioita, kun taas toisten asiantuntijoiden intuitio on paljon

heikompi laadultaan. Tetlockin (2005, 54, 66) sekä Kahnemanin ja Kleinin (2009, 520) tutkimuksissa korkeasti koulutetut asiantuntijat eivät olleet yhtään parempia poliittisten tapahtumien pitkäaikaisissa arvioissa kuin amatöörit tai uutisten lukijat, mutta esimerkiksi sääennustamisessa asiantuntijat päihittivät täysin amatöörit. Taitojen fraktiointi voi johtaa myös siihen, että ammattilaisia, jotka ovat asiantuntijoita tietyllä alalla, kutsutaan asiantuntijoiksi toiselle alalle, joihin heillä ei ole taitoa (Kahneman & Klein 2009, 524–525). Asiantuntijoilla on kuitenkin riski ylittää oman osaamisensa taidot, jos he yrittävät täyttää asiantuntijoille kuuluvan roolin oman alansa ulkopuolella pelkällä intuitiolla (Harteis & Billet 2013, 18). Kahnemanin ja Kleinin (2009, 520–521, 523) mukaan asiantuntijoiden keskuudessa vahva tuntemus yhdellä alalla ei muutu hyväksi arvioksi alan ulkopuolella. Roolikehystyksessä ihmiset tunnistavat oman alansa toiminnan vastuun ja taitojensa rajat, mitkä ovat institutionaalisesti kontekstualisoituja ja yksilöllisesti omaksuttuja (Schön 1983, 274).

Schönin (1983, 49, 51) mukaan tietämys toiminnassa on luonteeltaan hiljaista ja implisiittisesti näkyvää, missä toiminta itsessään näyttäytyy omanlaisena tietämyksenä. Tomasino (2011, 248) väittää, että aiemmat kokemukset ja aiempi tallennettu tieto perustuvat intuitiiviselle älylle. Yllätyksen kohdatessaan ammattilaiset kääntyvät toiminnasta reflektiiviseen ajatteluun implisiittisen tiedon toiminnasta (Schön 1983, 50). Reflektointi toiminnassa on omanlaistansa käytännön tutkimusta, joka ei ole riippuvainen ennalta määritetyistä teorian käsitteistä, vaan ihmisen tietämys on sisällytetty onnistuneeseen toimintaan ja kokemukseen (Schön 1983, 68–69).

Schön (1983, 243) arvioi, että oman intuitiivisen ajattelun tietoisuus kehittyy usein oman ajattelun artikulaation kokemuksesta. Toiminnan aikainen reflektio ilmenee käytetyn kielen käytössä, ongelman määrittämisessä ja kehystämisessä, alansa yleisteorian sovelluksessa ja oman roolinsa tunnistamisessa laajemmissa institutionaalisissa konteksteissa (Schön 1983, 270). Schönin (1983, 279) mielestä intuitiivisessa tietämyksessä tietyt kuvaelmat ovat hyödyllisempiä toiminnalle kuin toiset, missä metaforat toimivat tiiviinä kuvailuna olennaisen toiminnan tunteelle. Åhmanin ja Gustafbergin (2017, 217) mukaan monen yksilön kokonaisuudessa ihmisten taipumus samanlaisille päätöksille luo oman vuorovaikutuksen kehyksen, jossa ihmiset jatkuvasti muotoilevat omaa todellisuuttaan muihin vertaamalla.

4.2 Sosiaalinen intuitio eli intuitiivinen viestintä

Salosen (2017, 39) mukaan sosiaalista intuitiota ymmärretään sanattomana viestintänä ja kommunikaationa sen ollessa vastaavaa kuin intuitiivinen viestintä eri henkilöiden ymmärtäessä toisiaan intuitiivisesti viestimällä (Dunderfelt 2001; Salonen 2017, 39–40). Lieberman (2000, 126) toteaa, että intuitiivisen viestinnän ja kielen käytön, tunteellisen

viestinnän ja kielen käytön sekä sanattoman viestinnän ja kielen käytön välillä on selkeä yhteys toisiinsa. Dunderfeltin (2001, 28) mielestä tunneviestintä ja intuitiivinen viestintä ovat vahvasti sidoksissa keskenään, mutta niissä on myös paljon tunnistettavia eroavuuksia. Tunneviestintä on nimensä mukaisesti tunteiden välitystä ja havainnointia, missä ihmisten kokemus tilanteesta ilmenee erilaisten tunteiden vaihtelussa (Dunderfelt 2001, 29–30, 65). Stichin (2013, 159) mukaan on mahdollista ennakoita ryhmien sisäisen vahvan intuitiivisen kokemuksen samanlaisuus, jos henkilöillä on samanlainen tietopohja. Toisten ihmisten ”mielenluku” kattaa ihmisten kyvyn tunnistaa, mitä muut ihmiset ajattelevat ja tietävät (Stich 2013, 163). Kahneman (2012, 109) korostaa dominoivuuden ja vihaisen ilmeen tunnistamisen toisessa tuottavan uhan tunteen ja myös sen, miten luotettava henkilö on.

4.3 Moraali-intuitio

Putkinen (2019, 25) toteaa, että moraali-intuitio selittäisi osittain sen, miksi ihmisillä on helposti ristiriitaisia ja vaihtelevia moraalisia kantoja. Putkisen (2019, 99) mukaan moraali mahdollistaa ryhmän toiminnan ja intuition ymmärtäminen ryhmien yhteistoiminnassa antaa vastauksen moraalिसääntöjen ilmenemiseen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Moraali-intuitio on tietynlaista kognitiota, mutta se ei ole järkeilyn tulosta (Haidt 2001, 814). Yhteiskunnassa muita ihmisiä tuomitaan jaettujen moraalintuutioiden mukaisesti (Haidt 2001, 817, 822) ja ei-hyveellisesti käyttäytyvää ihmistä paheksutaan (Haidt 2001, 817). Järkeily pystyy tiedostamaan syyt arvion tuloksiin ja selittämään järkeilyn prosessin myös muille (Haidt 2001, 818). Ihmisen ensivaikutelma toisista vaikuttaa siihen, miten hän suhtautuu pysyvästi kohteeseen tulevaisuudessa (Haidt 2001, 820). Moraalin tajunta on sisäistynyt vähitellen ihmisten välillä myös mielen taipumuksiksi oman ryhmän sympaattiselle moraalintuutiolle ja ulkopuolisten epäluottamukselle, mitä mukaillaan myös laajemmissa yhteiskunnan ja kulttuurin konteksteissa (Haidt 2001, 826–827). Kun ei ole aikaa reflektoida, niin arvioinnit todennäköisimmin perustuvat intuitioon ja nähdään helpommin se, mitkä intuitiot ovat ihmisten kaikkien syiden ja perustelujen takana (Putkinen 2019, 36).

4.4 Tunne- ja affektiointuitio

Päätelyä hyödyntävä intuitio (eng. inferential intuition) on analyyttinen prosessi, joka perustuu harjoitukseen (Pretz 2011, 17). Pretz (2011, 20) väittää, että affektiointuitio tekee puolestaan tunteisiin perustuvia arvioita. Sinclair (2011, 8–9) toteaa, että affektiossa intuitiiviset prosessit hyödyntävät tunteita prosessoinnissaan. Affektio ja

tunteet ovat merkittävä osa intuitiota, mutta intuition eri osa-alueet käyttävät tunteita vaihtelevasti joko tiedon sisällössä tai tiedon tuotannossa (Glöckner & Witteman 2010, 13, 18). Tiedon kokonaisuuden ollessa yhdenmukainen sen tulkinta johtaa miellyttävään affektioon, mutta tiedon ollessa epä johdonmukaista sen tulkinta johtaa epämiellyttävään affektioon (Glöckner & Witteman 2010, 13). Salonen (2017, 29–30) arvioi, että intuitio ja tunteet ovat vahvasti liitoksissa toisiinsa, mutta psykologisen tiedon perusteella ne tunnistetaan erillisiksi prosesseiksi, joissa tunteet voivat aktivoida intuitiota ja vastaavasti intuitio voi aiheuttaa tunteita. Åhmanin ja Gustafsbergin (2017, 239) mukaan oman tunnetilan säätäminen auttaa myös itsekurin hallinnassa. Brettin (2013, 40) mielestä intuitiivinen päättely kasvaa, mitä enemmän tunteellisia kokemuksia ihminen saa elämänsä aikana. Betsch (2005, 41) toteaa, että affektio kuvastaa ihmisten tunteellista kokemusta ja assosiaatiota jostakin aiheesta ja ärsykkeestä, jossa affektiot on jaettavissa tunteellisesti positiivisiin ja negatiivisiin kokemuksiin. Ihmisten todellisuuden taju on hierarkkisen ja implisiittisen ajattelun tulosta, jossa kaikkein korkeimpien skeemojen tunteellisilla verkostoilla on yhteyksiä alemman tason skeemoihin (Epstein 2011a, 6). Raamin (2015, 79–80, 117) mukaan empatia on yhteyden kokemusta toiseen ja sen perusteella ihminen pystyy ”tuntemaan” muiden tuntemuksia, kuin ne tapahtuisivat itselle. Asioiden käsittelyssä ihmiset eivät käytä samalla tavalla intuitiota kuin sosiaalisessa kanssakäymisessä (Pitkänen 2008, 105, 128). Dunderfeltin (2001, 155) mukaan eräs sosiaalisten taitojen intuitio on juuri empatia asiantuntijatyössä. Raami (2015, 80) toteaa empatian olevan ihmisen tapa hankkia tietoa tunteiden ja havaintojen avulla sekä huomata tuntemuksia, joita hän ei ole itse kokenut. Avoinuus intuitiivisille signaaleille mahdollistaa laajemman todellisuuden käsittelyn ja näkökulmien hyödyntämisen (Åhman & Gustafsberg 2017, 210–211) ja empatia onkin vahvasti sidoksissa intuition toimintaan.

Salonen (2017, 38–39) väittää empatiajärjestelmän kopioivan ihmisen olotilan ja käyttäytymismallin, minkä vastavuoroisessa toiminnassa ihmiset tiedostavat sen, mitä toinen ajattelee ja kokee. Empatia töissä vastaa kykyä tiedostaa työkavereiden tunteita, asiakkaiden ja muiden ihmisten tarpeiden tunnistamista ja olemassa olevan tunneilman tiedostamista (Goleman 1999, 164). Intuition voidaankin todeta olevan osa ihmisen älykkyyttä tunneällyn ja systeemiällyn muodossa sekä älykkäässä päätöksenteossa (Goleman 1999, 42–43, 88–89, 161–162; Brett 2013, 5). Tätä kutsutaan empaattiseksi älykkyydeksi (eng. emotional intelligence, EI) (Sainte Anastasie 2023). Salosen (2017, 239) mielestä tunneälykäs ihminen tietää intuitiivisesti miten käyttäytyä, tietää strategisesti miten verkostoitua, miten yhteistoiminta voidaan varmistaa, arvioi oman käyttäytymisensä vaikutukset toiseen ja reagoi nopeasti tilanteiden muutoksille. Brett (2013, 5) ja Goleman (1999, 40–41, 363) väittävät, että tunneäly on kuvattavasti metataito eli se ei ole yksinään taito, vaan se vaikuttaa muihin taitoihin, jotka käyttävät tunneälyä. Goleman (1999, 40) ja Brett (2013, 6) lisäävät tunneälykkyyteen myös

kyvyn hallita itseään, yhteyden muihin ihmisiin ja intuition (Pitkänen 2008, 8, 76, 96, 128; Brett 2013, 46). Intuitio omana osana tunneälyssä ilmenee sosiaalisen tiedon tulkinassa, jossa ei ole varsinaista tunteellista viestintää, mutta jonka sisältö silti edesauttaa sosiaalista yhteistoimintaa (Brett 2013, 7). Brett (2013, 46) väittää, että tunneälykyys motivoi ja intuitio kuuluu tunneälykkyyteen. Myös Pitkänen (2008, 8, 76, 96, 128) toteaa, että intuitio on lisättävissä osaksi tunneälyä. Intuitiossa sanatonta ja tiedostamatonta tietoa käytetään erilaisten asiayhteyksien tunnistamisessa ja se on tietämistä ilman loogista päättelyä (Pitkänen 2008, 76, 104, 128). Kolari (2010, 190) väittää, että visiointikyky, herkkyyks, aistillisuus, luovuus ja intuitio näyttävät olevan käsitteinä samankaltaisia keskenään ja liittyvät toisiinsa emotionaalisessa älykkyydessä, intuition muuttuessa ns. sisäiseksi viisaudeksi, joka auttaa tekemään visaisia päätöksiä ilman pelkkiin faktoihin uskomista. Itsessään hyvät tunneälyt eivät takaa tunneälykstä osaamista, vaan enemmänkin mahdollisuuksia oppia ja luotettavuus on itsehallintaan perustuvaa, jossa ihminen osaa pitäytyä ja välttää tämän luottamuksen vastaisia impulsseja (Goleman 1999, 40).

Dreyfus ja Dreyfus (2005, 785) arvioivat alalla kehittymisen vaativan tunteellista osallistumista, jossa henkilö välittää onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksistaan. Haidtin (2001, 824) mukaan sosiopaateilla ei ole tunteellista suhtautumista omassa ajattelussaan heidän rikkoessaan yhteiskunnan normeja, vaikka he tietäisivät niiden olevan moraalisesti paheksuttavia. Tunteet ja tunteellisuus on tärkeä osa intuitiivista prosessia, jossa saman tunteen kokeminen myös edesauttaa saman tunteen aikana tapahtuneita muistin kokemuksia (Dane & Pratt 2007, 39). Kahnemanin (2012, 260) tutkimus osoittaa, että tulkinta eri asioista on tunteiden vaikuttamaa ja tunteiden vaihtelu muuttaa myös tulkintaa tapahtumista ja niihin suhtautumista. Reinola (2017, 1) arvioi, että pelko tunteena vinouttaa vahvasti intuition toimintaa. Toisten ihmisten seura voi virittää intuition, jossa avoin ja vapaa ympäristö on otollisin intuition tuottamalle ajattelun virralle ja ihmiset mukautuvat toistensa tunteisiin (Raami 2016; Reinola 2017, 3). Golemanin (1999, 151) mukaan toivottomuus vaikuttaa motivaatioon ja aloitekyvyn puutukseen. Oletettavasti tunteellisuuden rooli tietoisessa ja intuitiivisessa ajattelussa vaihtelee ja tunteellisuuden rooli on enemmänkin yksilön persoonan perustuva (Epstein 2011b, 47). Kahneman (2012, 85) väittää, että hyvällä mielellä oleva henkilö käyttää enemmän intuitiota kuin pahalla mielellä oleva henkilö. Ambadyn (2010, 275–276) mukaan surulliset ihmiset ovat todennäköisemmin alttiita kognitiivisesti kuluttavalle analyttiselle prosessoinnille kuin iloisen tunteen alaiset ihmiset, jolloin aktiivinen järkeily heikentää arvioiden luotettavuutta. Ihmisillä voi olla tietynlainen intuitiivinen kokemus, mutta he eivät reagoi niihin tai tunnista niitä päätöksenteossaan tunteidensa takia (Dane 2011, 221). Danen ja Prattin (2007, 39) muisuttavat intuitiivisen päätöksenteon tapahtuvan henkilön valitessa paremmalta tuntuvan vaihtoehdon, vaikka kyseiselle tunteelle ei olisikaan mitään rationaalista

perustaa. Guzak ja Hargrove (2011, 103) toteavat, että iloisuus ja suuttumus ovat tunteellisesti aktivoivia, kun taas rauhallisuus ja surullisuus ovat deaktivoivia tunteita.

4.5 Tunnistus-intuitio

Harteisin ja Billetin (2013, 17) mukaan intuitio helpottaa monimutkaisten mallien tunnistamista. Taitava intuitio ei olekaan mitään muuta kuin tunnistamista (Simon 1992, 155; Kahneman & Klein 2009, 520). Tunnistamisen mallissa intuitio tarvitsee vihjeitä ja oppimismahdollisuuksia tiedostamaan näiden vihjeiden olemassaolo (Kahneman & Klein 2009, 520). Tunnistamisessa ympäristön vihjeet aktivoivat muistin ja tilanteen muistiin assosioidut tunteet, jossa intuitio on muistiin perustuvaa ja tämän muistinhaun tunteellista tunnistamista (Simon 1992, 155–156). Myös Glöckner ja Ebert (2011, 165) väittävät, että psykologisesti intuitio on johdettavissa havainnosta ja muistista. Ambadyn (2010, 271) mukaan sosiaalisessa kanssakäymisessä ihmisten on havainnointava oikeanlaista käytöstä, mikä tapahtuu suuremmalta osin intuition kautta, jossa intuitiiviset arviot antavat rutiininomaisia ja automaattisia vastauksia (Nagel 2011, 5). Kahneman ja Klein (2009, 519) toteavat intuitiivisia päätöksiä tunnistettavan tahdotoman ajatuksen tuotoksena. Mitä enemmän ihmiset ajattelevat visuaalisesti, sitä enemmän he tukeutuvat intuitioon prosessina (Sadler-Smith & Shefy 2004, 85). Raami (2015, 53, Monsayn 1997, 106, 111–113 mukaan) toteaa, että visuaalinen intuitio sisältää mielikuvia. Polanyi (1966, 6) väittää ihmisen tunnistavan toisen ihmisen kasvonpiirteet tiedostamalla kasvojen yksityiskohtia, jotka toimivat hiljaisen tiedon muodossa, joten ihminen pystyy tunnistamaan uuden tiedon, jota hänellä ei vielä ole eksplisiittisesti tiedossa (Polanyi 1966, 22–23). Ihminen siis kokee jonkin ongelman sisäisesti olevan ratkaistavissa hiljaisen tiedon muodossa (Polanyi 1966, 24–25, 89). Pitkänen (2008, 76, 104, 128) ja Brett (2013, 39) arvioivat, että intuitiossa sanatonta ja tiedostamatonta tietoa käytetään erilaisten asiayhteyksien tunnistamisessa ja se on tietämistä ilman loogista päättelyä.

Seuraavassa luvussa käsitellään ajattelua, jossa ensin esitellään kaksoisprosessiteorian periaate ja tämän jälkeen käydään läpi tiedostamatonta eli intuitiivista ajattelua, tietoista eli rationaalista ajattelua, analyttis-intuitiivista eli reflektiivista ajattelua, intuitiivisen ja rationaalisen ajattelun yhteistyötä sekä palautteen ja kulttuurin merkitystä intuitiossa ja ajattelussa.

5 AJATTELU

5.1 Kaksoisprosessiteoria

Sadler-Smithin ja Shefyn (2004, 88–89) mukaan intuitio ja rationaalisuus ovat samanaikaisesti toimivat paralleeliprosessit tietämyksessä eli ns. kaksoisprosessit. Leisti ja Poskiparta (2022, 123–124) toteavat, että kaksoisprosessiteoria eli tietoinen ajattelu (järjestelmä 2) ja tiedostamaton ajattelu (järjestelmä 1) on ollut pääasiallinen tapa hahmottaa intuitiota, mutta on epävarmaa, miten paljon intuitiota voidaan erottaa kokonaisuudessaan ajattelusta. Glöcknerin ja Wittemanin (2010, 6) mukaan kaksoisprosessiteoriassa järjestelmä 1 kattaa moninaisia mielen prosesseja ja siten myös intuitio on jaettavissa erillisiin prosessoinnin kategorioihin. Järjestelmän 1 ja 2 malli voidaan myös kyseenalaistaa, koska aivot toimivat yhteistyön tuloksena ja rationaalisuus ja intuitio ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään (Ricard 2017, 12). Tetlock ja Gardner (2016, 40) toteavat, että järjestelmä 1 ja järjestelmä 2 jakavat psyykkisen maailman kahteen osaan. Strickin ja Dijksterhuisin (2011, 29) mukaan alitajuinen ajattelu tapahtuu ”alhaalta ylös” laajan tiedon integroinnissa, kun taas tietoinen ajattelu tapahtuu ”ylhäältä alas” rajaten ajattelun tulosta.

Hogarth (2002, 12) pääättelee, että tietoisien ajattelun käyttöä rajoitetaan alitajuisesti, koska mieli pyrkii säästämään tietoisien ajattelun resursseja vain tarpeen mukaan. Mikä suuresti siten erottaa intuitiivisen ja järjen toisistaan, on intuitiivisen prosessoinnin automaattisuus ja vaivattomuus (Hogarth 2002, 8). Brockin (2015, 142) mukaan intuitiota käytetään silloin, kun kognitiivinen ajattelu olisi liian hankalaa. Tiedostamatonta (epätietoista) tasoa voidaan siis kohdella älykkäänä, koska se on kykenevä käsittelemään monimutkaista tietoa (Kaufman 2011, 444). Simonin (1992, 150) mukaan kognition tutkimuksessa haetaan niin fysiologisia kuin symbolisia selitysmalleja monimutkaisten ilmiöiden selittämiseksi, jossa mallit parhaimmillaan ovat toisiaan

tukevia, eivätkä keskenään kilpailevia. Glöckner ja Wittemann (2010, 3) arvioivat, että kaksoisprosessiteoria ei kuitenkaan täysin sovellu intuitiivisen prosessin–automaattisen prosessin selittämiseen. Ricard (2017, 2–3) väittääkin, että intuitio ja rationaalinen ajattelu yhdessä ovat tarkemmin määritettynä syklinen kognitiivinen järjestelmä.

5.1.1 Tiedostamaton eli intuitiivinen ajattelu

Sadler-Smithin ja Shefyn (2004, 76), Kahnemanin (2012, 30–35), Tetlockin ja Gardnerin (2016, 40), Salosen (2017, 21, 28), Åhmanin ja Gustafsbergin (2017, 239) ja Raamin (2020, 33–34, 128) mukaan ensin tuleva järjestelmä 1 on tiedostamaton eli intuitiivinen ajattelu (ns. kuuma ajattelu) ja se toimii taustalla ollen nopea, emotionaalinen, intuitiivinen, tiedon suodatuksen ja esikäsittelyn kokonaisuus sekä käsitteellisten ja automaattisten havaintotoimintojen alue, minkä avulla ihminen esimerkiksi ymmärtää luetun tekstin järkevässä muodossa. Impulsiivisuutta voidaan ymmärtää järjestelmä 1:n johdannaisena käyttäytymisenä, jossa järjestelmää 2 ei käytetä hillitsemään järjestelmä 1:n toimintaa (Kahneman 2012, 61). Salasin ym. (2010, 946, 948) sekä Liebermanin (2000, 109–110, 112–113) mukaan intuitio on implisiittisen oppimisen (järjestelmä 1) kautta saatua tietoa, mikä on tiedostamattomien prosessien vaikuttama. Intuitiivisen päättelyn eroavaisuudet voidaan siis yrittää selittää kunkin ihmisen erilaisista perusolettamuksista, jotka vaikuttavat heidän arvioonsa ja tiedon yhdistämistaitoihinsa (Stich 2013, 155). Hogarthin (2002, 4) mukaan intuitiivinen järjestelmä toimii osittaisen ja holistisen eli kokonaisvaltaisen tiedon kautta yhdistäen monimutkaista tietoa toisiinsa (Pretz 2011, 17; Petäjä 2017, 19). Intuitio on siten jaettavissa moniin omanlaisiinsa tietoa käsitteleviin prosessimekanismeihin, jotka eivät tarvitse työmuistia toiminnalleen (Salonen 2017, 20–21; Raami 2020, 64).

Raami (2019, 5) toteaa, että intuitio on pääasiallinen ajattelumuoto uusien keksintöjen ja tieteellisten löytöjen luomisessa. Abadie, Waroquier ja Terrier (2013, 1254) toteavat, että alitajuisen tietoisuuden teoriassa alitajuinen ajattelu organisoii tiedon integroimalla uudet asiat samankaltaisiin mielen kategorioihin. Kahneman ja Klein (2009, 516) väittävät, että jos ensimmäinen intuitiivinen toimintamalli on arvioitavasti toimiva, ihminen ei harkitse muita vaihtoehtoja sen toteutuksessa. Kuitenkin, intuitio ei välttämättä toimi, jos aikaisemmin koettu ei täysin vastaa uuteen tilanteeseen (Sadler-Smith & Shefy 2004, 83).

Hogarthin (2002, 14) sekä Guzakin ja Hargroven (2011, 101) mukaan tapauksen esiintyminen kuvina tai tekstinä tuottaa enemmän intuitiivista ja holistista moraalista arviointia, joten sanaton tieto siis aktivoi intuitiivista ja assosiatiiivista tiedon käsittelyä, kun taas kielellinen tieto aktivoi puolestaan helpommin analyyttisen ajattelun. Saari luoman (2011, 103) mukaan hiljaiset, alitajunnalliset ja sisäistetyt perusteet tieteessä ovat tunnistettavissa intuitionä. Varsinkin kehotuntemuksellista (esimerkiksi kiihotus, ihon väreily, tunteet) intuitiota on vaikea aiheuttaa tietoisesti itsessään (Raami 2020,

128). Vaikka ihminen ei siis kokisikaan intuitiota vahvana tunteena, se oletettavasti silti vaikuttaa jatkuvasti ja tahattomasti ihmisten ajatteluun (Sadler-Smith & Shefy 2004, 79–80). Intuition holistinen arvio on puolueellinen, minkä mukaan ihminen ei arvioi tapahtumia kokonaisvaltaisesti, vaan ihmisen reaktio on riippuvainen minkälaiselle arviolle yksilö on herkkä (Hogarth 2002, 18).

Danen ja Prattin (2007, 40) ja Salasin ym. (2010, 944) mukaan intuitio on vaikuttavia, tunteikkaita arvioita, jotka nousevat nopeista, tiedostamattomista ja kokonaisvaltaisista holistisista assosiaatioista. Nurminen (2000a, 67–69) toteaa intuition näyttäytyvän selkeästi tietoisesta tai tarkoituksellisesta toiminnasta puutteena, missä ihminen ei osaa kuvata verbaalisesti toimintansa tai tuntemuksensa perustaa. Salosen (2017, 24) mukaan pelkkä tiedostamaton samankaltaisuus riittää aktivoimaan intuition, vaikka yksilöllä ei olisikaan mitään kokemusta aiheesta. Dane ja Pratt (2007, 36) toteavatkin, että intuitioon kuuluu, että tietoa käsitellään ja muistetaan enemmän kuin itsessään tietoa opitaan ja että intuitio käsitteellistetään sekä sen intuitioprosessin kautta ja myös sen tulosten eli intuitiivisen harkinnan kautta. "Luonnollinen" käyttäytyminenkin tapahtuu intuitiivisen toiminnan yhteydessä, missä pelkkä tavallinen kävelykään ei ole itsestään selvää, jota ihmisiltä voidaan vaatia (Hanhikoski & Riihijärvi 2018, 53). Intuition merkittävin ominaisuus sen laajimmassa merkityksessä on 'suoran tietämisen' muoto eli se, miten ihmiset tietävät ilman tietoisesta ajattelusta tulosta (Sinclair 2011, 3; Petäjä 2017, 18–19).

Salasin ym. (2010, 948) mukaan intuitio on tehokasta, kun ihmisellä on hyvä ja tarkka kokemus aiheesta, hän luottaa intuitionsa toimintaan, prosessin teossa on paljon erillisiä vihjeitä, oikeat ja väärät tuntemukset ovat saaneet totuudenmukaista palautetta ja aikarajoite ei ole liian ankara. Intuition tehokkuus onkin riippuvainen yksilön työalan tiedon faktoreista ja työtehtävän luonteesta (Dane & Pratt 2007, 41).

Kolarin (2010, 190) mukaan intuitio edesauttaa päättämään tilanteissa, joissa on paljon epävarmuutta ja tiedon monimutkaisuutta ja se hahmottaa näkemään oleellisen epäoleellisesta. Intuition luotetaan tunteellisesti enemmän, kun se saapuu vaivatta ja ilman ristiriitoja mieleen, mutta tämä "oikean" tunne yksinään ei riitä todistamaan sen olevan todellisuuteen perustuva (Kahneman 2012, 276). Strick ja Dijksterhuis (2011, 35) toteavat, että hyvän intuition perusta on tehokkaan alitajuisen ajattelun tulosta. Van den Brink, Holbrechts, Brand, Stolper ja Van Royen (2019, 6) myöntävät, että hahmontunnistus tapahtuu automaattisesti ja alitajuisesti, mikä voi herättää relevantin hiljaisen tiedon aiheesta. Myös luottamus intuitiiviseen tietoon johtaa intuition suurempaan käyttöön (Brock 2015, 144–145, 147–148).

Tieteen suhtautuminen intuitioon puhtaasti järkipäisenä prosessina heikentää sen käyttöä (Brock 2015, 144–145, 147–148), kun taas intuition kohtelu tiedemiesten havainnointien ja kuvitelmien todistamisena vahvistaa sen roolia ajattelun avustajana tieteessä (Brock 2015, 144–145, 147–148). Vaikka intuitio olisikin totta, se vaatii vielä

tieteellisen prosessin ja teorian varmentamisen, jotta intuition tuottama arvio voidaan hyväksyä tieteellisesti luotettavaksi (Deters 2023, 19).

Betsch ja Glöckner (2010, 280) väittävät, että kielen symbolinen, kontekstuaalinen ja tarkoituksen ymmärtäminen tapahtuvat intuitiivisen prosessin kautta, jossa ihminen huomioi epäkohtia ja ymmärtää erilaisten vihjeiden avulla tekstin tai puheen merkityksen. Intuitiivisesti toimivat ihmiset ovat kiinnostuneempia oman yrityksen aloittamisesta ja olevan tyytymättömiä pelkkänä työntekijänä oloon traditionaalisissa organisaatioissa (Kickul & Gundry 2011, 90).

Epstein (2011a, 10–11) väittää, että kokemuksellinen järjestelmä etsii automaattisesti muistista assosiativisia yhteyksiä miellyttävien muistien aiheuttaessa mieluisia ja epämiellyttävien muistien epämukavia tunteita. Dane (2011, 223) ja Epstein (2011a, 22–23) arvioivat, että kokemuksellinen järjestelmä yleistää, erottaa, integroi, vapauttaa tietoisien ajattelun resursseja ja ohjaa käyttäytymistä erilaisten metaforien, mielen prototyyppien, symboleiden ja narratiivien muodossa sanattomasti. Epstein (2011a, 46) toteaa, että huonosti soveltuvaa kokemuksellista ajattelua voidaan tarkentaa rationaalisella ajatuksella, jos ihmiset ovat tietoisia kyseisen kokemuksellisen ajattelun puutteista. Arkiset narratiivit eivät kuitenkaan aina perustu faktoihin, koska mielenkiintoisin ja "parhaalta kuulostava" narratiivi saa helposti eniten kiinnostusta (Leisti & Poskiparta 2022, 167).

5.1.2 Tietoinen eli rationaalinen ajattelu

Järjestelmän 1 tiedon suodatuksen ja esikäsittelyn jälkeen järjestelmä 2 (rationaalinen, tietoinen ajattelu, ns. kylmä ajattelu) analysoi tiedon todisteiden avulla hitaasti, päättelevästi, harkitsevasti ja loogisesti ajattelun viedessä aikaa ja teettäessä työtä (Kahneman 2012, 30–35, 48; Tetlock & Gardner 2016, 40; Raami 2020, 33–34).

Salasin ym. (2010, 942) ja Kahnemanin (2012, 48) mukaan tietoista ajattelua on kuitenkin helpompi tutkia kuin tiedostamattomien prosessien olemassaoloa. Tieteen kannalta kaikki väitteet tuleekin perustaa loogisiin ajatteluketjuihin, joita voidaan positivistisesti havainnoida todellisiksi (Laughlin 1997, 2–23; Raami 2015, 87). Dataan perustuva tai abstraktissa muodossa esitetty moraalinen ongelma aktivoi enemmän rationaalista analyysia ja koska tietoa voidaan saada verbaalisessa ja sanattomassa muodossa, verbaalinen tieto aktivoi enemmän rationaalista ajattelua (Guzak & Hargrove 2011, 101). Vaikka intuitiot olisivatkin siis totta, ne tarvitsevat jonkin loogisen ja todistettavan perusteen saadakseen hyväksyntää ja validiteettia teorioina (Saari luoma 2011, 103–104). Sadler-Smith ja Shefy (2004, 77) toteavatkin, että rationaalisuus on tiedon hankintaa tietoisien ja tarkoituksenmukaisen järkeilyn tuloksena. Abadie ym. (2013, 1258) arvioivat, että kehittynyt järkeily ja arviointi ovat todennäköisemmin kokemukselliseen muistiin perustuvia kuin yksityiskohtaiseen muistiin perustuvia. Tieteen kehitys onkin ymmärrettävissä väärin intuitioiden korvaamisena, jossa tiettyjä

olettamuksia todellisuudesta yritetään saada eksplisiittisen tiedon muotoon (Saari-
luoma 2011, 104).

Kun ihminen löytää mielestään ongelmaan ensimmäisen sovellettavan ratkaisumallin, hakuprosessi vaihtoehtoisista ratkaisumalleista pysähtyy, vaikka toiset ratkaisumallit olisivat olleet parempia jälkikäteen arvioituina (Simon 1992, 157). Strick ja Dijksterhuis (2011, 32) toteavat, että tietoinen ajattelu toimii paremmin rajatuissa ja yksinkertaisissa päätöksenteoissa. Hogarth (2002, 4, 12, 16) väittää, että tarkoituksenmukainen ajattelu toimii yhdistelevän ja lisäävän tiedon kautta, jossa intuitiiviseen ensivaikutelmaan liittyvä tieto on puutteellinen. Vanharannan ja Eastonin (2010, 434) mukaan järkeily metaforien kautta auttaa tiedon puutteiden paikkaamisessa ja yhte-näisen narratiivin muodostuksessa, missä tiedekin hyödyntää syy-seuraus-narratiiveja faktojen yksinkertaistukseen ja yksiselitteisyyteen (Leisti & Poskiparta 2022, 167). Kahnemanin (2012, 49, 59–61) mukaan tarkkaavaisuus on osana tietoista ajattelua ja sen oikea säätely osoittaa ihmisen yleistä älykkyyttä.

5.1.3 Analyttis-intuitiivinen eli reflektiivinen ajattelu

Schönin (1983, 55, 61) ja Hanhikosken ja Riihijärven (2018, 27) mukaan oman toiminnan muuttaminen tapahtuu reflektoinnin myötä, jossa koettu tapahtuma saatetaan sanalliseen muotoon ja tietoa käsitellään kriittisesti. Ihmiset eivät havainnoi maailmaa pelkkien aistimusten kautta, vaan jo olemassa olevien käsitteiden ja ymmärrysten kautta, jotka ovat reflektiivisen ajattelun tuotoksia (Browning 2023, 72).

Erilaisten sosiaalisten, reflektiivisten ja kognitiivisten prosessien kautta yksilön kokemukset saadaan yhteisen ymmärryksen osaksi organisaation sisällä, minkä jälkeen uudesta tiedosta voidaan kokemuksen myötä kehittää vahva intuitiivinen ymmärrys aiheesta niin yksilön, ryhmän kuin organisaationkin sisällä (Kolari 2010, 59). Organisaation oppimisessa tätä uutta toimintamallia – joka voi olla pelkästään yhden ihmisen intuitiosta lähtöisin oleva aloite – aletaan institutionalisoida, koska kollektiivisen reflektoinnin ja tietämyksen tulkinnan jälkeen tämä uusi tieto muuttuu osaksi organisaation yhteistä käytäntöä (Kolari 2010, 56–57).

Dreyfus ja Dreyfus (2005, 790) toteavat, että asiantuntijat tulkittavasti käyttävät reflektiossaan myös intuitiota laskelmoinnin sijaan. Dreyfusin ja Dreyfusin (2005, 789–790) ja Hanhikosken ja Riihijärven (2018, 27) mukaan asiantuntija yrittää suojautua ns. tunnelinäöltä yrittämällä ymmärtää toisten erilaisia näkemyksiä vaihtoehtoisilla tavoilla, jolloin asiantuntija käyttää intuitiota pohdinnassaan. Kuitenkin, reflektiivinen ja intuitiivinen ajattelu ovat erilaisuudestaan huolimatta voimakkaasti toisiinsa liitettyinä (Nagel 2011, 5). Reflektiivinen ajattelu aktivoituu esimerkiksi poikkeuksellisten, korkeavaatimuksellisten ja alustavien oletusten tarkennuksessa tai kumoamisessa (Nagel 2011, 6). Arviot muodostuvat intuitiiviseksi, kun näitä samoja arvioita tehdään usein (Nagel 2011, 7). Betsch (2005, 40–41) väittää, että rutiinit eivät aina ole

automaattisia, mutta usein toistettu rutiini voi automatisoitua ja näitä automatisoituja rutiineja voidaan kutsua tavoiksi (Betsch 2005, 41). Leisti ja Poskiparta (2022, 161) arvioivat, että refleктоivaa ajattelua muuttavat arkipsykologian lisäksi institutionaaliset ja sosiaaliset normit, joiden rikkominen johtaa instituutioiden luottamuksen menetykseen instituutioiden johdossa toimivien tehdessä päätöksiä intuitioonsa perustuen.

Nurminen (2000b, 25) väittää, että analyttis-intuitiivista ajattelua on luonnehdittava intuition ja analyttisen ajattelun hybridimuotona, jossa intuition holistista ymmärrystä ja siihen kohdistuvaa reflektiota käytetään analyysin perustana.

Päätöksenteko tapahtuu aina intuitiivisesti, jossa reflektiivinen ajattelu on pyrkimys jäsentää päätöksentekoa ymmärrettävämpään ja kapeampaan muotoon (Leisti & Poskiparta 2022, 166). Intuitiivinen havainto voidaan analysoida ja reflektoida henkilön aiemman kokemuksen ja tietämyksen perusteella, jolloin intuitiosta syntyy korkeaasteista osaamista (Kolari 2010, 189). Locken (2015, 1) mukaan tärkein ominaisuus intuition luotettavuudessa on laadukkaan kokemuksen ja palautteen kautta kehittynyt asiantuntijuus. Analyttinen ajattelu voi puolestaan tuottaa päätöksenteossa erilaisia vaihtoehtoja, jossa intuitiota voidaan avustaa päättämään tunteiden avulla eri vaihtoehtojen välillä (Locke 2015, 2). Kun ammattiharjoittaja ei reflektoi omaa osaamistaan tai toiminnan prosessiaan, hän siten pitää oman osaamisensa intuitiivisena ja hiljaisena tietona, jossa hän ei alista tätä osaamistaan mahdollisten reflektion aiheuttaville muutoksille (Schön 1983, 282).

5.1.4 Intuitiivisen ja rationaalisen ajattelun yhteistyö

Ricardin (2017, 19–20, 25) mukaan rationaalinen ja intuitiivinen prosessi ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, jolloin niiden vuorovaikutuksellinen malli on lähempänä pyörivää vuorovaikutusta, jossa ajatukset vaihtuvat vuorotellen tietoisien ja alitajuisen ajattelun välillä. Betsch ja Glöckner (2010, 287, 291) toteavat, että intuitio ja analyttinen prosessi ovat samanaikaisesti toimivia kokonaisuuksia, jotka yhteistoiminnan avulla tuottavat arvion ja päätöksen. Epsteinin (2011b, 38) mukaan intuitiivinen järjestelmä on tehokas järjestelmä, jonka perusteella ihminen toimii vaivattomasti arjessa, mutta tietoinen ajattelu toimii paremmin abstraktisessa ajattelussa ja rajatusti ihmisen toiminnan ohjaamisessa. Myös Kaufman (2011, 447) väittää, että älykkyys ja kognitiivinen alitajunta toimivat yhteistyön muodossa ja vain tietyissä tapauksissa kilpailevat keskenään päätöksenteossa.

Taidon kehittyessä analyttinen päättelytaito on suhteellisen luotettava ajattelun muoto, mutta mestaruuden saavutuksessa asiantuntija voi taas hyödyntää kokemuksellista intuitiota analyttisen ajattelun sijaan (Pretz 2011, 24). Ihminen voi analyysin pohjalta saada intuitiivisen tunteen ja tätä tunnetta voidaan verrata erilaisiin kokemuksiin aiheesta, jotka antavat vihjeitä tietoiselle ajattelulle analysoida sitä

tarkemmin (Kolari 2010, 189). Dunderfelt (2001, 151–152) ja Kolari (2010, 70–71) väittävät, että rationaalinen ja intuitiivinen ajattelu ovat jokseenkin samanlaisia, koska rationaaliseen ajatteluun pystytään yhdistämään intuitiivisuus ja intuitiiviseen ymmärrykseen liittyy rationaalisuutta. Kuitenkin Harteisin ja Billetin (2013, 10) mukaan intuition ja rationaalisuuden suhde toisiinsa on erityisen kiistanalainen siinä, missä määrin ne ovat itsenäisiä tai yhteistyötä tekeviä kokonaisuuksia. Tietoinen ajattelu, esimerkiksi opiskelu ja päättely, voivat vaikuttaa myös intuitioon ja intuitio voi vaikuttaa tietoiseen ajatteluun, jolloin täysin tarkka kahtiajako näiden kahden ajattelumallin välillä on kyseenalaista (Leisti & Poskiparta 2022, 27). Glöcknerin ja Ebertin (2011, 165) mukaan asiantuntijat hyödyntävät intuitiota lain tulkinnassa, mutta yksityiskohdissa on hyvä hyödyntää analyyttistä ajattelua. Intuitiivinen ja analyyttinen prosessi eroavat toisistaan ja siksi yksinkertaiset päätökset eivät aina ole intuitiivisesti tuotettuja, vaan ne voivat olla myös yksinkertaistettuja, rationaalisesti analyyttisiä prosesseja (Betsch & Glöckner 2010, 286).

Lievä häiriö tietoisessa ajattelussa oletettavasti aktivoi alitajuisen ajattelun käyttöä, mikä selittäisi sen, miksi päätöksenteko näyttäytyisi paranevan lievän häiriön takia kuin pelkästään keskittymällä tietoisesti (Abadie ym. 2013, 1258). Leistin ja Poskiparran (2022, 117) mukaan vasta kun intuitio huomioi epäkohdan jossain, se päättyy tietoisesta ajattelun tasolle ja tietoinen ajattelu esiintyy siis vasta silloin, kuin vaihtoehtojen välillä on konflikteja ja niitä on mahdotonta suorittaa yhdessä.

5.2 Palautteen merkitys intuitiossa ja ajattelussa

Palautteen avulla ihminen havaitsee oman kehityksensä ajan myötä, jossa aikaisempaa palautetta arvioidessaan hän joko näkee taidon kehitystä tai heikentymistä, missä tehokas palaute ja sen vastaanottamisen valmius motivoivat ja kykenevät muuttamaan ihmisen (Goleman 1999, 311). Sadler-Smithin ja Shefyn (2004, 82–84) ja Kahnemanin (2012, 278–279) mukaan oikea palaute on tärkeä hyvän intuition kehityksessä, koska huonon palautteen ympäristöissä huonot päätökset johtavat vääriin opetuksiin ja tulkintoihin. Palaute ohjaa intuition käyttöä ja hyvän palautteen kautta saatua intuitiota voidaan kohdella luotettavampana kuin intuitiota, joka ei ole käynyt lävitse oikean ja väärin tehdyn päätöksen erotteluprosessia (Salas ym. 2010, 950). Golemanin (1999, 311) ja Pitkäsen (2008, 110–111) mukaan positiivinen henkilöpalautte on tärkeä osa itsetuntemusta, pätevyyden kokemusta ja se edistää itseluottamusta.

Sadler-Smith ja Burke (2009, 245) toteavat, että ilman pitkää työkokemusta olevien nuorten on vaikeaa hyödyntää omaa intuitiotaan luotettavasti ja saada palautetta intuiotensa luotettavuudesta. Nagel (2011, 17) arvioikin, että muiden ihmisten ajatusten lukemisessa palaute auttaa näiden arvioiden vahvistamiseen tai heikentämiseen.

Sadler Smithin ja Burken (2009, 252–253) sekä Rokion (2020, 19) mielestä palautteen rooli ajattelussa voi edistää tai haitata intuitiota, koska se joko vahvistaa tai heikentää tiettyjä ajatuksia, millä on vaikutusta intuition vertailevan ja oikean tunteen muodostamiseen. Van den Brink ym. (2019, 6) toteavat, että itsereflektointi diagnoosissa ja asiantuntijoiden nopea palaute kokemukseen perustuen voivat parantaa harjoitusten laatua ja sairaanhoitoa sen ympäristössä.

Kahnemanin ja Kleinin (2009, 523–525) mukaan kehittyvän ja taitavan intuition osaamisen edellytykset ovat luotettava ympäristö, pitkän ajan harjoittelu, nopea ja yksiselitteinen palaute ja mahdollisuudet oppia ympäristöstä. Matzler, Bailom ja Mooradian (2007, 14–15) väittävät, että senioripäättäjillä ja johtajilla kokemuksen kehittäminen verkostoissa antaa laajaa palautetta omalle päätöksenteolle. Asiantuntijan intuition kehitystä ennakoivat lopputulosten ennustettavuus, kokemuksen määrä ja hyvän palautteen läsnäolo (Kahneman & Klein 2009, 522). Palautteen viivästyminen ja objektiivisten kriteerien puuttuminen vaikeuttavat tarkkojen arvioiden tekemistä, koska ihmiset eivät tiedä, miten he epäonnistuivat ja miten heidän pitäisi parantaa suoritustaan (Hogarth 2002, 27; Shanteau 2015, 171).

5.3 Kulttuurin merkitys intuitiossa ja ajattelussa

Danen ja Prattin (2007, 49) mukaan kulttuurit vaikuttavat siihen, miten intuitiota käytetään ja miten siihen luotetaan. Leistin ja Poskiparran (2022, 37) mukaan ennakkokäyttäytymistieto eri tilanteissa muodostuu kulttuurikonteksteissa, joissa ihmiset osaavat ennakoida muiden ihmisten käyttäytymistä. Stichin (2013, 159–160) mielestä ihmiset tuottavat oletettavasti samanlaisia intuitiivisia päätelmiä, jos heillä on samanlainen kulttuurinen tietopohja aiheesta. Jaettu kulttuuri johtaa myös jaettuihin normeihin asioista, minkä avulla ihmiset voivat vaivatta kommunikoida keskenään ja tiedostaa samankaltaisesti epäkohtia normien rikkomisesta (Kahneman 2012, 91). Kahneman (2012, 91) arvioi, että ihmiset muodostavat normeja monille eri asioille, joissa normien rikkominen johtaa näiden poikkeamien äkillisille huomioille. Siten sosiaalisten normien rikkominen aiheuttaa häiriötä ihmisten ennakkoinnissa horjuttaen ihmisten tulevaisuuden suunnittelua (Leisti & Poskiparta 2022, 37). Ajan myötä normien toistaminen automatisoituu, jolloin samalla myös siihen liittyvät rationaalisuudet voivat kadota (Leisti & Poskiparta 2022, 38). Raamin (2020, 148) mukaan ihmisten kokemukset ja kulttuuritaustat vaikuttavat intuitiivisiin yhteyksiin ja hyvät sosiaaliset suhteet lapsuudessa antavat mallin arvioida muita tulevaisuuden sosiaalisia suhteita. Leisti ja Poskiparta (2022, 155–156) toteavat, että monimutkainen kokonaisuus ympäristön kulttuurin ja yksilön perimän kanssa ohjaavat ihmisten kokemaan sosiaalista painetta ja ympäristön muodostuksen suosimista. Kulttuuri on osallisena intuition

kehitykseen ja siten se myös vaikuttaa siihen, minkälaisia moraalisia intuitioita ihmiset kehittävät (Haidt 2001, 829).

Ympäristön paineet käyttäytymiselle vaikuttavat siihen, miten paljon ihmiset käyttävät omaa harkintaansa ja intuitiotaan (Raami 2015, 203–204). Ihmiset oppivat oman kulttuurinsa käytökselle tottumalla sen yhdenmukaisille normeille, jossa tietty käytös on joko hyväksyttyä tai tuomittua (Haidt 2001, 827–828). Kahnemanin (2012, 123) mukaan ihmisen poliittiset uskomukset, tunteet ja maailmankuva vaikuttavat siihen, mitä väitteitä hän on valmiimpi uskomaan tai torjumaan. Stich (2013, 155) toteaa, että yksilö voi kieltää intuitioonsa perustuvan päättelyn, koska tuntee sen olevan olemassa olevien normien vastainen. Tietyt normit ovat sen verran vahvoja, että normien vastaiset väitteet ovat ensisijaisen epäilyksen kohteena (Kahneman 2012, 91–92). Jatkuva intuition hiljentäminen voi lopulta johtaa koko intuitioon perustuvan päättelyn lakkaamiseen (Sadler-Smith & Shefy 2004, 80). Kun ihmiset ovat tottuneet elämänsä aikana kulttuurinsa mukaiselle ajatukselle, he ovat alttiimpia hyväksymään tietoa, joka mukailee jo olemassa olevia uskomuksia. Kulttuurien pyhyiden käsite esiintyy kulttuurien tunnistamien riskien kautta (Onnismaa 2008, 92). Ihmiset sosialisoidut oman ympäristönsä kulttuuriin matkimalla toisia ja oppimalla ympäristönsä hiljaista tietoa, missä arjen ja ammattinsa käytäntöjen toiminta reflektoidaan osaksi itseään (Toom & Onnismaa 2008, 10).

Seuraavassa luvussa esitellään oppimista, hiljaista tietoa vs. eksplisiittistä tietoa ja intuitiota sekä metaforien merkitystä hiljaisen tiedon muuttamisessa eksplisiitiseksi tiedoksi.

6 OPPIMINEN

Harteis ja Billet (2013, 18) toteavat, että intuitio on eksplisiittisen ja implisiittisen tiedon oppimisen prosessi. Lieberman (2000, 109–110) väittää puolestaan, että intuitiota voidaan harkita implisiittisen oppimisena. Danen ja Prattin (2007, 43) mukaan eksplisiittistä oppimista tapahtuu, kun ihmiset ovat tietoisia, että muutokset kertyvät heidän omaan taustalla olevaan tietämykseensä. Dreyfusin ja Dreyfusin (2005, 786) mukaan ammattitaitoisuudessa intuitiiviset reaktiot korvaavat puhtaasti teoriaan ja sääntöihin perustuvan päätöksenteon ja tilannearviot. Leisti ja Poskiparta (2022, 26) toteavat, että sattumalta onnistuneet päätökset voivat olla myös yksi todiste intuition epäluotettavuudesta, vaikka hyvä intuitio onkin oppimisen ja kokemuksen lopputulosta, jonka avulla pystymme toimimaan arjessa. Leistin ja Poskiparran (2022, 33–34) mielestä implisiittinen oppiminen kattaa tiedostamattoman ja sanattoman tiedon kehityksen, missä ihminen vain tunnistaa asioiden samankaltaisuuden ja pystyy ennakoimaan tapahtumien lopputuloksia tämän perusteella. Sadler-Smith ja Shefy (2004, 82) toteavat, että implisiittinen oppiminen on tiedostamatonta oppimista, joka tapahtuu tahattomasti ja itsenäisesti tietoisesta, eksplisiittisestä (selkeästä) oppimisesta ja se johtaa hiljaisen tiedon saamiseen, mikä jää pitkäaikaismuistiin kuvina, narratiiveina ja sääntöinä. Lieberman (2000, 112–113) väittää, että opitun toiminnan tehostuminen toiston myötä johtuu implisiittisen oppimisen kehittymisestä, joka pystyy ennakoimaan tapahtumia ja todennäköisyyksiä saman tilanteen tunnistamisessa ja subjektiiviset kokemukset, sanaton ilmaisu ja implisiittiset stereotyyppit ovat ensisijaisia esimerkkejä sosiaalisen kognition intuitiosta.

Dane ja Pratt (2007, 44) korostavat implisiittinen oppimisen sisältävän erilaisen tietämyksen hankinnan ja tiedon varastoinnin kuin eksplisiittinen oppiminen, koska se vaikuttaa positiivisesti intuitiiviseen päätöksentekoon muodostamalla monimutkaisia, toimialueeseen liittyviä skeemoja. Kolarin (2010, 81) mukaan henkilön oma sisäinen ymmärrys on intuitiota, koska tieto ja oppiminen kehittyvät ei-järjellä selitettäviksi osaamisiksi ja intuitioiksi. Intuitiivinen oppiminen tapahtuu työympäristöissä

jatkuvasti sosiaalisen vuorovaikutuksen myötävaikutuksesta ja kokemusten kriittisestä reflektoinnista johtuen ja oppimista käytetään hyväksi mm. päätöksenteossa (Kolari 2010, 191). Laughlin (1997, 29, 32–33) väittää, että leikki tuottaa intuitiivista oppimista, havainnointia, tietämystä, intuitiivista tuntemusta, merkityksiä, symboleja, mikä on tehokkainta, kun leikki toimii haastavassa, mutta turvallisessa ympäristössä.

Pretzin (2011, 20) ja Kahnemanin (2012, 47) mukaan implisiittisen oppimistaidon alussa ihmiset käyttävät enemmän tietoista ajattelua toiminnassaan, mutta ajan myötä toistettu taito käyttää vähemmän tietoista prosessointia. Sullivan (2001, 21) väittää, että oppimisessa liian pitkä aika teon ja seurauksen välillä heikentää kokemuksellista oppimista, jossa ihminen voi tunnistaa tilanteen ja siihen sopivan ratkaisun. Uuden kielen oppimisessakin on tehokkaampaa olla mukana kyseisen kielen parissa, kuin tietoisesti oppia kielioppia ja sanoja (Hakkarainen & Paavola 2008, 67, 77).

Kahneman ja Klein (2009, 520) muistuttavat, että taitava intuitio voi kehittyä ainoastaan ympäristössä, joka on riittävän säännöllinen ja oikeita ja havaittavia vihjeitä täynnä ja jossa ihmisellä on mahdollista oppia. Analyyttinen ajattelu soveltuukin yksinkertaisten ja vähäisten muuttujien ongelmien ratkaisemiseen, mutta intuitio toimii paremmin monimutkaisten ja epämääräisten ongelmien ratkomisessa (Pretz 2011, 21). Iannello, Antonietti ja Betsch (2011, 176) päättelevät, että matematiikassa parhaiten toimiva intuitio onkin integroituna rationaaliseen ajatteluun.

6.1 Hiljainen tieto vs. eksplisiittinen tieto ja intuitio

Hiljainen tieto on yksilön käsitteellinen, rakenteellinen, kokonaisvaltainen ja kokemuksellinen tietomäärä, johon sisältyy geneettinen, ruumiillinen ja intuitiivinen tieto (Salmela 2008, 3). Brockin (2015, 128–129) ja Rokion (2020, 8) mukaan intuitiot ovat hiljaisen tiedon alueella, joilla on vaikutusta tietoisuuteen. Nonakan (2007, 165) ja Kolarin (2010, 17, 81) tutkimusten mukaan hiljainen tieto (eng. tacit knowledge) on transformaationaalista ja henkilökohtaista oppimista, mikä ilmenee erilaisina taitoina ja intuitioina. Hiljainen tieto on yksilön omalaatuista, kokemuksellista osaamista, jota on vaikea verbaalisesti ilmaista ja se on sosiaalisiin käytäntöihin sidottua, eikä suoranaisesti sidottua abstraktien sääntöjen noudattamiseen (Nonaka 2007, 165; Toom & Onnismaa 2008, 14; Kolari 2010, 50). Nurminen (2000a, 30–31), Toom (2008, 52, 54) ja Pohjalainen (2012, 2) arvioivat, että hiljainen tieto sisältyy intuitioon, mikä yhdistää yhteisöissä tämän tiedon traditioon ja jaettuihin kulttuurikäytäntöihin ja yksilön tietämisen kokemuksiin. Nurminen (2000a, 86–87, 103) toteaa, että hiljainen tieto alkaa tuntemuksena, joka käsittelyn jälkeen johtaa enemmän käsitteellisempään ja jäsentyneempään ajattelun piiriin. Avotien (2019, 35) mukaan tiedolla johtamisen mallia voidaan kutsua myös hiljaiseksi tiedoksi. Nurmisen (2000a, 78, 85–87, 98), Brockin (2015, 128,131) ja

Raamin (2016, 69, 83–84) mukaan intuition hiljainen tieto on jaettavissa välittömään tunteeseen, vaistomaiseen reagointiin, säilyvään tunteeseen ja esisanalliseen assosiativiseen havainnointiin, jossa ihminen suoriutuu hyvin tehtävissään kykenevästi kertomaan onnistumisensa syytä. Saaristo (2000, 109–110) väittääkin, että juuri kokemus tekee noviisista asiantuntijan omalla alallaan henkilökohtaisen hiljaisen tiedon oppimisen myötä. Pohjalaisen (2012, 2) mukaan hiljainen tieto on vaikeasti artikuloitavaa ammattitaitoa ja osaamista, mikä kertyy vuosien aikana tapahtuvana kokemuksena. Hiljaista tietoa voidaan siis luonnehtia ihmisen kykynä tietää ”miten” jokin asia toimii, vaikka hänellä ei olisi kyseiseen toimintaan syvempää abstraktista teoreettista ymmärrystä aiheesta, minkä vuoksi hiljaista tietoa voidaan kutsua taitotiedoksi (Pohjalainen 2012, 4). Polanyin (1966, 7, 9–10) mukaan käytännön tieto on erilaista verrattuna teoreettiseen tietoon ja hiljaisen tiedon olemassaolo on näiden kahden tunnistamaton hyödyntäminen. Polanyin (1966, 4) ja Hanhikosken ja Riihijärven (2018, 24) mukaan hiljainen tieto on tiedon muodostelma, jossa jokainen ihminen tietää enemmän kuin mitä hän voi sanallisesti ilmaista. Hiljainen tieto onkin vahvimmiltaan kokemuksen, harjoittelun ja tunteiden muodossa (Matzler ym. 2007, 14; Brett 2013, 44; Raami 2015, 62).

Brock (2015, 141) väittää, että tietämistä voidaan selittää jonkin faktan muistamisena, mutta ymmärrys on puolestaan syvempää tiedon yhdistämistä ja syy-seurauksien havainnointia. Langan-Foxin ja Vranicin (2011, 114) mukaan armeijareporttien ja kenraalien kirjoituksissa ilmenee, että intuitio on ollut läsnä armeijan strategioissa ja johtajuudessa jo vuosisatoja. Niskasen (2019, 52) mukaan intuitio toimiikin kokemuksen ja nykyisen tilanteen käsityksen yhdistäjänä, joten esimerkiksi juuri armeijassa liian suuren tai vähäisen tiedon kokonaisuudessa intuitio toimii paremmin tiedon käsitteijänä kuin puhdas rationaalisuus. Poliisit puolestaan kokevat erilaisia epämääräisiä varoittavia vaaran tuntemuksia, mikä on intuitiivista tuntemusta tilanteiden luonteesta (Langan-Fox & Vranic 2011, 115). Epstein (2011a, 48) toteaa, että intuitio on implisiittisen tiedon ja hiljaisen tiedon tulosta, jossa automaattisesti muodostetut käsitteet ilmaantuvat kokemuksesta.

Hogarth (2002, 4, 20) arvioi, että hyvissä hiljaisen tiedon oppimisympäristöissä ihmiset saavat nopeaa ja tarkkaa palautetta, mikä auttaa hiljaisen järjestelmän tarkempaan arvioihin. Kun analyttinen tehtävä on tarpeeksi yksinkertainen, se on tarkempi kuin hiljainen tieto, mutta tiedon määrän monimutkaistuessa hiljainen tieto johtaa useammin tarkempaan ja parempaan arvioon (Hogarth 2002, 33–34).

Rokion (2020, 26) ja Leistin ja Poskiparran (2022, 24–25) mukaan intuitio on ymmärrettävissä hiljaisena tietona nojaten henkilön asiantuntijuuteen, aiempaan kokemukseen ja tosiasioihin. Ricardin (2017, 18) mukaan hiljaista tietoa voidaan myös ymmärtää intuitiivisena rationaalisuutena. Polanyi (1966) ja Petäjä (2017, 28) toteavat hiljaisen tiedon olevan tietoa, jota ei voi sanoa kertoa ja joka liittyy oppimiseen ja

vuosien kokemukseen. Nonaka (2007, 165) toteaa, että hiljainen tieto on yhteydessä toimintaan ja kontekstuaaliseen osaamiseen, mikä on pitkällisen kokemuksen tulosta sisältäen mentaalisia malleja, uskomuksia ja näkökulmia, joita on vaikea selittää. Opi-tun toiminnan automatisoituminen ja sisäistäminen ovat osana eksplisiittisen tiedon muuntamista osaksi hiljaista tietoa (Pohjalainen 2012, 4). Eksplisiittinen tieto on ei-hiljaista, teoreettista, havaittavaa ja abstraktia tietoa käyttäen apunaan rationaalisia sääntöjä tiedon siirrossa toiselle ihmiselle (Kolari 2010, 50; Pohjalainen 2012, 3). Kokemuksen kautta ihminen pystyy hyödyntämään eksplisiittistä tietoa ongelman ratkaisuun (Pohjalainen 2012, 8). Simon (1992, 157) ja Strick ja Dijksterhuis (2011, 29) toteavat, että päämäärähakuisuus avustaa alitajuntaa päätöksenteossa ja saman ongelman erilaiset ratkaisukeinot uudesta näkökulmasta jäsentävät myös alitajuntaa parempaan muotoon ongelmanratkaisussa. Locke (2015, 2) myöntää, että puutteellisen datan tai liiallisen datan ympäristössä intuitio voi auttaa päätöksenteossa, koska intuitio on nopeampi ajattelun oikotie ongelmanratkaisulle.

Hakkarainen ja Paavola (2008, 61) muistuttavat, että ammattilaisen hiljainen tieto on sidottuna toimintaympäristöön, työvälineisiin ja käytäntöihin. Intuitiivinen tieto onkin asiantuntijuudessa kykyä vaistonvaraiseen ongelmanratkaisuun (Hakkarainen & Paavola 2008, 64–65). Monsay (1997, 113) toteaa, että induktiivinen logiikka on yhteydessä intuitiivisten ajatusten toimintaan ja se toimii havaintojen kokonaisuuksista ilmaantuvina yleistyksinä ja mallien tunnistuksina. Alanko-Turusen ja Pasasen (2008, 105) mukaan hiljaisen tiedon määrittämisen ongelma on sen epämääräisyydessä ja tiedon paikallisuudessa, jota ei voida yleistää tämän kontekstin ulkopuolelle tieteelliseksi yleissäännöksi.

Hiljainen tieto on intuition kautta tiedostettava ymmärrys aiheesta, joka voidaan mahdollisesti myös muuntaa käsitteelliseksi tiedoksi (Nurminen 2000b, 26). Foku-soitu tieto puolestaan on eksplisiittistä tietoa, jota voidaan arvioida kriittisesti, kun taas hiljaista tietoa on vaikea kuvata ja tuoda esille sanallisesti, jolloin sitä ei voida käyttää muodollisen logiikkaketjun perusteluissa (Nurminen 2000b, 30). Hiljaisen tiedon ja eksplisiittisen tiedon suhde on jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, jossa eksplisiittisestä tiedosta kehittyy hiljaista tietoa ja hiljaisen tiedon osaamisesta voi muodostua uutta eksplisiittistä tietoa (Nonaka 2007, 166). Tämä dynamiikka on ymmärrettävissä syklisenä tai spiraalisena prosesseina, jossa tieto luo uutta tietoa (Nonaka 2007, 166).

6.2 Metaforat hiljaisen tiedon muuttamisessa eksplisiittiseksi tiedoksi

Pohjalaisen (2012, 9) mukaan hiljaista tietoa voidaan yrittää paremmin artikuloida metaforien kautta, jotta jäsentämätön tieto saadaan ymmärrettävämpään muotoon. Nonaka (2007, 167) toteaa metaforien toimivan intuition tasolla, jaettuna tietona, kuvainnollisena kielenä ja havaintomenetelmänä, jolla eri kokemustasoiset ja eri konteksteissa työskentelevät ihmiset ymmärtävät intuitiivisesti asioita mielikuvituksen käytön avulla ja symboleilla ilman analyttisen ajattelun tarvetta. Nonaka (2007, 166) väittää, että metaforat helpottavat hiljaisen tiedon muuntamista eksplisiittiseksi tiedoksi symbolien ja kuvailevan kielen kautta. Ajan myötä koetut metaforat automatisoituvat ja näiden metaforien jakaminen muokkaa tämän moraalisen tajunnan yhteiskunnalliseksi normiksi ihmisten välillä (Haidt 2001, 825). Metafora aloittaa hiljaisen tiedon luomisprosessin intuition avulla ja se yhdistää kaukana toisistaan olevia kuvia toisiinsa, jonka jälkeen ristiriitojen sovittamiseksi mukaan tulee analogiaprosessi (Nonaka 2007, 168). Nonaka (2007, 168) väittää, että viimeinen vaihe tietämyksen luonnissa on luoda sekä tiedon hallittava että jaettava mentaalimalli, jossa hiljaisen tiedon käsitteet muuttuvat eksplisiittisiksi tiedoiksi. Tarkasti rakenteellinen tieto eli eksplisiittinen tieto voidaan koodata tietokoneiden ymmärtämään muotoon, minkä jälkeen käytäntö voidaan automatisoida (Nonaka 2007, 165; Salmela 2008, 7).

Seuraavassa luvussa käsitellään päätöksentekoa, joka jakaantuu intuitiiviseen ja rationaaliseen päätöksentekoon, asiantuntijan intuitiiviseen päätöksentekoon, heuristiikkoihin ja systeemiälyyn intuitiivisessa päätöksenteossa, intuitiivis-analyttiseen päätöksentekoon, affektioihin päätöksenteossa, nopeaan intuitiiviseen päätöksentekoon ja kognitioon päätöksenteossa.

7 PÄÄTÖKSENTEKO

7.1 Intuitiivinen ja rationaalinen päätöksenteko

Dane ja Pratt (2007, 38–39) väittävät, että intuitio on tiedon prosessointia, mutta intuitiivisen prosessiin perustuva päätöksenteko on erillinen osa tiedon prosessoinnista. Leisti ja Poskiparta (2022, 137) tulkitsevat, että intuitio on intuitiivisen kokemuksen reflektointia. Sadler-Smithin ja Burken (2009, 255) mukaan intuitiota voidaan opettaa päätöksenteossa ohjaamalla ihmisiä reflektiiviselle ajattelulle ja palautteelle oman päätöksentekoon liittyvistä tekijöistä. Siten kaikki päätöksenteko lopulta tapahtuu intuition kautta, jolloin päätöksenteko on jaettavissa refleктоivan ja refleктоimattoman ajattelun välillä, sen sijaan, että ajattelu olisi erottelua rationaalisen ja tunteiden välillä (Leisti & Poskiparta 2022, 137). Intuitio on siis ajattelumalli, josta kumpuaa päätöksiä, joiden tekemisessä on usein tunne mukana (Dane & Pratt 2007, 36, 40).

Kun ihminen onnistuneesti osaa ratkaista vaikeita ongelmia ja saa tunnustusta muilta, ihminen alkaa luottaa omaan päätöksentekoonsa (Pitkänen 2008, 110, 113). Salas ym. (2010, 948) toteavat, että kun tietoinen järkeily ja tiedostamaton intuitio päätyvät samaan lopputulokseen, päätös on helppo tehdä, mutta kun järki ja intuitio päätyvät eri lopputuloksiin, päätöksentekoon täytyy valita jompikumpi vaihtoehto. Sadler-Smithin ja Shefyn (2004, 76–77) mukaan tärkeissä päätöksissä on yleensä joko liian vähän tai liian paljon tietoa, jolloin intuitio on otollisempi tapa tehdä päätöksiä nopeasti ja optimaalisesti kuin puhtaasti rationaalisesti analysoitu päätös. Jos ihmiset ovat älykkäitä, ammattitaitoisia asiantuntijoita, he voivat luottaa intuitioonsa tehdä järkeviä päätöksiä ilman paljoa pohdintaa (Salas ym. 2010, 941; Strick & Dijksterhuis 2011, 28). Hogarth (2002, 21–22, 33–34) ja Kaufman (2011, 453–454) väittävät, että monimutkaiset päätöksenteon ongelmat hyötyvät tiedostamattoman ajattelun prosesseista, kun taas helpommat päätöksenteot hyötyvät rationaalisesta, harkitusta

päätöksenteosta. Intuitiivinen päätöksenteko on heikompaa, jos se joutuu käsittelemään pelkoihin, uskomuksiin, ennakkoluuloihin ja toiveisiin liittyviä aiheita (Lehtinen 2013, 3). Kriisitilanteissa hyvä intuitio onkin merkittävä osa onnistunutta päätöksentekoa, mikä perustuu kokemuksen antamiin valmiuksiin (Bakken & Haerem 2011, 122).

7.1.1 Asiantuntijan intuitiivinen päätöksenteko

Päällikköinä toimivat asiantuntijat eli managerit käyttävät intuitiota ja kokemusta päätöksenteossa, eivätkä juurikaan rationaalisia päätöksentekoprosesseja (Vanharanta & Easton 2010, 434). Sadler-Smithin ja Burken (2009, 243) mukaan managereiden pitää tietää, milloin analyttinen ja milloin intuitiivinen ajattelumalli päätöksenteossa on otollinen vaihtoehto ongelman ratkaisussa. Managerit eivät myöskään puntaroi vaihtoehtoja tai harkitse päätöksen optimointia, vaan arvioivat tilanteen intuition kautta ja toimivat nopeasti sen mukaan (Isenberg 1984, 3–4). Sadler-Smith ja Shefy (2004, 81) väittävät, että intuitio tukeutuu asiantuntijuuden alitajuisiin päätösheuristiikkoihin. Schön (1983, 242, 327) väittää, että managereiden toiminnan reflektio tapahtuu organisaation kontekstissa, missä hajanaisten tietojen kokonaisuuksista etsitään sovellettavia käytäntöjä ja managerit joutuvat navigoimaan odottamattomien asioiden ratkaisujen kanssa sekä dynaamisissa talous- että sosiaalisissa konteksteissa. Asiantuntijapäätäjät ymmärtävät ja vastaavat tilanteisiinsa intuitiivisesti, jota kuvataan kaikkein korkeimmilla ammattitaidon hankkimisen tasoilla (Dreyfus & Dreyfus 2005, 790). Shanteau (2015, 170–172) väittää, että asiantuntijat ”staattisissa” aloissa ovat useammin samaa mieltä, koska heillä on selkeä standardi ja käytäntö arvioida tiedon asianmukaisuutta.

7.1.2 Heuristiikat intuitiivisessa päätöksenteossa

Sadler-Smith ja Shefy (2004, 88) toteavat, että intuitio säilyttää tiedon kuvien, epäverbaalisten esimerkkien, tarinoiden ja tiedostamattomien heuristiikkojen muodossa. Heuristiikan ja ennakkoluulon mallissa ihmiset käyvät intuitiivisia arvioitaan lävitse tietoisella harkinnalla ja intuitio toimii sääntöjen yksinkertaistajana (Kahneman & Klein 2009, 519). Kahnemanin ja Kleinin (2009, 524–525) mukaan ammattilaisten intuitioihin on syytä luottaa, kun intuitiiviset arvioinnit syntyvät aidosta taidosta, eivät heurististen prosessien sopimattomasta soveltamisesta.

Danen ja Prattin (2007, 42) mukaan käytettyjen skeemojen ja heuristiikkojen luonne ennakoit sitä, miten tehokkaita intuitiiviset päätöksenteot ovat ja miten huonot skeemat ja heuristiikat johtavat virheellisiin päätöksiin. Vaihtoehtojen välillä on vaihtelevasti sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia, jolloin päätöksenteossa käytetään eri heuristiikkoja laskelmoimaan niiden hyöty- ja haittasuhteita (Betsch &

Glöckner 2010, 284–286, 289). Strickin ja Dijksterhuisin (2011, 29) mukaan intuition tekemät arviot ovat heikkoja, jos ne perustuvat väärään tietoon ja heuristiikkoihin. Betsch ja Glöckner (2010, 284) väittävät, että yhdenmukaisten mallien mukaan on helppompaa tehdä päätöksiä kuin monimutkaisten ja epäselkeiden mallien avulla. Harteis ja Billet (2013, 10) arvioivat, että onnistunut intuitio liittyy yleensä spontaaneihin ongelmanratkaisuheuristiikkoihin. Heuristiikkojen suhde intuitioon onkin kiistanalainen, koska heuristiikkojen käyttöä voidaan myös tulkita tietoisesta ja rationaalisen ajattelun tulokseksi (Harteis & Billet 2013, 14).

Dreyfus ja Dreyfus (2005, 785) toteavat, että riskiä välttelevät ihmiset voivat luoda heuristiikkoja vaarallisten tai ongelmallisten tilanteiden tunnistamiseen ja välttämiseen, mutta liiallisen jäykkä tilanteiden välttäminen rajoittaa näiden ongelmien hienovaraisempaa ratkaisutaitoa, mikä estää syvemmän asiantuntijuuden kehityksen aiheesta. Epsteinin (2011b, 42–43, 45) mukaan ei ole kuitenkaan varmaa, onko heuristinen ajattelu enemmänkin tietoisesta ajattelun vähäisyyttä vai intuitiivisen järjestelmän toimintaa.

7.1.3 **Systemiäly intuitiivisessa päätöksenteossa**

Hotulainen ja Sajaniemi (2005, 99), Hämäläinen ja Saarinen (2005, 5), Malk (2005, 281), Sajaniemi, Hotulainen ja Tomisaho (2005, 144) sekä Kolari (2010, 38) toteavat, että systeemiäly on itsetietoisuuden, herkkyyden ja oman tuntemusten ymmärtämistä, minkä avulla yksilö voi tehdä intuitiivisia päätöksiä luotettavasti ja tunnistaa empaattisesti muiden näkökulmia. Systeemiälyssä kartoitetaan ihmisten tietoinen halu vaikuttaa ympäristöönsä ja sitä, miten muut ihmiset ja sosiaaliset järjestelmät vastaavat näihin vaikuttamisyrityksiin (Hämäläinen & Saarinen 2005, 5). Hämäläisen ja Saarisen (2005, 3–5) mukaan systeemiäly sisältää heuristisia piirteitä, jossa kaikki tekijät eri tavoin reagoivat ja muokkaavat kontekstuaalisia toimintakokonaisuuksia. Ihmiset voivat hienovaraisesti muokata sosiaalisia järjestelmiä omalla käyttäytymisellään, mikä voi myös muodostaa uusia sosiaalisia rakenteita tämän uuden käyttäytymisen kautta (Hämäläinen & Saarinen 2005, 6). Hämäläinen ja Saarinen (2005, 8) ja Martela (2005a, 15) arvioivat, että ihmisillä on oletettavasti puutteellinen tietämys kaikista vaikuttavista tekijöistä järjestelmän sisällä, mutta he voivat silti tietämättään käyttäytyä systeemiälykkäästi ja muokata järjestelmiä itselleen mieluisammaksi omalla toiminnallaan. Martela (2005b, 195) väittää, että ihmisen systeemiälykäs toiminta on tiedostamatonta, jossa ihmisen intuitio auttaa häntä toimimaan oikein ihmisen itsensä sitä edes huomaamatta. Martelan (2005b, 195) mukaan ihminen oppii vaistonvaraisesti omalla systeemiälyvaistollaan havaitsemaan tiettyjä hahmoja, säännönmukaisuuksia ja ominaisuuksia ja alitajuntamme kerää jatkuvasti tietoa, jota tietoinen mieleemme osaa hyödyntää. Surakka (2005, 81, 88) toteaa, että roolien omaksuminen on intuitiivista järjestelmän hahmottamista, mikä näkyy varsinkin lapsien leikkimissä

roolipeleissä. Sundquistin (2005, 205) mukaan systeemiäly on samankaltainen meemiteoriaan verrattuna, jossa ihmiset jäljittelevät sosiaalista todellisuutta ja luovat omia kulttuurikäsitteitä. Kaukisen (2005, 271) mukaan intuitio toimiikin ihmisten tietämättä systeemiälykkäästi.

7.1.4 Intuitiivis-analyyttinen päätöksenteko

Kleinin (1993, 140; 1998) ja Kahnemanin (2012, 273) mukaan intuitiivis-analyyttistä päätöksentekoa kuvaa ns. Recognition-Primed Decision -malli (RPD-malli). Kahnemanin ja Kleinin (2009, 519) mukaan RPD-mallia kutsutaan myös naturalistiseksi päätöksentekomalliksi. Kleinin (2008, 458; 2011, 74) sekä Hanhikosken ja Riihijärven (2018, 29) mukaan RPD-malli on intuitiivisen ja analyttisen ajattelun yhdistelmä, jossa asioiden tunnistus tapahtuu intuition kautta ja mentaaliset simulaatiot käyttävät tietoista ajattelua. Komento- ja kontrollipäätöksenteossa ihmiset toimivat ilman suurempaa ajattelua pääasiallisesti aikaisemman kokemuksensa perusteella (Klein 2008, 457). Niskasen (2019, 52) mukaan epäselkeiden käskyjen annossa alaisen ja sotilaan toimintamallin on tukeuduttava aikaisempaan tuntemukseen ja oletukseen, eikä käsken kirjaimelliseen ymmärtämiseen. RPD-mallissa ongelman tunnistaminen määrittää sen, mikä ratkaisukeino valitaan rationaalisen päättelyn sijaan (Klein 2008, 457). Klein (2008, 458–459) toteaa, että päätöksenteko on suoraviivaista, jossa tunnistuksen jälkeen ihminen alkaa toteuttaa kokemukseensa perustuvaa ratkaisumallia. Tunnistus-pohjaisessa päätöksenteossa intuitio kykenee tunnistamaan tapauksia tutun ja tuntemattoman kokemuksen perusteella (Vanharanta & Easton 2010, 428). Tunnistus-pohjainen ongelmanratkaisu hakee ensimmäisenä tyydyttävästi toimivan ratkaisun, eikä optimaalista ratkaisuvaihtoehtoa (Klein 2008, 459). RPD-mallissa ihminen tunnistaa tilanteen, simuloi päässään tehtävän päätöksen seuraukset ja hakeutuu toimiviin ratkaisukeinoihin, jotka eivät ehkä ole välttämättä parhaimpia ja optimaalisimpia (Klein 1993, 143–144). Pääasiassa RPD-malli on siis tunnistusreaktiomalli, joka toimii varsinkin aikarajoitteisessa ympäristössä, jossa vaaditaan samanaikaisesti tarkkaa ja nopeaa päätöksentekoa (Klein 2011, 74, 76). Kahneman ja Klein (2009, 519) toteavat, että luontaisen päätöksenteon tutkimuksessa kohteiden asiantuntijuutta arvioidaan heidän onnistuneiden päätöksentekojensa määrässä, kun taas heuristiikan ja ennakkoluulon tutkijat käyttävät alakohtaisten standardien mitattavaa täyttämistä ja arvioivat jälkikäteen päätöksenteon osuvuutta.

7.1.5 Affektiot päätöksenteossa

Betschin (2005, 44–45) mukaan päätöksenteko tapahtuu pääsääntöisesti affektiivisten reaktioiden mukaisesti, jotka ovat aikaisempien ja mahdollisesti ristiriitaisten kokemusten vaikuttamia. Rutiinit vähentävät tarvetta tietoiselle ajattelulle ongelman

ratkaisussa ja päämäärän tavoittelussa, koska ihmisen täytyy vain noudattaa ennalta tiedettyjä käytäntöjä aikaisemmin onnistuneesta kokemuksesta (Betsch 2005, 54). Rutiinit muodostuvat saman toiminnon toistossa ja kyseinen rutiini valitaan ensimmäisenä (Glöckner & Witteman 2010, 10). Jos nykytilanne on sama kuin aikaisempi, preferenssiteoria ennakoii välittömän rutiinin aktivoimisen, ellei tietoista päämääräharkintaa käytetä (Betsch 2005, 55). Uusi tieto voi muuttaa rutiinin käytäntöjä, jos uuden tiedon aiheuttamat negatiiviset affektiot ylittävät aikaisempien tottumusten positiiviset affektiot (Betsch 2005, 56). Betsch (2005, 58–59) väittää, että affektiivisissa konflikteissa, joissa on samanaikaisesti läsnä negatiivisia ja positiivisia tuntemuksia, uudella vaihtoehtoisilla käyttäytymistapoja suosivalla tiedolla on suurempi mahdollisuus muuttaa rutiinimaista käyttäytymistä. Betsch ja Glöckner (2010, 290) pohtivat, että rutiinien muutos vaatii tietoista kontrollia ja se kuluttaa kognitiivisia resursseja vaikeuttaen tietoisuuden muutoksen ylläpitoa. Jos rutiinin muutos vaatii nopeaa muutosta uudessa tilanteessa, ihmiset eivät todennäköisesti kuitenkaan muuta vahvasti opittua rutiinia aikaisemmasta (Betsch 2005, 59). Betsch (2005, 60) toteaa, että mitä vahvempi rutiini on, sitä yhdenmukaisemmin se tuottaa positiivisia affektioita. Muiden vaihtoehtojen lisääminen voi vähentää affektiivista yhdenmukaisuutta, joka voi tietyn kynnyksen ylittyä aiheuttaa uusien vaihtoehtojen tietoista harkintaa ja siten rikkoa rutiinimaista käyttäytymistä (Betsch 2005, 60). Ihmiset pitäytyvät vaihtelevasti vahvasti samoissa rutiineissa, mutta jos he ovat herkkiä uudelle tiedolle, he voivat myös välittömästi lopettaa aikaisemmin vahvasti toistetun rutiinin (Betsch 2005, 62).

7.1.6 Nopea intuitiivinen päätöksenteko

Ambady (2010, 274), Gladwell (2013, 36–37, 58–59) sekä Hanhikoski ja Riihijärvi (2018, 30) väittävät, että nopeassa intuitiivisessa päätöksenteossa, jota kutsutaan ohutsiivutukseksi, yksilö voi vähäistenkin vihjeiden jälkeen saada tilanteesta kokonaiskuvan. Polanyin (1966) ja Ambadyn (2010, 271, 274, 276) mukaan lyhyet välähdykset käytöksestä perustuvat hiljaiseen ja implisiittiseen tietoon, joka tekee sanalliset selitykset ja perustelemiset tarpeettomiksi. Nopea ja tiedostamaton arviointiprosessi, joka luonnehtii ohutviipalearviointeja muistuttaa arvioivaa, automaattista prosessia, joka kaksoisprosessiteorian mukaan tapahtuu ihmisen ensimmäisessä havaintovaiheessa (Ambady 2010, 274). Simonin (1992, 156) mukaan hyvän toimintamallin valitseminen on yksinkertaisesti jaettavissa toiminnan nopeuden ja tarkkuuden välillä, jossa eri tilanteet vaativat nopeampaa päätöksentekoa ja toiset tarkempaa analyysia, missä valinnat ovat aina suhteellisia saatavilla olevaan nykytietoon verrattaessa. Iannello ym. (2011, 172) toteavat, että impulsiiviset yksilöt suosivat äkkinäistä päätöksentekoa, kun taas reflektiiviseen ajatteluun taipuvat pysähtyvät ja miettivät ennen toimintaan pysymistä.

7.1.7 Kognitio päätöksenteossa

Ricard (2017, 13) toteaa, että negatiivisen tunteen alaisina ihmiset käyttävät enemmän järjestelmällisiä ja rationaaliseen pohjaan perustuvaa kognitiota päätöksenteossa, kun taas neutraalin tai positiivisen tunteen alaiset ihmiset pohjaavat päätöksensä enemmän intuition varaan. Intuitiossa kaikkia aktivoituja assosiaatioita ja tietoja verrataan keskenään, missä ne aktivoituvat perustuen aikaisempiin kokemuksiin ja tunteisiin (Dane & Pratt 2007, 33; Hanhikoski & Riihijärvi 2018, 11; Rokio 2020, 7).

Kun sama tapahtuma toistuu, syntyy tapahtumalle kognitiivinen säännöllisyys (Kahneman 2012, 89–90). Ricardin (2017, 25) mukaan kognitiivisen syklin mallissa ihminen hakee ärsykkeestä muististaan tai intuitiostaan vastaavaa tietoa, jotka ovat ympäristön ja tilanteen värittämiä. Lopulta ihminen käyttää kokemustaan ja hiljaista tietoaan avustamaan tietoista päätöksentekoaan lopullisen ymmärryksen saamiseksi (Ricard 2017, 25). Liiallinen tieto heikentää päätöksentekokykyä, koska relevantin tiedon analysointi suuresta tiedon määrästä on kognitiivisesti kuluttavaa (Jamieson & Hyland 2006, 55).

Seuraavassa luvussa käsitellään erilaisia vinoumia eli epäluotettavia intuitioita, harhoja eli illuusioita päätöksenteossa ja tiedon oikeellisuudessa sekä päätöksenteon rajoitteita

8 VINOUMAT, HARHAT JA RAJOITTEET

Raamin (2016, 36) mukaan intuition jaottelussa oikeellisia intuitioita kutsutaan vahvistuksiksi ja epäluotettavia intuitioita vinoumiksi. Strick ja Dijksterhuis (2011, 28) arvioivat, että intuition laatu on riippuvainen käytetyn tiedon laadusta ja siitä psykologisesta prosessista, joka johti intuitioon. Ihmiset eivät useinkaan tiedä tai osaa selittää, että mistä heidän arvionsa on peräisin ja siten he eivät tiedä, milloin heidän arvionsa perustuu todelliseen tietämiseen aiheesta (Kahneman & Klein 2009, 524). Locke (2015, 1) väittää, että tärkeä ominaisuus intuition luotettavuudessa on laajalla alakohtaisella asiantuntijuudella. Sullivanin (2001, 21) mukaan kokemattomuus on suurempi ongelma huonolle päätöksenteolle kuin huono järkeily.

Tetlock ja Gardner (2016, 222–223) ja Hetemäki (2018, 2466) väittävät, että vaikka ihminen onkin tietoinen siitä, että illuusiot eli kognitiiviset harhat aiheuttavat vinoumia ajattelussa, niitä silti esiintyy yksilöiden päätöksenteossa, minkä vuoksi on opittava itsetietoisuuteen oman ajattelun rajoitteista ja mielialan vaikutuksen merkitystä päätöksenteossa. Raami (2015, 56) väittää, että intuition luotettavuutta on vaikea todistaa, koska osa intuitiosta voi myös perustua väärään tietoon ja väärinymmärryksiin. Raami (2020, 73, 98) toteaa, että ihminen yrittää välttää epämiellyttäviä ajatuksia ja hakeutuu miellyttäviin ajatuksiin, jolloin tämä tapahtuu myös intuition tason vääristymänä. Ihminen ei siis hae epämiellyttävältä tuntuvaa ratkaisua, vaikka se olisikin oikea vastaus (Raami 2020, 88, 98). Ihminen ei myöskään useinkaan hae tietoa, joka olisi omien uskomuksien vastainen, jolloin tietyt ajatukset muuttuvat kyseenalaistamattomiksi (Leisti & Poskiparta 2022, 101). Ihmisten taipumus puolueelliseen ja tuttuun johtaa epävarmoissa tilanteissa valitsemaan aikaisempia, miellyttävämpiä näkemyksiä aiheesta sen sijaan, että samoihin lopputuloksiin tultaisiin objektiivisin perustein (Leisti & Poskiparta 2022, 147). Nagelin (2011, 14) mukaan ihmisten herkkyyys samanlaisille illuusioiden eli harhojen kokemuksille vastaa ihmisten kykyä samanlaiselle ajattelulle muiden kanssa.

Åhmanin ja Gustafsbergin (2017, 122) mukaan vahvistusvinoumissa ihminen kiinnittää puolueellisesti huomiota vain olemassa olevia ennakkoluuloja tukevaan tietoon ja häivyttää niitä vastaiset näkemykset. Samoja harhoja esiintyy myös siinä, miten ensivaikutelmat ja ensimmäiset mieleen tulevat päätelmät kohdellaan tarkempina kuin myöhemmin esiintyvät tulkinnat (Åhman & Gustafsberg 2017, 122–123). Tetlockin ja Gardnerin (2016, 45, 123) mukaan tiedon hankinnassa on riski hakea omaa tietämystä vahvistavia näkemyksiä ja sivuuttaa niitä vastustavat näkemykset. Taipumus yksinkertaistuksiin johtaa päättelyyn, jossa lähes mahdoton kysymys muutetaan mielessä helpompaan muotoon, mikä tuottaa vääristyksiä (Tetlock & Gardner 2016, 115). Ajattelussa tiedetyn ja tietämättömän jaottelu auttaa jakamaan arviot kysymyksiin, joihin ihminen voi hyödyntää ennakkotietämystään (Tetlock & Gardner 2016, 261). Vaarana epämiellyttävän tiedon välttelylle on, että ihminen ei laajenna tietonsa repertuaaria ja siten tuottaa aina saman virhearvion (Tetlock & Gardner 2016, 264). Kokeneet asiantuntijat voivat tunnistaa itsessään, milloin he eivät tiedä tarpeeksi aiheesta ja siten he myös välttävät yleisempien vinoumien värittämää ajattelua muihin verrattuna (Kahneman & Klein 2009, 522, 524; Hanhikoski & Riihijärvi 2018, 33–34).

Kokemukselliset virheet kuvaavat ajatuksen vinoumia, jossa yksilö tulkitsee maailmaa vain omasta näkökulmastaan ja häivyttää kaikki muut mahdolliset tulkinnat (Åhman & Gustafsberg 2017, 124). Sadler-Smithin ja Shefyn (2004, 86), Sadler-Smithin ja Burken (2009, 252) ja Salosen (2017, 55) mukaan saatavuusvinouma on usein tuoreimman tai uusimman tiedon painotuksen vääristämä. Todennäköisyyden virheellisyyttä voidaan ymmärtää myös otoksellisena virheenä, missä poikkeuksellisesta yksittäistapauksesta tehdään liian yleistävä olettaus (Salonen 2017, 57). Vinoumien yleinen syy on puutteellinen tieto ihmisen käyttäessä ajattelussaan vain saatavilla olevaa tietoa, mutta jättäessään huomiotta kaikkea sitä, mitä hän ei tiedä aiheesta (Kahneman 2012, 104; Hanhikoski & Riihijärvi 2018, 33). Väärät intuitiot tulevat samalla tavalla muistista, johon voivat vaikuttaa saatavuuden ja ankkuroinnin vinoumat (Kahneman & Klein 2009, 521). Vaikka rationaalinen ja intuitiivinen ajattelu täydentävät toisiaan, puutteellisen tiedon läsnäolo voi johtaa ongelmanratkaisussa rationaalisen mielen luovuttamiseen ja päättämättömyyteen ja siksi päätöksenteossa on tärkeämpää tunnistaa ajatusvirheet ja hillitä niitä (Kasvumoottori 2023, 1). Jatkuva positiivinen palaute, mikä vahvistaa palautteen kohteen olevan aina oikeassa, voi johtaa liialliseen ylivarmuuteen ja suurempien virheiden tekemiseen tulevaisuudessa, koska ihminen ei epäile väärässä olemisen mahdollisuutta (Kasvumoottori 2023, 6).

Luottamuksen ja läpinäkyvän tiedonjaon läsnäolo työntekijöiden ja yhtiöiden välillä edesauttaa tiedonkäsitteilyä päätöksenteossa ja luottamuksellisessa ympäristössä organisaatioiden haitallisten vinoumien läsnäolo päätöksenteossa on vähäisempää (Jamieson & Hyland 2006, 64–66). Kun toiminta alkaa toiston myötä automatisoitua ja rutinoitua, ihminen ei enää ajattele omaa toimintaansa reflektiivisesti ja hän voi

tietämättään toistaa toiminnassaan korjaamattomia virheitä (Schön 1983, 61). Tässä tapauksessa reflektio toimii vastavoimana saman asian "ylioppimiselle", jossa toisto on oppimisen ja kehityksen sijaan jäsentänyt ihmiselle vääriä olettamuksia omassa tietämyksessään (Schön 1983, 61).

Leistin ja Poskiparran (2022, 17) mukaan tottumukset ja mieltymykset helposti ylittävät rationaalisen ajattelun, koska jatkuvan tietoisin ajattelun resurssivaatimuksia on vaikea ylläpitää pitkäaikaisesti. Ristiriitaiset yksityiskohdat, jotka vaikeuttavat päätöksentekoa, unohtuvat ja ainoastaan näennäisesti ristiriidattomat ydinkohdat muistetaan (Leisti & Poskiparta 2022, 168). Muistijäljet eivät ole puhtaita, vaan jokainen mieleen palautus hieman muokkaa tätä alkuperäistä muistijälkeä ja siihen liittyviä yksityiskohtia (Leisti & Poskiparta 2022, 169). Åhmanin ja Gustafsbergin (2017, 119) mukaan todellisuuden monimutkaisuuden vuoksi ajattelu suosii ajattelun oikoteitä, missä ihminen tulkitsee asioita niiden samankaltaisuuksien mukaisesti aikaisempien kokemusten perusteella, vaikka ne olisivatkin virheellisiä tulkintoja.

Kahnemanin (2012, 58) mukaan ihmisen alustava uskomus, että jokin on totta, vähentää mahdollisuutta suhtautua tähän ensivaikutelmaan kriittisesti. Epätodennäköiset mahdollisuudet vääristävät todennäköisyyksien arviointia, koska pelkkä assosiatiivinen muisti epätodennäköisestä mahdollisuudesta aktivoi ihmisen tunteellisen ajattelun varsinkin, jos se on vaaraan liittyvä (Kahneman 2012, 370–372).

Seuraavissa luvuissa esitellään tutkimusmetodologia, joka sisältää intuitiokirjallisuuden ja tutkimuksen teorioiden hakumenetelmän sekä intuitiokirjallisuuden analyysimenetelmän.

9 TUTKIMUSMETODOLOGIA

9.1 Intuitiokirjallisuuden ja tutkimuksen teorioiden hakumenetelmä

Tämä tutkielma on teoreettinen, laadullinen ja kriittinen ja se perustuu kirjallisiin lähteisiin (Eisenhardt 1989; Yin 2003; Metsämuuronen 2008, 217–222; Wolfswinkel, Furtmueller & Wilderom 2013). Ankkuroitua teoriaa (Glaser & Strauss 1967) ja Wolfswinkelin ym. (2013) ohjeita käytettiin intuitiokirjallisuuden hakemiseen ja keräämiseen järjestelmällisesti sekä myös yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioiden hakemiseen.

Wolfsinkelin ym. (2013) keino hakea kirjallisuutta on kolmivaiheinen: 1. Tutkija hakee ensin tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin perustuvilla hakusanoilla. 2. Tämän jälkeen tutkija etsii samoilla hakukriteereillä tieteellistä tietokannoista uusia lähteitä. Tässä tilanteessa tutkija voi havainnoida myös uusia hakukriteerejä, jotka perustuvat tutkimuksen uusiin kirjallisuuslöytöihin työn edetessä. Tämän jälkeen, jos tieteellisen uuden lähteen abstrakti tuntuu sopivan tutkimukseen, niin tutkija lukee kyseisen lähteen kokonaisuudessaan ja kirjoittaa siitä havainnoimiaan uusia asioita. Tällöin lähde myös lisätään lähdeluetteloon. Jos myöhemmin huomataan, että lähde ei olekaan jostain syystä oleellinen tutkimuksen kannalta, sen viittaukset poistetaan tutkimuksesta ja itse lähde poistetaan lähdeluettelosta. Tätä kaavaa noudatetaan niin kauan, kuin ns. kirjallisuuden saturaatiopiste on saavutettu ja uudet lähteet eivät merkittävästi lisää uutta tietoa tutkimuksen kannalta 3. Kun tutkimus on lopuillaan, tutkija tekee lopullisen päätöksen siitä, mitä kirjallisuutta lähdeluetteloon otetaan ja mitä siitä poistetaan poistaen myös viittaukset poistettaviin lähteisiin. Lähteiden hakemisessa noudatettiin myös ns. lumipalloefektiä, koska luetuista ja niistä lyhennelmät kirjoitetuista lähteistä löytyi myös uusia, haettavia lähteitä. Lisäksi haettiin lähteiden sisällä olevien viittausten alkuperäiset lähteet. Monen erilaisen kirjallisuuslähteen

käyttö paransi työn luotettavuutta ja oikeellisuutta (Yin 2003). Työn aikana intuitio-kirjallisuudesta muotoutui lopulta viisi eri intuitiotietoaineistoa.

Kirjallisuutta haettiin Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastosta, Lumme-kirjastoista, Research Gatesta, Google Scholarista, Helsingin yliopiston kirjastosta, Jyväskylän yliopiston kirjastosta, Finna.fi:stä ja kansainvälisistä tietokannoista ja julkaisupaikoista, ellei lähdettä löytynyt Suomesta.

Hakusanoina käytettiin seuraavia sanoja suomeksi ja englanniksi: sosiologia, luottamus, sosiaalinen pääoma, luottamuksen intuitio, tiedon sosiaalinen rakentuminen, intuitio, intuitio päätöksenteossa, älykäs intuitio, ajattelu, tiedostamaton ajattelu, tietoinen ajattelu, intuitiivinen ajattelu, reflektiivinen ajattelu, hiljainen tieto, päätöksenteko, intuitiivinen päätöksenteko, rationaalinen päätöksenteko, kognitio, ankkuroitu teoria, grounded theory, Glaser ja Strauss, Durkheim, kollektiivinen tietoisuus, tunneviestintä, Giddens, Polanyi, Nonaka, Jokivuori, Saarinen, älykkyys, tunneäly, keskusteluälykkyys, sosiaalinen älykkyys, intuitiomallit, asiantuntija-intuitio, visionäärinen intuitio, suora tietäminen, moraalintuitio, tekoälyn intuitio, asiantuntijan intuitio, implisiittinen oppiminen, eksplisiittinen oppiminen, intuitiivinen oppiminen, hiljainen tieto, kokemus, vinouma, harha, rajoite.

9.2 Intuitiokirjallisuuden analysointimenetelmä

Tässä tutkielmassa käytettiin Glaserin ja Straussin (1967) Grounded Theory (GT) tutkimusotetta (suom. ankkuroitu teoria), jolla analysoitiin tutkimuksen intuitiokirjallisuus eli intuitiotietoaineisto. Tätä aineistoa voidaan kutsua teoreettiseksi otokseksi ja se sisältää kaikkiaan viisi eri tietoaineistoa, yhden kutakin tutkimuskysymystä kohden. Vaikuttavat tekijät ovat intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet. Tässä tutkielmassa viisi vaikuttavaa tekijää ovat samat kuin viisi eri teemaa.

Eisenhardt (1989) väittää, että uusi teoria voi olla joko yksittäinen käsite tai käsitteellinen/teoreettinen viitekehys. Glaserin ja Straussin (1967), Glaserin (2001, 94), Hughesin ja Sharrockin (2007, 196) ja Ollilan (2021, 14) mukaan sosiologia tieteenalana hyötyisi käsitteellisistä eli abstrakteista, sisältöä tutkivista teorioista sosiaalisessa toiminnassa. Urquhart ja Fernández (2013, 5) ja Ollila (2021, 14) toteavat, että teoriasta tulee luotettava, kun käsitteiden välille löydetään yhteydet, jolloin tutkimus on validi kirjallisuuden kanssa. Yhteiskuntatieteissä tutkijan tehtävänä on yrittää tulkita ja ymmärtää tutkimuksen avulla tietoaineistosta esiin tulleita sosiaalisia prosesseja ja sosiaalisia rakenteita ja käsitteellistää niitä eri käsitteillä ja käsitteiden välisillä yhteyksillä, jotka ovat sidotut käsitteiden sosiaalisiin konteksteihin (Ollila 2022, 3).

Glaserin ja Straussin (1967, 47) ja Ollilan (2022, 5) mukaan tärkein kysymys teoreettisessa otoksessa on se, mihin ryhmiin (pääkäsitteisiin/pääloukkiin eli temaattisiin luokkiin) teemoja aletaan luokitella. Jos ryhmät ovat hyvin erilaisia ja niistä löytyy ennen löytämättömiä temaattisia luokkia, niin teoria soveltuu paremmin eri aloille (Glaser & Strauss 1967, 52). Temaattisia luokkia kutsutaan myös ns. abstrakteiksi käsitteiksi ja tutkijan oma tietämys alasta ja tutkimusongelmasta vaikuttaa luokkien muodostamiseen ja niiden löytämiseen (Glaser & Strauss 1967, 55–57; Ollila 2021, 14; Ollila 2022). Tutkijan on itse myös päätettävä, montako temaattista luokkaa hyväksyy tutkimukseensa ja milloin ns. teoreettinen saturaatio on tullut vastaan eli uusia luokkia ei enää löydy (Glaser & Strauss 1967, 61). Jos tutkija on varma löydettyjen luokkien osuvuudesta kuvaamaan ilmiötä, analyysi jatkuu temaattisten luokkien ominaisuuksien eli määritysten (ominaisuustyyppit eli ominaisuusluokat) etsimisellä (Glaser & Strauss 1967, 62). Tämän jälkeen etsitään temaattisten luokkien väliset yhteydet (suhteet) samasta kirjallisesta aineistosta, josta itse luokatkin löytyivät (Glaser & Strauss 1967, 62). On myös mahdollista, että tutkimuksen edetessä temaattisille luokille löytyy uusia yhteyksiä ja ominaisuuksia tietoaaineistosta, joita ei ole aiemmin löydetty (Glaser ja Strauss 1967, 55; Ollila 2022, 5) ja että samanlaisia ominaisuuksia yhteen ryhmittämällä niistä nousee esiin uusia temaattisia luokkia aihealueesta riippuen.

Tämän jälkeen temaattiset luokat, temaattisten luokkien ominaisuudet ja temaattisten luokkien väliset yhteydet (suhteet) piirretään graafisesti käsitteelliseen malliin (Glaser & Strauss 1967; Eisenhardt 1989; Järvinen & Järvinen 2004, 75–82; Pawluch & Neiterman 2010, 174–192; Wolfswinkel ym., 2013, p. 8; Ollila 2021, 15–16). Seuraava vaihe on luoda temaattisten luokkien yhteyksille (suhteille) korkeamman tason abstraktit väittämät niitä selittämään, jotka on etsittävä samasta tietoaaineistosta kuin mistä temaattiset luokat, luokkien ominaisuudet ja luokkien väliset yhteydet löytyivät (Glaser & Strauss 1967; Pawluch & Neiterman 2010, 174–192; Ollila 2021, 15–16; Ollila 2023). Yhteyksien korkeamman tason abstraktit väittämät kuvataan analyysin lopussa kirjallisesti ja ne tulkitaan yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioiden avulla. Analyysin viimeinen vaihe on laatia omat päätelmät sekä väittämistä että niiden tulkinnoista eri teorioilla.

Seuraavassa luvussa esitellään analyysit ja tulokset ja analyysien toteuttaminen.

10 ANALYYSIT JA TULOKSET

Tässä tutkielmassa kirjoittaja käytti omaa tervettä järkeään, intuitiotaan, ymmärrystään ja kokemustaan ankkuroidulla teorialla kvalitatiivisen aineiston käsittelyyn ja sisällönanalyysiin (analyysit 1-5) ja viiden käsitelmän (kuviot 2-6) piirtämiseen (Glaser & Strauss 1967; Krippendorff 1985; Eisenhardt 1989; Järvinen & Järvinen 2004, 75-82; Pawluch & Neiterman 2010, 174-192; Wolfswinkel ym., 2013, p. 8; Ollila 2021, 15-16), joilla vastataan viiteen tutkimuskysymykseen. Viisi käsitelmää yhdistettiin ja tuloksena oli kuvio 7. Työn edetessä kuviota 7 laajennetaan (analyysi 6) vastaamaan työn aikana esiin nousseeseen uuteen tutkimuskysymykseen teemojen keskinäisistä yhteyksistä, jotka toivat uuden ulottuvuuden alkuperäiseen tutkimusmalliin (kuvio 1). Lopputuloksena esiin nousee laajennettu teorettinen viitekehys, uusi teoria, luottamuksen intuitioon vaikuttavista tekijöistä (kuvio 8). Tässä tutkielmassa vaikuttavat tekijät olivat teemoja, joten teemojen temaattisille luokille löydettiin sekä teeman luokkien sisäiset yhteydet että teemojen keskinäiset yhteydet. Kehitetyt käsitteelliset mallit ja teorettinen viitekehys sopivat teorian luonnissa GT-otteen mukaan kirjallisuudesta esiin nousseisiin formaaleihin teorioihin (Eisenhardt 1989).

10.1 Analyysien toteuttaminen

Tutkimustyön edetessä intuitiotietoaineistosta esiin nousi viisi eri teemaa. Tämän takia päätutkimusongelma jaettiin viiteen tutkimuskysymykseen ja intuitiotietoaineisto ryhmiteltiin kutakin tutkimuskysymystä varten.

Tämän jälkeen etsittiin teema kerrallaan määrittäviä eli ominaisuuksia temaattisille luokille. Kirjallisuuden lähde ja määrittely lajiteltiin yksi kerrallaan allekkain taulukkoon riveittäin teeman mukaan kussakin viidessä tietoaineistossa. Tietoaineisto kerrallaan ryhmiteltiin kunkin teeman sisällä esiin nousseet samankaltaiset määrittelyt ja niiden lähteet allekkain, jolloin esiin nousivat määrittäjästä muodostuneet

teeman sisällä olevat tärkeimmät temaattiset luokat. Tässä vaiheessa kuhunkin viidestä taulukosta lisättiin sarakeotsikot temaattinen luokka, temaattisen luokan ominaisuus, ominaisuuden määritelmä ja lähde sekä havaintojen määrä. Samoista määritelmistä eli ominaisuuksista johdettiin kullekin temaattiselle luokalle (eli pääkäsitteelle/pääluokalle) sen ominaisuuden määritelmään perustuva lyhyt ja kuvaava nimi kussakin tietoaaineistossa. Temaattisille luokille annettiin myös kirjainlyhenne, mikä kuvasti kyseistä luokkaa ja luokan ominaisuudelle annettiin numerotunniste (kts. Liite 1 Intuitiesityyppi: taulukko A, Liite 3 Ajattelu: taulukko C, Liite 5 Oppiminen: taulukko E, Liite 7 Päätöksenteko: taulukko G ja Liite 9 Vinoumat, harhat ja rajoitteet: taulukko I). Taulukoissa oli toisiinsa verrattuna eri määrä teemoja ja ominaisuuksia.

Tämän jälkeen viidestä tietoaaineistosta etsittiin temaattisille luokille niiden väliset yhteydet (suhteet). Lopuksi kustakin viidestä tietoaaineistosta löytyneet temaattiset luokat, temaattisten luokkien ominaisuuksien lukumäärä ja temaattisten luokkien väliset yhteydet (suhteet) piirrettiin graafisesti viiteen eri käsitteelliseen malliin (Kuviot 2-6). Kunkin käsittemallin otsikkona toimii yksi viidestä teemasta. Kussakin käsittemallissa temaattiset luokat ovat suorakaiteen muotoisia, ominaisuuksien lukumäärä on ominaisuuksien maksimilukumäärä ja luokkien väliset yhteydet ovat nuolia, joiden päällä roomalainen numeroneliö (Kuviot 2-6).

Lopuksi yhteyksien (suhteiden) korkeamman tason abstraktit väittämät etsittiin samasta tietoaaineistosta kuin mistä temaattiset luokat ja niiden väliset yhteydet löytyivät. Väittämiä ei lisätty graafisiin kuvaajiin, vaan analyysin loppuun kirjallisesti omaan taulukkoon tilan puutteen ja kuvion ymmärrettävyyden säilyttämiseksi.

Kunkin viiden tietoaaineiston kohdalla toimittiin samalla tavalla kuin edellä on kerrottu (temaattiset luokat: Liite 1, Liite 3, Liite 5, Liite 7 ja Liite 9); (temaattisten luokkien yhteydet: Liite 2: taulukko B, Liite 4: taulukko D, Liite 6: taulukko F, Liite 8: taulukko H ja Liite 10: taulukko J) ja kuvion 2 lisäksi piirrettiin kuvio 3, kuvio 4, kuvio 5 ja kuvio 6. Tämän jälkeen yhdistettiin kuviot 2-6 samaan kuvioon 7, joka osoittaa tutkimusmallin (kuvio 1) ja kuvion 7 samankaltaisuuden.

Koska teemoilla eli vaikuttavilla tekijöillä pääteltiin olevan yhteyksiä toisiinsa, päätettiin etsiä myös viiden teeman keskinäiset yhteydet kuviossa 7. Yhteyksiä etsittiin teemojen sisällä (kuvio 7) olevien luokkien ominaisuuksien avulla viidestä eri tietoaaineistosta (Liite 1, Liite 3, Liite 5, Liite 7 ja Liite 9). Tätä varten kuviossa 7 olevat teemojen sisällä olevat temaattiset luokat yhdistettiin ja piirrettiin kuvio 8, joka on laajennettu teoreettinen viitekehys, uusi teoria, luottamuksen intuitioon vaikuttavista tekijöistä. Seuraavaksi laadittiin teemojen keskinäisille yhteyksille korkeamman tason abstraktit väittämät. Tämän jälkeen teemojen abstraktit väittämät tulkittiin yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioiden avulla. Viimeinen vaihe oli laatia omat päätelmät väittämistä ja

väittämien tulkinnoista yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioiden avulla.

Seuraavissa luvuissa esitellään analyysit 1–5, joilla vastataan viiteen eri tutkimuskysymykseen. Lopuksi esitellään analyysi 6, jolla vastataan tutkimuksen aikana esiin nousseeseen kuudenteen tutkimuskysymykseen teemojen keskinäisistä yhteyksistä.

10.2 Analyysi 1: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan intuitiotyyppi?

Luvussa 5 esiteltiin intuitiotyyppi-teema, jonka tietoaaineisto löytyy kokonaisuudessaan Liitteen 1 taulukosta A. GT-analyysin ja sisällönanalyysin (Glaser & Strauss 1967; Krippendorff 1985) avulla vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen **(TK1): Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan intuitiotyyppi?** Liitteen 1 taulukossa A ovat **riveittäin** omina saraketietoina temaattinen luokka ja kirjainlyhenne, temaattisen luokan ominaisuus ja numerotunniste, luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen lukumäärä. Eri kirjallisuuslähteistä löytyneet samankaltaiset ominaisuudet ovat rivikohtaisesti allekkain liitteen 1 taulukossa A.

Esimerkkinä on teeman **Intuitiotyyppi** temaattinen luokka **Asiantuntijaintuitio (AI)** (Taulukko 2, alla). Taulukon 2 saraketiedot ovat samat kuin edellä liitteessä 1. Taulukossa 2 on kaksi Asiantuntijaintuitio -luokan ominaisuutta numerotunnisteineen. Ominaisuudet ovat **Laaja tietämys ja tietomäärä, sanaton tietämys (1), jossa on kolme havaintoa**. Toinen ominaisuus on **Laaja asiantuntijuus (2), jossa on neljä havaintoa**. (Tietoaaineistona Liite 1: taulukko A, alkuosa). Todellisessa tietoaaineistossa (Liite 1: taulukko A) temaattisella luokalla Laaja tietämys ja tietomäärä, sanaton tietämys (1) on kaikkiaan 22 havaintoa. Temaattisella luokalla Laaja asiantuntijuus (2) on puolestaan kahdeksan havaintoa.

TAULUKKO 2 Esimerkki: Temaattinen luokka (kirjainlyhenne), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä.

Temaattinen luokka (kirjainlyhenne)	Temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste)	Luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoineistosta ja kirjallisuuslähde	Havaintojen kokonaismäärä
Asiantuntija-intuitio (AI)			
AI	Laaja tietämys ja tietomäärä, sanan tietämys (1)	Asiantuntijan tietopankki: tietomäärä ylittää tietoisesti käsiteltävän tiedon määrän; jäsentää tietoa kokemuksen mukaan (Åhman & Gustafsberg 2017, 216)	
AI	(1)	Intuitio hyödyntää vuosien aikana kertynyttä tietopankkia: asiantuntija voi tehdä nopeita päätelmiä ja uudelleen tarkentaa niitä päättelyllä (Raami 2020, 126)	
AI	(1)	Asiantuntijan laaja ja hyvin kehittynyt tietämys (Salas ym. 2010, 952)	
AI			Summa: 3
AI	Laaja asiantuntijuus (2)	Laaja alakohtainen asiantuntijuus ja tuntemus (Locke 2015, 1)	
AI	(2)	Asiantuntijan laaja tietotaito on henkilökohtaista osaamista (Raami 2016, 81–87)	
AI	(2)	Asiantuntijan tekninen osaaminen on sisäistettynä merkityksen kontekstiin (Schön 1983, 295)	
AI	(2)	Asiantuntijoita kutsutaan asiantuntijoiksi toiselle alalle, joihin ei ole taitoa (Kahneman & Klein 2009, 524–525)	
AI			Summa: 4

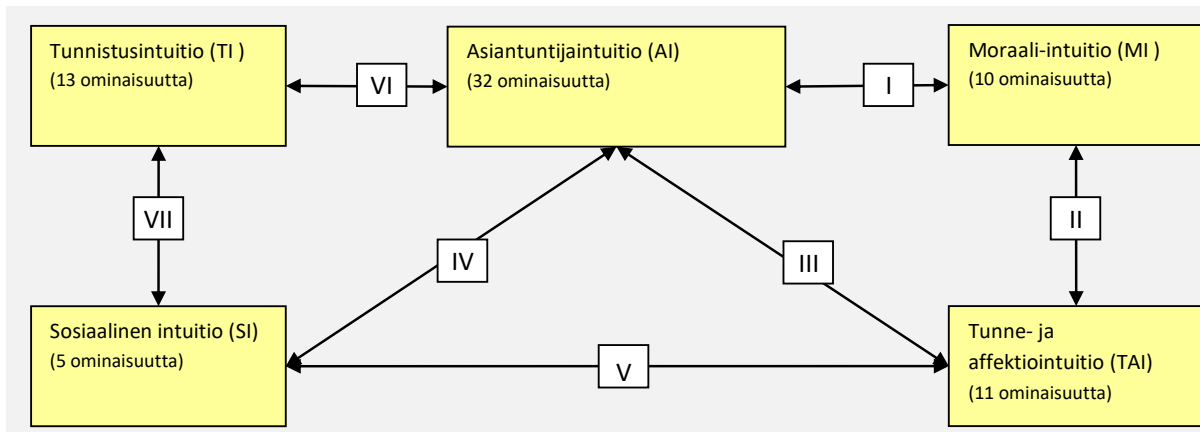
Tässä analyysissä yhdellä temaattisella luokalla oli 1–n samaa tarkoittavaa määritelmää allekkain riveittäin osoittaen sen, että useissa eri kirjallisuuslähteissä oli tutkittu samaa asiaa. Eri teemojen sisältä ei kuitenkaan löytynyt samannimisiä temaattisia luokkia, vaikkakin osassa luokkia oli hieman samansuuntaisia ominaisuuksia.

GT-analyysin (Glaser & Strauss 1967) ja sisällönanalyysin (Krippendorff 1985) tuloksena Intuitiotyyppi -teeman sisältä esiin nousivat seuraavat viisi (5) temaattista luokkaa: Asiantuntijaintuitio (AI); sosiaalinen intuitio (SI); moraali-intuitio (MI); tunne- ja affektiointuitio (TAI); sekä tunnistusintuitio (TI). AI–TI ovat temaattisten luokkien kirjainlyhentet.

Esimerkkinä olleessa Intuitiotyyppi-teemasta (Liite 1: Taulukko A) löytyi Asiantuntijaintuitio (AI) -temaattiselle luokalle 32 ominaisuutta ja neljälle muulle temaattiselle luokalle eri määrä ominaisuuksia. Tämän jälkeen etsittiin tietoineistosta näille

Intuitiesyyppi-teeman viidelle eri temaattiselle luokalle niiden väliset yhteydet (suhdet) (Glaser ja Strauss 1967, 55; Eisenhardt, 1989; Wolfswinkel ym., 2013; Ollila 2022, 5). Temaattiset luokat ja niiden väliset suhteet kirjattiin omaan taulukkoon (Liite 2: taulukko B), johon myös laitettiin kirjallisuuslähde, josta suhde löytyi (Liite 2: taulukko B). Tämän jälkeen piirrettiin graafinen kuvio 2, jossa olivat intuitiivisyys -teeman viisi temaattista luokkaa, luokkien ominaisuuden lukumäärä ja luokkien väliset yhteydet. Temaattiset luokat ovat suorakaiteen muotoiset, luokan ominaisuuksien maksimimäärä oli numeroarvo luokan sisällä ja luokkien väliset yhteydet merkittiin nuolilla, jotka numeroitiin roomalaisilla numeroilla.

Kuvion 2 temaattisten luokkien ominaisuuksien (ominaisuustyyppi eli ominaisuusluokka) määrä vaihteli temaattisesta luokasta riippuen välillä 1–32, ominaisuustyyppien kokonaismäärä oli 71 ja ominaisuustyyppien havaintojen kokonaismäärä oli 294 (Liite 1: taulukko A). Temaattisten luokkien välisiä yhteyksiä oli seitsemän (7) (Liite 2: taulukko B).

KUVIO 2 Intuitiesyyppi-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne AI-TI) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...32) ja luokkien väliset yhteydet (I-VII) nuolilla esitettyinä.

Seitsemän (7) korkeamman tason abstraktia väittämää temaattisten luokkien välisistä yhteyksistä tietoaiteeseen perustuen esitetään taulukossa 3 (alla), jossa esitetään yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittämä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät. Omat päätelmät perustuvat sekä abstrakteihin väittämiin että niitä tukeviin teorioihin, jotka ovat yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita.

TAULUKKO 3 Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuviokuva nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuviokuva 2)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
1	Moraali-intuitio mahdollistaa asiantuntijoiden välisen yhteistyön ja asiantuntijan oman roolin tiedostaminen osana yhteiskunnallisia kokonaisuuksia.	Moraalinen toiminta tapahtuu normien noudattamisen velvoitteena (Smith 2014, 22). Organisaatio on päämäärähaakuinen sosiaalinen järjestelmä, joka yhdistää sen jäsenet omien normiensä, valtasuhteidensa ja rooliensa mukaisesti (Allardt & Littunen 1984, 262–263).	Asiantuntijat noudattavat normeja yhteistyössään organisaation sisällä ja toimivat moraalisesti osana yhteiskunnallista kokonaisuutta.
2	Rationaalista ajattelua suositetaan enemmän kuin kokemuksellista ja tunteellista ajattelua, koska rationaalisella ajattelulla pystytään tiedostamaan syyt arvion tuloksiin ja selittämään ne muille.	Sosiaalipsykologien teorioita kritisoidaan niiden olemisesta pelkkiä vahvistuksia tavanomaisten ihmisten intuitiivisille tulkinnoille ja havainnoille (Sjovall & Talk 2004, 278).	Pelkkä intuitio, joka on niin tunteellisen kuin kokemuksellisen ajattelun tulosta, nähdään alempiarvoisena tiedon muotona, koska se on selittämätön ja vaikeasti jaettava ajattelumuoto vailla rationaalista teoreettista perustaa.
3	Asiantuntijoiden todellisuudentaju on hierarkkisen ja implisiittisen ajattelun tulosta, mikä kehittyy implisiittisen oppimisen myötä.	Hiljainen tieto on läsnä niin sanomattomassa osaamisessa kuin taidon eksplisiitissä ymmärryksessä (Polanyi 1958, 92).	Asiantuntijoiden ajattelu perustuu omaan implisiittiseen ajatteluun ja kokemukseen.
4	Viestinnässä käytetty tunne auttaa ymmärtämään käytetyn kielen merkitysyhteyksiä.	Puheessa on parhainta ymmärtää se, mitä puhuja tarkoittaa sanalla kuin itsessään se, mitä jokin sana tarkoittaa ilman sille annettua merkitystä puhujasta (Polanyi 1958, 252).	Tunne antaa yksilöllisen kontekstimerkityksen puhujan kielen käytölle.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 2)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
5	Ryhmien sisäinen, vahva intuitiivinen kokemuksen samanlaisuus lisää myös intuitiivista päättelyä ryhmän sisällä.	Ryhmien sisällä ihmiset pyrkivät samankaltaistamaan havaintojaan ryhmän mukaiseksi, mikä tunnetaan yhteisen viitekehyksen muodostumisena tai sopeutumiseksi ryhmään (Allardt & Littunen 1984, 44–45). Yleistynyt luottamus on vahvaa, kun ryhmien välillä on jaettu moraalinen avaruus ja ryhmään kuuluvuus (Ilmonen & Jokinen 2002, 93).	Ryhmän sisällä yhteinen viitekehys ja havainnot kuvastavat intuitiivista integraatiota ryhmään, missä ihmiset alkavat päätellä ja tulkita tapahtumia samalla tavalla muiden ryhmän jäsenien kanssa, mutta tämä samankaltaisuus ei välttämättä perustu mihinkään täysin rationaaliseen ajatteluun, mikä puolestaan indikoisi ryhmässä tapahtuvan ajattelun olevan enemmänkin intuitiivista kuin rationaalista.
6	Asiantuntijat käyttävät tunnistusintuitiota monimutkaisten mallien tunnistamiseen, mikä pohjautuu asiantuntijan aikaisempiin tietoihin ja ymmärtämiseen.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
7	Skriptit, narratiivit ja sosiaalinenormit auttavat ihmisten kykyä ymmärtää toisiaan antamalla tunnistettavia ja ennakoitavia käyttäytymismuotoja toisesta ihmisestä, mikä taas toimii havaittavana "mielenlukuna".	Yhteiskuntatieteet ovat kiinnostuneita ihmisten kertomista tarinoista ja narratiivisista tavoista hahmottaa maailmaa, koska nämä narratiivit antavat merkitystä ja järjestystä ilmiöiden tapahtumisille, syy- ja seuraussuhteille ja rooleille (Edmonds ja Warburton 2016, 8).	Sosiaalinenormit ja narratiivit tuottavat ennustettavuutta ja ymmärrettäviä käyttäytymismuotoja toisesta ja näillä tekijöillä on vaikutusta luottamukseen. Mielenluku tässä kontekstissa on siis kokemukseen ja intuitioon perustuvaa päättelyä, jossa toista arvioidaan "mielenluvun" mukaisesti tunnistettavien kokemusten perusteella.

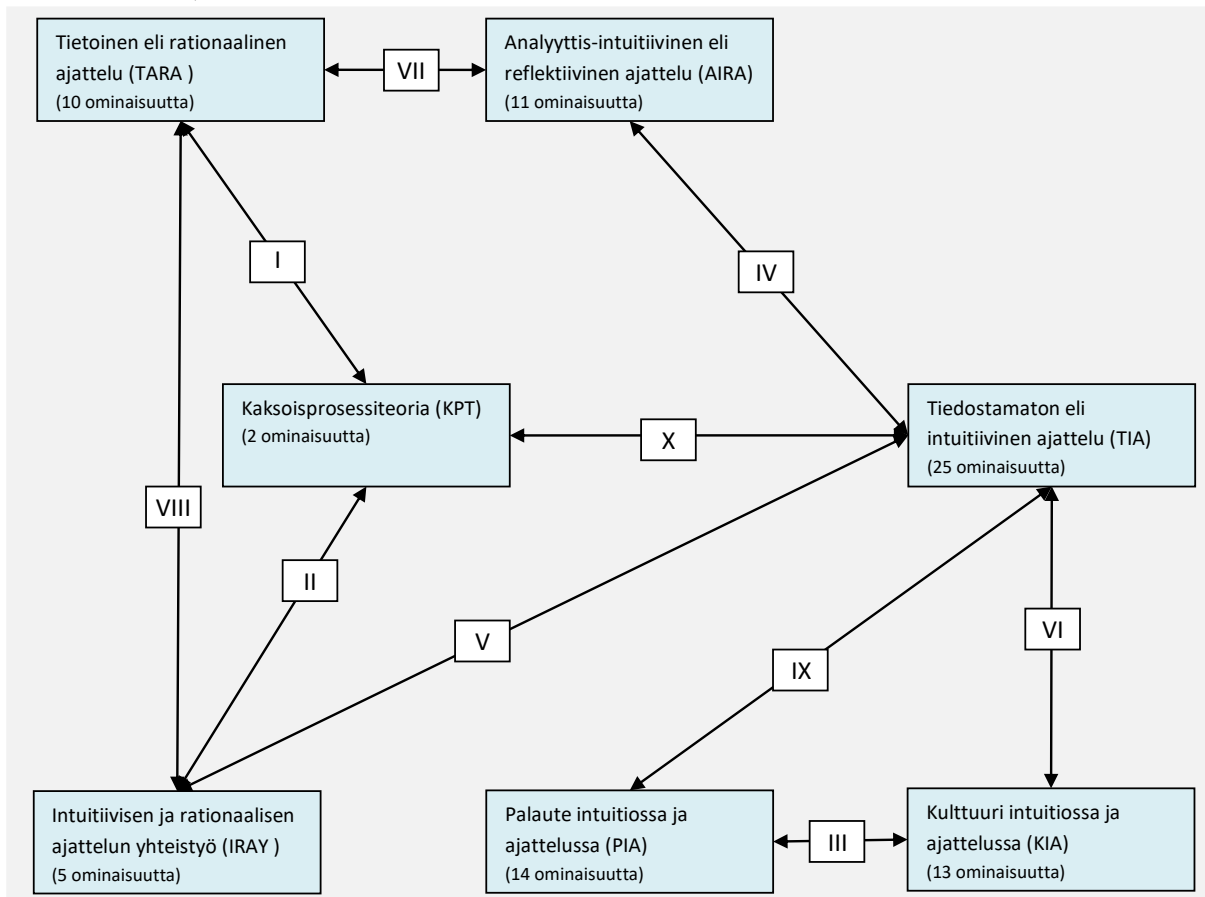
10.3 Analyysi 2: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan ajattelu?

Luvussa 6 esiteltiin ajattelu-teema, jonka tietoaineisto löytyy kokonaisuudessaan Liitteen 3 taulukosta C. Sen avulla vastataan toiseen tutkimuskysymykseen (TK1): **Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan ajattelu?**

GT-analyysin (Glaser & Strauss 1967) ja sisällönanalyysin (Krippendorff 1985) tuloksena esiin nousivat seuraavat seitsemän (7) temaattista luokkaa: Kaksoisprosessiteoria (KPT); tiedostamaton eli intuitiivinen ajattelu (TIA); tietoinen eli rationaalinen

ajattelu (TARA); analyttis-intuiitiivinen eli reflektiivinen ajattelu (AIRA); intuitiivisen ja rationaalisen ajattelun yhteistyö (IRAY); palaute intuitiossa ja ajattelussa (PIA); sekä kulttuuri intuitiossa ja ajattelussa (KIA) (kuvio 3). KPT-KIA ovat luokan kirjainlyhenteet.

Temaattisten luokkien ominaisuuksien (ominaisuustyyppi eli ominaisuusluokka) määrä vaihteli temaattisesta luokasta riippuen välillä 1–25, ominaisuustyyppien kokonaismäärä oli 77 ja ominaisuustyyppien havaintojen kokonaismäärä oli 291 (Liite 3: taulukko C). Temaattisten luokkien välisiä yhteyksiä oli kymmenen (10) (Liite 4: taulukko D).

KUVIO 3 Ajattelu-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne KPT-KIA) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...25) ja luokkien väliset yhteydet (I-X) nuolilla esitettyinä.

Yhdeksän (9) korkeamman tason abstraktia väittämää temaattisten luokkien välisistä yhteyksistä tietoaisteeseen perustuen esitetään taulukossa 4, jossa esitetään yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittämä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät. Omat päätelmät perustuvat sekä abstrakteihin väittämiin että niitä tukeviin teorioihin, jotka ovat

yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuk-
sen sekä filosofian teorioita.

TAULUKKO 4 Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti
väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 3)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
1	Järjestelmän 1 antama ensimmäinen vastaus päätöksenteossa käy harkinnallisen ja tietoisien prosessien lävitse järjestelmän 2 kanssa.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
2	Hyvä päätöksenteko ilmenee intuition ja rationaalisen ajattelun yhteistyönä, missä intuitio havaitsee merkityksellisen tiedon ja rationaalinen ajattelu tarkastaa tämän intuitiivisen havainnon.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
3	Johtajat instituutioissa käyttävät intuitiota päätöksenteossa, johon he saavat palautetta verkostojen kautta, mikä myös tuottaa puolueellista päätöksentekoa johtajien keskuudessa.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
4	Monimutkaisissa kollektiivisissa ongelmanratkaisussa on ylitettävä tietoisien ja tiedostamattoman tiedon rajat, mikä on mahdollista kriittisten reaktioiden yhteensovittamisella ja niistä ilmenevän uuden tiedon ratkaisumuotojen sovelluksena.	Innovaatioprosessit ovat ongelmanratkaisuprosesseja, jossa yksilöt oppivat toisiltaan uutta tietoa vuorovaikutuksen myötä ja uusien tietojen yhdistelyä ja soveltamista omaan tietopohjaansa (Ruuskanen 2005, 322).	Innovaatioprosessi oletettavasti sisältää myös tiedostamatonta tietoa, joka tulee ilmi kriittisten reaktioiden yhteensovittamisen myötä.

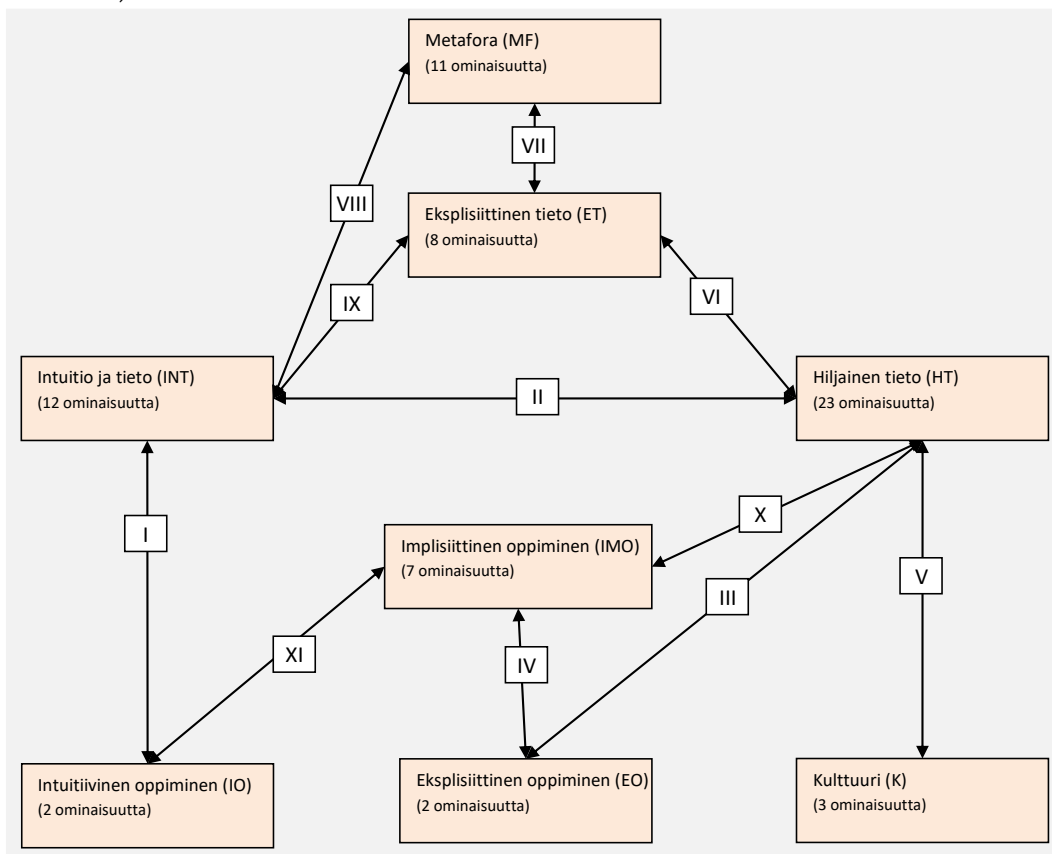
Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 3)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
5	Kokemus määrittää ihmisen intuitiivisen arvioinnin totuudenmukaisuuden tuntemuksen, mikä tapahtuu vertailemalla tätä intuitiota tietoisesti aikaisempaan kokemukseen aiheesta.	Ihmisillä on oma subjektiivinen kokemus tapahtumien todennäköisyyksille, jossa jatkuva oletuksien vahvistaminen tai pettymys muokkaa ihmisten arvioitavia ennakointoja (Polanyi 1958, 26). Salapoliisit ja rikostutkijat joutuvat käyttämään abduktiivista päättelyä induktiivisen ja deduktiivisen päättelyn sijaan eli he joutuvat valitsemaan ja erottelemaan suuresta määrästä tietoa relevantteja tietokokonaisuuksia omalla kokemuksellaan (Suomala ym. 2005, 360, 374).	Ihminen vertaa todennäköisyyden ilmentyä omiin kokemuksiinsa tunteellisesti, mikä voidaan tunnistaa reflektiivisenä ja intuitiivisena prosessina. Adbuktiivisessa päätelyssä ihminen arvioi ja valitsee kokemuksensa perusteella relevanteimmalta tuntuvan tiedon, mikä tapahtuu pääasiallisesti intuition avulla.
6	Intuition kulttuurinen arvosuus vaikuttaa siihen, miten paljon ihmiset luottavat intuition tiedonlähteenä ja siten myös sen luotettavaan käyttöön.	--	Teoria ei tue väittämää.
7	Organisaatioiden uusien toimintamallien omaksumisen päätöksenteko on riippuvainen sosiaalisesti ja kulttuurisesti omaksumista tiedosta, missä yksilön aloite kollektiivisesti reflektoidaan osaksi kyseisen organisaation institutionaalisia rakenteita.	Luottamuksen mekanismit ovat riippuvaisia itsereflektiosta (Kaskisaari 2005, 263). Työntekijöiden hiljaisen tiedon jakaminen ja opettaminen muille työntekijöille tuottaa organisaatiolle taloudellista hyötyä tehokkuuden ja uuden taitojen kehityksessä (Smedlund 2008, 64).	Yksilön itsereflektio vaikuttaa luottamukseen ja yksilön hiljainen tieto pyritään opettamaan organisaation osaksi uusiin käytäntöihin ja siten osaksi organisaation institutionaalisia rakenteita.
8	Ihmisten puutteellisuus rationaalisessa päätöksenteossa täytyy ottaa huomioon yritysmaailman käytännöissä, missä analyttinen prosessi enemmänkin pohjautuu tietoon, jolla intuition laillisuus ja oikeudellisuus varmennetaan.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
9	Hyvän palautteen hakemisen ja saamisen myötä asiantuntijat voivat paremmin tunnistaa ennalta tiedettyjä asioita ja siten hyödyntää intuitiivista ajattelua.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

10.4 Analyysi 3: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan oppiminen?

Luvussa 7 esiteltiin oppiminen-teema, jonka tietoaineisto löytyy kokonaisuudessaan Liitteen 5 taulukosta E. Sen avulla vastataan kolmanteen tutkimuskysymykseen (TK1): **Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan oppiminen ?**

GT-analyysin (Glaser & Strauss 1967) ja sisällönanalyysin (Krippendorff 1985) tuloksena esiin nousivat seuraavat kahdeksan (8) temaattista luokkaa: Intuitiivinen oppiminen (IO); intuitio ja tieto (INT); implisiittinen oppiminen (IMO); eksplisiittinen oppiminen (EO); hiljainen tieto (HT) kulttuuri (K); eksplisiittinen tieto (ET); sekä metafora (MF) (kuvio 4). IO–MF ovat luokan kirjainlyhenteet.

Temaattisten luokkien ominaisuuksien (ominaisuustyyppi eli ominaisuusluokka) määrä vaihteli temaattisesta luokasta riippuen välillä 1–23, ominaisuustyyppien kokonaismäärä oli 68 ja ominaisuustyyppien havaintojen kokonaismäärä oli 295 (Liite 5: taulukko E). Temaattisten luokkien välisiä yhteyksiä oli yksitoista (11) (Liite 6: taulukko F).

KUVIO 4 Oppiminen-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne IO–MF) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...23) ja luokkien väliset yhteydet (I–XI) nuolilla esitettyinä.

Yksitoista (11) korkeamman tason abstraktia väittämää temaattisten luokkien välisistä yhteyksistä tietoaaineistoon perustuen esitetään taulukossa 5, jossa esitetään yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät. Omat päätelmät perustuvat sekä abstrakteihin väittämiin että niitä tukeviin teorioihin, jotka ovat yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita.

TAULUKKO 5 Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 4)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
1	Työympäristöissä alan tietämys sekä implisiittinen ja eksplisiittinen oppiminen ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kriittisen reflektoinnin tulosta, mikä vaikuttaa intuitiiviseen päätöksentekoon.	Luottamuksen mekanismit ovat riippuvaisia itsereflektiosta (Kaskisaari 2005, 263). Hiljainen tieto on parhainta graduaalisessa kehityksessä (Smedlund 2008, 66).	Sosiaalinen vuorovaikutus ja kriittinen reflektio vaikuttavat luottamukseen, missä organisaatioiden hiljaisen tiedon oppiminen tapahtuu sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä graduaalisesti.
2	Implisiittinen ja hiljainen tieto on kokemukseen perustuvaa tietoa, mikä tuo automaattisesti mieleen aikaisemman kokemuksen ja käsityksen asioista.	Hiljainen tieto on läsnä niin sanomattomassa osaamisessa kuin taidon eksplisiittisessä ymmärryksessä (Polanyi 1958, 92).	Kokemuksien kasaantumista voidaan ymmärtää implisiittisen ja hiljaisen tiedon kasaantumiseksi, jolloin niihin perustuva mieleen palautuminen voidaan ymmärtää automaattisena, koska ne eivät vaadi aktiivista muistamista.
3	Hiljaisen tiedon muuntaminen eksplisiittiseen muotoon mahdollistaa hiljaisen tiedon eksplisiittisen oppimisen, mikä taas mahdollistaa parempien käytäntöjen kehitystä eri tilanteissa pitkän ajan kuluessa.	Työntekijöiden hiljaisen tiedon jakaminen ja opettaminen muille työntekijöille tuottaa organisaatiolle taloudellista hyötyä tehokkuuden ja uuden taitojen kehityksessä (Smedlund 2008, 64). Hiljainen tieto on parhainta graduaalisessa kehityksessä (Smedlund 2008, 66).	Hiljaisen tiedon opettaminen on hiljaisen tiedon kääntämistä eksplisiittiseen muotoon, mikä on graduaalisen tai pitkän ajan kautta tapahtuvaa käytäntöjen kehitystä uusien taitojen ja tehokkuuden kehityksessä.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 4)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
4	Eksplisiittinen oppiminen ja implisiittinen oppiminen tuottavat toimialueisiin sopivia monimutkaisia keinoja, joiden avulla ihmiset tekevät myös intuitiivisia päätöksiä.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
5	Yksilön ja yhteisön jaetut traditiot ja kulttuurikäytännöt ovat sidottuina hiljaiseen tietoon, mikä mahdollistaa taitavan yhteisöllisen toiminnan.	Kollektiivinen muisti kuvastaa yksilön havaintojen, oivalluksien ja kokemusten siirtymistä muille kollektiivin jäsenille jakamalla tietämykselle ja se sisältää yhteisön rutiinit, välineet, artefaktit, ohjeet ja työnkuvaukset (Palonen & Lehtinen 2005, 173). Rutiiniongelmien ratkaisuun löytyy usein ratkaisu sosiaalisesta tietovarannosta, minkä tyyppisyys ja tuttuus liittyvät oman tietokokemuksen laajuuteen tai erikoistumiseen (Berger & Luckmann 1994, 53–54).	Traditiot ja kulttuurikäytäntöjen olemassaolo ei ole suoranaisesti eksplisiittistä tietoa, jolloin traditiot ja kulttuurikäytäntöjä voidaan ymmärtää hiljaisen tiedon muodossa ja ne mahdollistavat yhteistyön.
6	Hiljaista tietoa on vaikea jakaa toisille ja siten hiljainen tieto vaatii sen muuntamista eksplisiittiseen muotoon, jotta hiljaisesta tiedosta voidaan kehittää uusi käytäntö ja tieto. Tämä puolestaan käytännön tottumuksesta muuntaa eksplisiittisen käytännön osaksi hiljaista tietoa organisaation arjessa.	Hiljainen tieto on kerättävä työntekijöiden ja intressiryhmien kokemusperäisestä tiedosta ja sovellettava tämä tieto yhtiön olemassa oleviin prosesseihin (Smedlund 2008, 66). Hiljainen tieto on parhainta graduaalisessa kehityksessä (Smedlund 2008, 66).	Hiljainen tieto on kokemukseen perustuvaa tietoa ja graduaalinen kehitys on käytännön soveltamista arkeen ja olemassa oleviin rakenteisiin. Uudet opitut tiedot on ymmärrettävissä myös tiedon kehitystä osaksi organisaation hiljaista tietoa.
7	Hiljainen ja eksplisiittinen tieto ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, missä metaforat toimivat näiden tietojen muuntamisessa hiljaisesta eksplisiittiseksi ja eksplisiittisestä hiljaiseksi tiedoksi.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
8	Intuitio prosessoi tietoa metaforien ja analogioiden hahmotuksella, mikä prosessina tapahtuu eksplisiittisen ja hiljaisen tiedon oppimisella.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

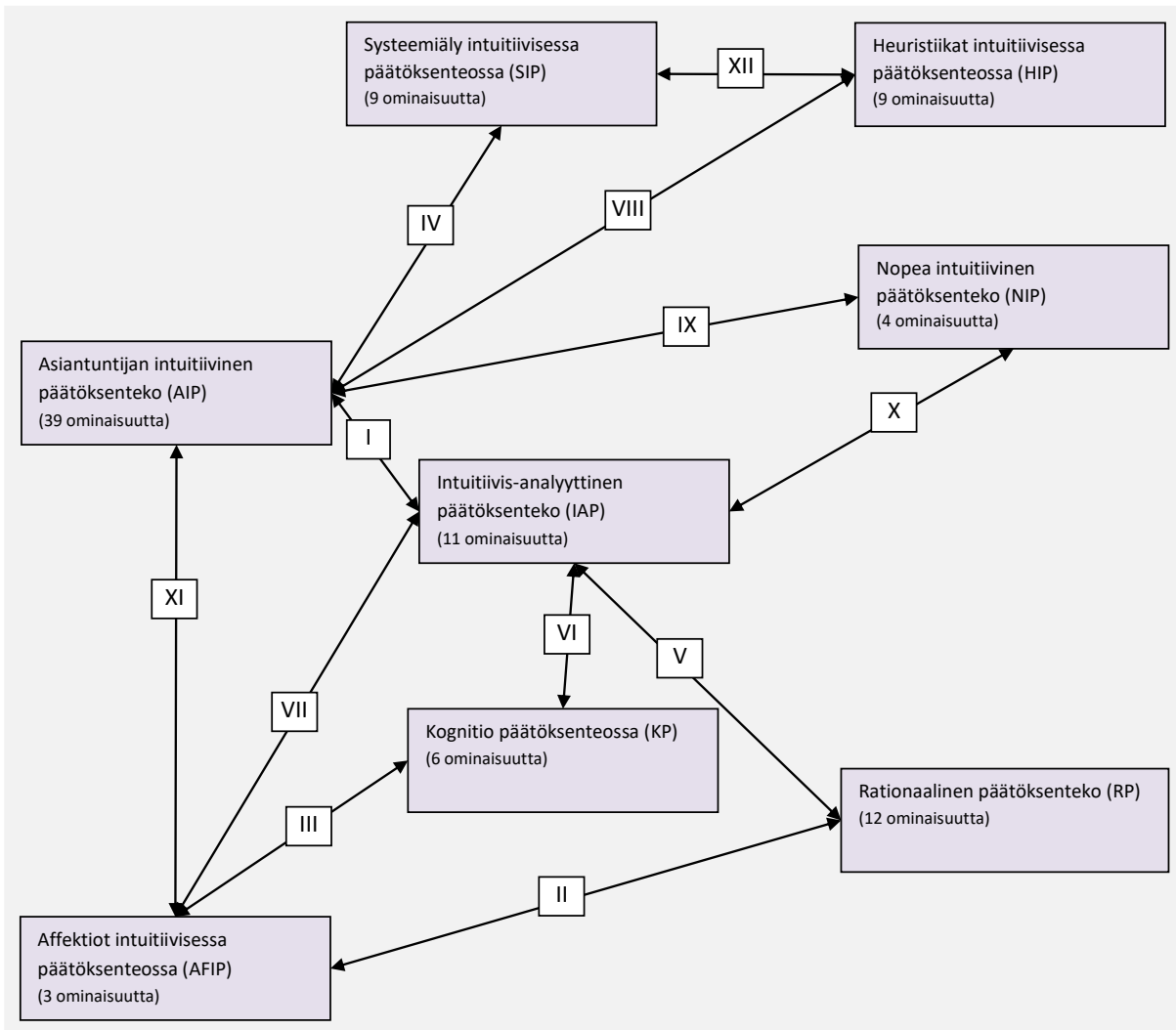
Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 4)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
9	Intuitio kehittyy kokemuksen myötä ja pystyy hyödyntämään eksplisiittistä tietoa monimutkaisten ja epämääräisten ongelmien ratkaisuun.	Hiljainen tieto on läsnä niin sanomattomassa osaamisessa kuin taidon eksplisiittisessä ymmärryksessä (Polanyi 1958, 92).	Oman kokemuksen käyttö isojen tietokokonaisuuksien hallinnassa on hiljaisen tiedon käyttöä.
10	Ihminen oppii implisiittisesti tunnistamaan samankaltaisuuksia ja tapahtumien lopputuloksia, mikä ilmenee välittömänä tunteena, vaistomaisena reagoimisena, säilyvänä tunteena ja tietona.	Yksilön ja yhteisön samankaltainen tajunta tuottaa juridisia sääntöjä, mikä herättää kaikissa yhdenmukaisia uskomuksia ja tapoja (Durkheim 1990, 211).	Yksilöt tajuavat ja tunnistavat asioita samalla tavalla tietojensa ja tunteidensa avulla, mikä yhteisöissä on implisiittisen tiedon hyödyntämistä
11	Yksilön sisäinen ymmärrys asioista on intuitiota. Yksilö oppii uutta osaamista ja saa uutta tietoa, joka on tiedostamatonta intuitiota ja osaamista.	Salapoliisit ja rikostutkijat joutuvat joutuvat valitsemaan ja erottelemaan suuresta määrästä tietoa relevantteja tietokokonaisuuksia omalla kokemuksellaan (Suomala ym. 2005, 360, 374).	Yksilön kokemus ja hiljainen tieto auttavat hahmottamaan tärkeät asiat isosta tietojoukosta.

10.5 Analyysi 4: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan päätöksenteko?

Luvussa 8 esiteltiin päätöksenteko-teema, jonka tietoineisto löytyy kokonaisuudessaan Liitteen 7 taulukosta G. Sen avulla vastataan neljänteen tutkimuskysymykseen **(TK4): Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan päätöksenteko?**

GT- analyysin (Glaser & Strauss 1967) ja sisällönanalyysin (Krippendorff 1985) tuloksena esiin nousivat seuraavat kahdeksan (8) temaattista luokkaa: Asiantuntijan intuitiivinen päätöksenteko (AIP); rationaalinen päätöksenteko (RP); heuristiikat intuitiivisessa päätöksenteossa (HIP); systeemiäly intuitiivisessa päätöksenteossa (SIP); intuitiivis-analyyttinen päätöksenteko (IAP); affektiot intuitiivisessa päätöksenteossa (AFIP); nopea intuitiivinen päätöksenteko (NIP); sekä kognitio päätöksenteossa (KP) (kuvio 5). AIP–KP ovat luokan kirjainlyhenteet.

Temaattisten luokkien ominaisuuksien (ominaisuustyyppi eli ominaisuusluokka) määrä vaihteli temaattisesta luokasta riippuen välillä 1–39, ominaisuustyyppien kokonaismäärä oli 93 ja ominaisuustyyppien havaintojen kokonaismäärä oli 220 (Liite 7: taulukko G). Temaattisten luokkien välisiä yhteyksiä oli kaksitoista (12) (Liite 8: taulukko H).

KUVIO 5 Päätöksenteko-teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne AIP-KP) suorakaitteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...39) ja luokkien väliset yhteydet (I-XII) nuolilla esitettyinä.

Kaksitoista (12) korkeamman tason abstraktia väittämää temaattisten luokkien välisistä yhteyksistä tietoaaineistoon perustuen esitetään taulukossa 6, jossa esitetään yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittämä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät. Omat päätelmät perustuvat sekä abstrakteihin väittämiin että niitä tukeviin teorioihin, jotka ovat yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita.

TAULUKKO 6 Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 5)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
1	Intuitio toimii kokemuksen mukaisesti, mistä juontuu ihmisen luontainen ja luova päätöksenteko.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
2	Ihmiset pitäytyvät rutiineissa, koska ne vähentävät tarvetta tietoiselle ajattelulle, joka on kognitiivisesti kuormittavampaa kuin kokemusperäinen ajattelu.	Luottamus toimii rutiinien välityksellä, mikä suojaa yksilöä ja yhteisöä satunnaisuuden epämieluisuudelta (Ilmonen & Jokinen 2002, 98). Rutiiniylläpito pyrkii säilyttämään yksilön sisäisen todellisuuden jokapäiväisessä elämässä (Berger & Luckmann 1994, 168, 176).	Rutiinit ovat totunnaista ja kokemukseen perustuvaa käytöstä ja sen horjuttaminen on epämiellyttävää ja vaatii rutiinin haastamista. Rutiinista poikkeava käyttäytyminen on kognitiivisesti rasittavaa ja rutiinista ei poiketa muuten kuin tarpeen mukaan.
3	Tietoinen kontrolli omasta käytöksestä on kognitiivisesti rajattua, jolloin ihminen helposti palaa aikaisempaan rutiiniin.	Luottamuksen kognitiivinen osa rajoittaa tulkintojamme käytöksestä (Jones 1996, 11). Rutiiniylläpito pyrkii säilyttämään yksilön sisäisen todellisuuden jokapäiväisessä elämässä (Berger & Luckmann 1994, 168, 176).	Luottamuksen kognitio rajoittaa tulkintaa ja rutiinit säilyttävät yksilön sisäisen todellisuuden, jolloin ihminen oletettavasti pyrkii palaamaan rutiiniin jokapäiväisen elämän toiminnan säilyttämiseksi.
4	Oman intuition tunnistaminen ja kuuntelu on osana systeemiälyä, minkä avulla yksilö voi tehdä luontevasti intuitiivisia päätöksiä.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
5	Tunnistus-pohjainen päätöksenteko yhdistää intuition ja rationaalisen analyysin yhteen, missä rationaalinen analyysi tarkentaa intuitiivista tunnistusta päätöksenteossa.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
6	Tunnistus-pohjaisessa päätöksentekomallissa eri vaihtoehtoja voidaan arvioida käytäntöjen onnistumisen tai epäonnistumisen mukaan, mikä ilmaantuu mieleen vaihtoehtoisesti miellyttävänä tai epämiellyttävänä.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 5)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
7	Tunnistus-pohjainen päätöksentekomalli voi hyödyntää affektiivisiä reaktioita, joihin kuuluvat aikaisemmat kokemukset aiheesta.	Aikaisempi kokemus toisesta määrittää luottamukseen liittyvää päätöksentekoa (Ilmonen 2005, 63).	Ihminen tekee tunteen-omaisia päätöksiä, joissa on läsnä tunteellisia ominaisuuksia aikaisempaan kokemukseen perustuen. Luottamus toimii tunteellisen ja tunnistettavan kokemuksen mukaisesti, jolloin siinä ilmenee tunnistus-pohjaista päätöksentekoa.
8	Spontaanit ongelmanratkaisusuheuristiikat auttavat managereita ja asiantuntijoita määrittämään ja arvioimaan ongelmia sekä ongelmiin liittyviä ratkaisuja.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
9	Ihminen voi pienen tiedon perusteella interpoloida tai ekstrapoloida kokonaiskuvan nopeassa intuitiivisessa päätöksenteossa.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
10	Tunnistus-pohjainen päätöksenteko voi hyödyntää ohut-siivutusta, missä aikarajoitteinen ympäristö vaatii nopeaa ja tarkkaa kokonaiskuvan saantia	--	Teoriat eivät tue väittämää.
11	Affektiiviset reaktiot ovat osana intuitiota, joka hyödyntää arviointiin aikaisempia kokemuksia ja hiljaista tietoa.	Myönteiset kokemukset toiseen lisäävät luottamuksen tuntemusta toiseen ihmiseen (Ilmonen & Jokinen 2002, 105, 158). Aikaisempi kokemus toisesta määrittää luottamukseen liittyvää päätöksentekoa (Ilmonen 2005, 63).	Yleistyneessä luottamuksessa ihmisellä ei ole henkilökohtaista tuntemusta toiseen, mutta toisen tunnistettava ryhmäjäsenyys johonkin luotettavaan ominaisuuteen ja oletus toisen samankaltaisesta moraaliseen ajattelusta itsensä kanssa, tuottaa luottamuksen tunteen. Luottamuksessa on läsnä tunteellisia tekijöitä ja se hyödyntää aikaisempia kokemuksia, joissa on läsnä hiljaista tietoa.

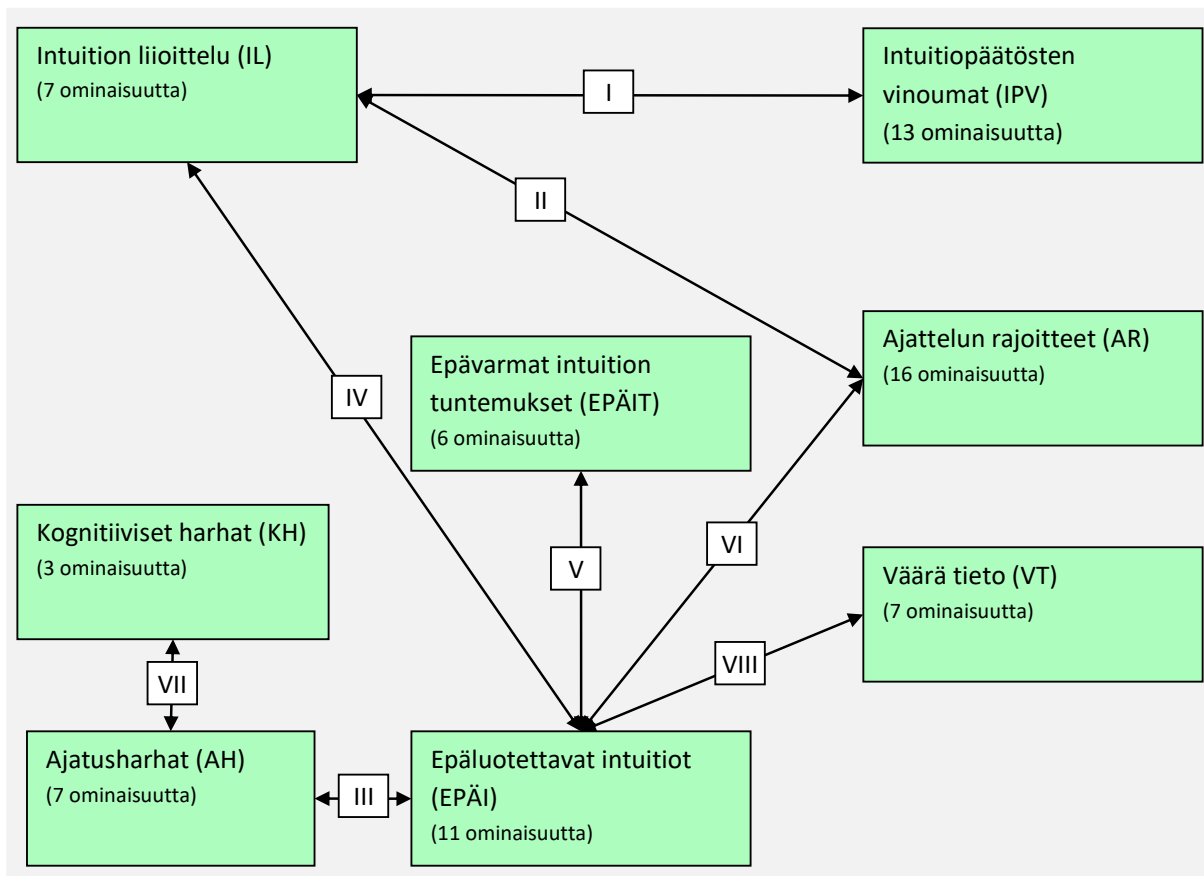
Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 5)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
12	Systeemiäly toimii heurististen ja intuitiivisten piirteiden mukaisesti laajoissa sosiaalisissa kokonaisuuksissa, jolloin ihminen voi tehdä spontaania yhteistyötä muiden kanssa systeemiälykkäästi.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

10.6 Analyysi 5: Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan vinoumat, harhat ja rajoitteet?

Luvussa 9 esiteltiin vinoumat, harhat ja rajoitteet -teema, jonka tietoaineisto löytyy kokonaisuudessaan Liitteen 9 taulukosta I. Sen avulla vastataan viidenteen tutkimuskysymykseen (TK5): **Mitä temaattisia luokkia ja niiden välisiä yhteyksiä liittyy teemaan vinoumat, harhat ja rajoitteet?**

GT- analyysin (Glaser & Strauss 1967) ja sisällönanalyysin (Krippendorff 1985) tuloksena esiin nousivat seuraavat kahdeksan (8) temaattista luokkaa: Intuition liioittelu (IL); epäluotettavat intuitiot (EPÄI); epävarmat intuition tuntemukset (EPÄIT); intuitiopäätösten vinoumat (IPV); kognitiiviset harhat (KH); ajatusharhat (AH); väärä tieto (VT); sekä ajattelun rajoitteet (AR) (kuvio 6). IL-AR ovat luokan kirjainlyhenteet.

Temaattisten luokkien ominaisuuksien (ominaisuustyyppi eli ominaisuusluokka) määrä vaihteli temaattisesta luokasta riippuen välillä 1-16, ominaisuustyyppien kokonaismäärä oli 70 ja ominaisuustyyppien havaintojen kokonaismäärä oli 104 (Liite 9: taulukko I). Temaattisten luokkien välisiä yhteyksiä oli kahdeksan (8) (Liite 10: taulukko J).

KUVIO 6 Vinoumat, harhat ja rajoitteet -teeman temaattiset luokat (kirjainlyhenne IL-AR) suorakaiteen muotoisina, luokkien ominaisuudet (välillä 1...16) ja luokkien väliset yhteydet (I-VIII) nuolilla esitettyinä.

Kahdeksan (8) korkeamman tason abstraktia väittämää temaattisten luokkien välisistä yhteyksistä tietoaiteistoon perustuen esitetään taulukossa 7, jossa esitetään yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittämä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät. Omat päätelmät perustuvat sekä abstrakteihin väittämiin että niitä tukeviin teorioihin, jotka ovat yhteiskunta-tieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita.

TAULUKKO 7 Yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittämä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 6)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
1	Varman päälle toiminta voi aiheuttaa riskien välttelyä eli tappiokam-moa.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 6)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
2	Riskien välttäminen estää ihmisiä hakemasta voittoja, koska ihminen pelkää tappioita.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
3	Ensivaikutelmat ovat helposti hätköityjä päätelmiä.	Sosiaaliset ja tilannetekijät voivat aiheuttaa havainnoitsijalle sisäisiä ja hätköityjä ennakkoluuloja yhtiöiden toiminnan motiiveista, jossa ihminen painottaa negatiivisia yhtiön ensivaikutelmaa vaikka myöhemmin todisteet olisivat ensivaikutelman päätelmiä vastaisia (Sjovall & Talk 2004, 274-276).	Ensivaikutelmat ovat puoleellisia arvioita toisesta ja siten tuottavat ennakkoluuloja, joissa puuttuu kokonaisvaltaisen tiedon hyödyntäminen päättelyssä.
4	Ihminen kokee vain omat ajatuksensa mahdollisiksi, minkä mukaan hän ymmärtää myös maailman.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
5	Intuition tuntemukset ovat helposti kokemusten vääristämiä, missä kokemusten ristiriidoissa huonot kokemukset saavat enemmän huomiota ja siten luovat epätarkat todellisuuden arvioinnit.	Huonoa mainetta on vaikeampi muuttaa hyväksi maineeksi kuin korjata vahinkoa hyvässä maineessa ja luottamuksessa, mikä pysyy vaikka todisteet ja väitteiden peruutukset osoittaisivat toisin (Luoma-aho 2018, 20; Sjovall & Talk 2004, 276).	Huono maine on muilta opittuja asenteita, missä varsinkin negatiivinen maine pysyy kohteessa positiivista mainetta tukevista todisteista huolimatta. Todisteiden kieltäminen on tulkittavasti epätarkkaa todellisuuden arviointia.
6	Tapauksia tulkitaan helposti väärin, jos ne muistuttavat aikaisempia huonoja kokemuksia aiheesta.	Yhtiöiden on vaikeaa korjata olemassa olevaa huonoa vaikutelmaansa, vaikka myöhemmin ne tekisivätkin hyvätahtoisia julkisia eleitä (Sjovall & Talk 2004, 274-276).	Ihminen pitäytyy huonojen kokemuksiansa tulkinnassa ja tulkitsee hyviäkin eleitä negatiivisessa valossa aikaisempien huonojen kokemusten perusteella.
7	Ihminen toistaa saman illuusion, joka tulee vaihtoehtona ensimmäisenä mieleen ja tämä illuusio vahvistuu toiston myötä.	Attribuutiivirhe ja vastaavuusharha ovat harhoja, jotka toistuvat tietoisesti ihmisten tekemissä havainnoissa toisista, jossa ihminen jatkuvasti kiinnittää huomiota vain ennakkoluulojaan vastaaviin tulkintoihin (Sjovall & Talk 2004, 274-276).	Attribuutiivirhe ja vastaavuusharha on illuusion muoto, jossa jatkuvasti tulkitaan väärin toista ihmistä ja haetaan vahvistusta omille ennakkoluuloille ja siten oletettavasti tämän illuusion toisto myös vahvistuu toistojen myötä.
8	Väärään tietoon perustuva intuitio on epäluotettava intuitio.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

10.7 Mitkä ovat luottamuksen intuitioon vaikuttavat tekijät?

Ankkuroitua teoriaa (Grounded Theory, GT) (Glaser & Strauss 1967) analyysissä käyttäen teemoille löydettiin ensin temaattiset luokat ja sen jälkeen luokkien ominaisuudet – jossa ominaisuutta voidaan nimittää myös ominaisuustyyppiä tai ominaisuusluokaksi – sekä luokkien väliset yhteydet. Tämän jälkeen piirrettiin kullekin viidelle teemalle eli luottamuksen intuitioon vaikuttavalle tekijälle oma käsitelmä (kuviot 2–6). Lopuksi kuviot 2–6 piirrettiin kaavioon 7 (alla), jossa viiden teeman sisällä kuvioiden 2–6 temaattiset luokat ovat suorakaiteen muotoisia ja luokkien väliset yhteydet ovat kahteen suuntaan osoittavia nuolia. Teemaa kuvaa pyöreä neliömuoto ja **’Luottamuksen intuitio’** esitetään suorakaiteen muotoisena. Kuvion 7 tavoitteena on osoittaa, mitkä kaikki temaattiset luokat ovat kussakin viidessä teemassa (intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet). Luokkia on yhteensä 36 (taulukko 8, alla). Ominaisuudet luokille löytyvät kuvioista 2–6, mutta tilanpuutteen vuoksi niitä ei esitetä kuviossa 7.

TAULUKKO 8 Temaattisen luokan kirjainlyhenne, temaattinen luokka sekä määritelmä ja lähde.

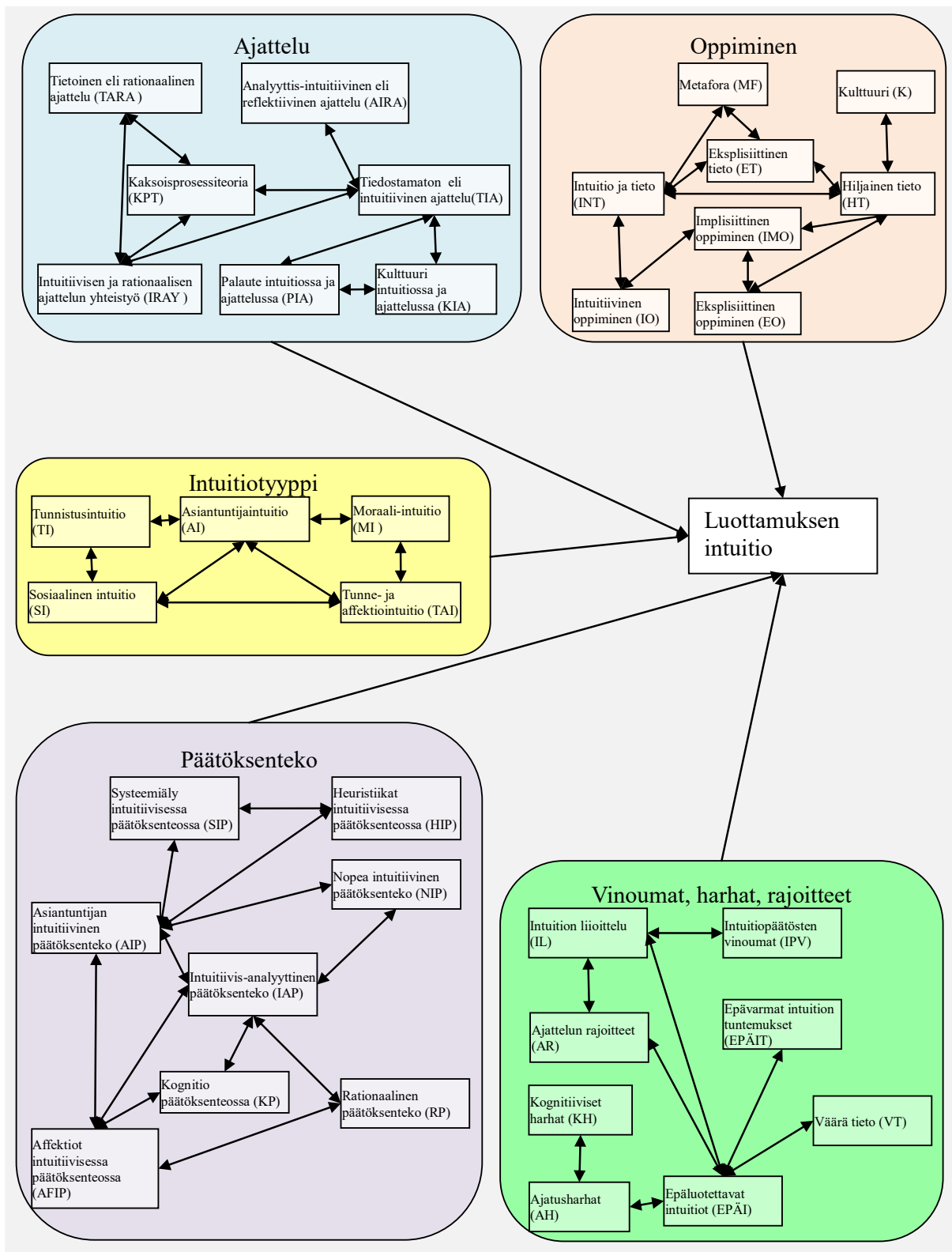
Temaattisen luokan kirjainlyhenne	Temaattinen luokka	Määritelmä ja lähde
AI	Asiantuntijaintuitio	Asiantuntijaintuitio on perinpohjaiseen tietopankkiin perustuva kokonaisuus, jossa yksilön tietomäärä ylittää tietoisesti käsiteltävän tiedon määrän ja jossa se aktiivisesti jäsentää tietoa onnistuneen kokemuksen mukaisesti (Åhman & Gustafsberg 2017, 216).
SI	Sosiaalinen intuitio	Sosiaalista intuitiota ymmärretään puolestaan sanattomana viestintänä ja kommunikaationa se ollessa vastaavaa kuin intuitiivinen viestintä, koska eri henkilöt ymmärtävät toisiaan viestimällä intuitiivisesti (Dunderfelt 2001; Salonen 2017, 39–40).
MI	Moraali-intuitio	Intuition eräs laji on moraalinen intuitio, joka osittain selittäisi sen, miksi ihmisillä on helposti ristiriitaisia ja vaihtelevia moraalisia kantoja (Putkinen 2019, 25). Moraali on ymmärrettävissä ryhmän toiminnan mahdollistavana käytäntönä ja intuition ymmärtäminen ryhmien yhteistoiminnassa antaa todennäköisesti vastauksen siihen, miten moraalisäännöt ilmenevät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Putkinen 2019, 99).
TAI	Tunne- ja affektiointuitio	Affektiivinen intuitio tekee tunteisiin perustuvia arvioita (Pretz 2011, 20). Affektio ja tunteet ovat merkittävä osa intuitiota, mutta eri intuition osa-alueet käyttävät tunteita vaihtelevasti joko tiedon sisällössä tai tiedon tuotannossa (Glöckner & Witteman 2010, 13, 18).

Temaattisen luokan kirjainlyhenne	Temaattinen luokka	Määritelmä ja lähde
TI	Tunnistusintuitio	Intuitio, taitava sellainen, ei ole yksinkertaisimmillaan mitään muuta kuin tunnistamista (Simon 1992, 155; Kahneman & Klein 2009, 520). Tunnistamisen mallissa intuitio tarvitsee valideja vihjeitä tilanteeseen ja oppimismahdollisuuksia tiedostamaan näiden vihjeiden olemassaolo (Kahneman & Klein 2009, 520).
KPT	Kaksoisprosessiteoria	Intuitio ja rationaalisuus ovat samanaikaisesti toimivat paralleeliprosessit tietämyksessä eli ns. kaksoisprosessit (Sadler-Smith & Shefy 2004, 88–89).
TIA	Tiedostamaton eli intuitiivinen ajattelu	Järjestelmä 1 on taustalla toimiva nopea, emotionaalinen, tiedostamattomien, käsitteellisten ja havaintotoimintojen alue, jota kutsutaan intuitiiviseksi ajatteluksi (ns. kuuma ajattelu) (Kahneman 2012, 30–35; Tetlock & Gardner 2016, 40; Salonen 2017, 21, 28; Åhman & Gustafsson 2017, 239; Raami 2020, 33–34).
TARA	Tietoinen eli rationaalinen ajattelu	Tietoinen eli rationaalinen ajattelu (järjestelmä 2) on puolestaan tietoisesta ajattelun alue, jossa kiinnitämme asioihin huomiota, tarkastelemme asiaa todisteiden valossa ja ajattelu vie aikaa ja teettää työtä (Tetlock & Gardner 2016, 40). Järjestelmä 2 on hitaampi, harkitsevampi ja loogisempi (Kahneman 2012, 30–35).
AIRA	Analyttis-intuitiivinen eli reflektiivinen ajattelu	Riippuen siitä, kuinka usein tietyt asiat esiintyvät keskenään, sitä vahvemmin ihminen assosioi ne keskenään ja siten sitä todennäköisemmin tämä vahvin yhteys on ensimmäinen ajatus aiheesta (Leisti & Poskiparta 2022, 35–36). Reflektoitu ajattelu aiheesta käyttää samoja yhteyksiä enemmän, jolloin mitä kauemmin ihminen miettii kerralla jotain asiaa, sitä varmemmaksi hän tuntee päätöksensä olevan oikea (Leisti & Poskiparta 2022, 170).
IRAY	Intuitiivisen ja rationaalisen ajattelun yhteistyö	Rationaalinen ja intuitiivinen prosessi ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, jolloin niiden vuorovaikutuksellinen malli on lähempänä pyörivää vuorovaikutusta, jossa ajatukset vaihtuvat vuorotellen tietoisesta ja alitajuisesta ajattelun välillä (Ricard 2017, 19–20, 25). Intuition ja päättelyn yhteistoiminta tuottaa juuri merkityksellisen tiedon havainnointia, mikä edesauttaa ihmisiä hyvien päätösten teossa (Raami 2020, 56).

Temaattisen luokan kirjainlyhenne	Temaattinen luokka	Määritelmä ja lähde
PIA	Palaute intuitiossa ja ajattelussa	Palaute on tärkeä intuition kehityksessä ja huonon palautteen ympäristössä, jossa päätöksiä ei voida kyseenalaistaa, se johtaa väriin opetuksiin ja tulkintoihin (Sadler-Smith & Shefy 2004, 82–84). Palaute ohjaa intuition käyttöä ja hyvän palautteen kautta saatua intuitiota voidaan kohdella luotettavampana kuin intuitiota, joka ei ole käynyt lävitse oikean palautteen prosessia erottamaan oikein ja väärin tehtyjä päätöksiä toisistaan (Salas ym. 2010, 950). Palautteen rooli ajattelussa voi edistää tai haitata intuitiota, koska se joko vahvistaa tai tiettyjä ajatuksia, millä on vaikutusta intuition vertailevan ja oikean tunteen muodostamiseen (Sadler Smith & Burke 2009, 252–253; Rokio 2020, 19).
KIA	Kulttuuri intuitiossa ja ajattelussa	Ihmisten kokemukset ja kulttuuritaustat vaikuttavat intuitiivisiin yhteyksiin ja hyvät sosiaaliset suhteet lapsuudessa antavat mallin arvioida muita tulevaisuuden sosiaalisia suhteita (Raami 2020, 148). Kulttuuri on osallisena intuition kehitykseen ja siten se myös vaikuttaa siihen, minkälaisia moraalaisia intuitioita ihmiset kehittävät (Haidt 2001, 829).
IO	Intuitiivinen oppiminen	Intuitiivinen oppiminen tapahtuu työympäristöissä jatkuvasti sosiaalisen vuorovaikutuksen myötävaikutuksesta ja kokemusten kriittisestä reflektoinnista johtuen ja oppimista käytetään hyväksi mm. päätöksenteossa (Kolari 2010, 191).
INT	Intuitio ja tieto	Intuitio on eksplisiittisen ja implisiittisen tiedon oppimisen prosessi (Harteis & Billet 2013, 18).
IMO	Implisiittinen oppiminen	Implisiittinen oppiminen kattaa tiedostamattoman ja sannattoman tiedon kehityksen, missä ihminen vain tunnistaa asioiden samankaltaisuuden ja pystyy ennakoimaan tapahtumien lopputuloksia tämän perusteella (Leisti & Poskiparta 2022, 33–34).
EO	Eksplisiittinen oppiminen	Eksplisiittistä oppimista tapahtuu, kun ihmiset ovat tietoisia, että muutokset kertyvät heidän omaan taustalla olevaan tietämykseen ja asiantuntijat kehittävät omia muistikuvioitaan, jotta he voivat reagoida odottamattomiin tilanteisiin ja tapahtumiin asiantuntevalla tavalla nopeasti tehostaen oppimistaan saamallaan palautteella ja toistamalla usein eri tilanteita pitkän ajan kuluessa (Dane & Pratt 2007, 43).
HT	Hiljainen tieto	Intuitio on myös jaettavissa välittömään tunteeseen, vaistomaiseen reagointiin, säilyvämpään tunteeseen ja tietoon, jossa ihminen voi suoriutua tehtävissään hyvin, mutta ei osaa sanoittaa onnistumisen syytään, jota tietoa voidaan kutsua hiljaiseksi tiedoksi (Nurminen 2000a, 85–87, 98; Brock 2015, 128,131).

Temaattisen luokan kirjainlyhenne	Temaattinen luokka	Määritelmä ja lähde
K	Kulttuuri	Ihmiset sosialisoidut oman ympäristönsä kulttuuriin matkimisella (Toom & Onnismaa 2008, 10) . Yhteiset rituaalit ja taide integroivat käsittelemättömiä ihmisten ajatuksia jaettuun tietoisuuteen ja ne ovat voimakkaita identiteetin muodostajia ja elävöittävät menneisyyden nykyisyyteen (Onnismaa 2008, 95).
ET	Eksplisiittinen tieto	Eksplisiittinen tieto on ns. fokuoitua tietoa, jota voidaan ilmaista ja jota siten voidaan arvioida (Nonaka 2007, 165; Hanhikoski & Riihijärvi 2018, 24).
MF	Metafora	Metaforat helpottavat hiljaisen tiedon muuntamista eksplisiittiseksi tiedoksi symbolien ja kuvailevan kielen kautta (Nonaka 2007, 166).
AIP	Asiantuntijan intuitiivinen päätöksenteko	Managerit käyttävät enimmäkseen intuitiota ja kokemusta päätöksenteossa, eivätkä juurikaan rationaalisia päätöksentekoprosesseja (Vanharanta & Easton 2010, 434).
RP	Rationaalinen päätöksenteko	Refleктоiva, harkitseva, rationaalinen päätöksenteko (järjestelmä 2) perustuu sosiaalisesti ja kulttuurisesti omaksuttuun tietoon (Leisti & Poskiparta 2022, 16)
HIP	Heuristiikat intuitiivisessa päätöksenteossa	Intuitio säilyttää tiedon kuvien, epäverbaalisten esimerkkien, tarinoiden ja tiedostamattomien heuristiikkojen eli epämuodollisten päättelyprosessien muodossa (Sadler-Smith & Shefy 2004, 88).
SIP	Systeemiäly intuitiivisessa päätöksenteossa	Systeemiäly on itsetietoisuuden, herkkyyden ja oman tuntemusten ymmärtämistä, minkä avulla yksilö voi tehdä intuitiivisia päätöksiä luotettavasti ja tunnistaa empaattisesti muiden näkökulmia (Hotulainen & Sajaniemi 2005, 99; Hämäläinen & Saarinen 2005, 5; Malk 2005, 281; Sajaniemi ym. 2005, 144; Kolari 2010, 38).
IAP	Intuitiivis-analyttinen päätöksenteko	RPD-malli on intuitiivisen ja analyttisen ajattelun yhdistelmä, jossa asioiden tunnistus tapahtuu intuition kautta ja mentaaliset simulaatiot eli käyttävät tietoista ajattelua (Klein 2011, 74). Pääasiassa RPD-malli on siis tunnistusreaktiomalli, joka toimii varsinkin aikarajoitteisessa ympäristössä, jossa vaaditaan samanaikaisesti tarkkaa ja nopeaa päätöksentekoa (Klein 2011, 74, 76).
AFIP	Affektiot intuitiivisessa päätöksenteossa	Affektiot ovat pääasiallisia vaikuttajia päätöksenteossa (Betsch 2005, 51). Affektion merkitys intuitiolle on erilaisten somaattisten eli ruumiillisten merkkien muodossa, jossa eri intuitiiviset prosessityylit vaihtelevasti hyödyntävät tunteita prosessoinnissaan (Sinclair 2011, 8-9).
NIP	Nopea intuitiivinen päätöksenteko	Nopeassa intuitiivisessa päätöksenteossa, jota kutsutaan ohutsiivutukseksi, yksilö voi erittäin vähäistenkin vihjeiden jälkeen saada tilanteesta kokonaiskuvan (Ambady 2010, 274; Gladwell 2013, 36-37, 58-59; Hanhikoski & Riihijärvi 2018, 30).

Temaattisen luokan kirjainlyhenne	Temaattinen luokka	Määritelmä ja lähde
KP	Kognitio päätöksenteossa	Negatiivisen tunteen alaisina ihmiset käyttävät enemmän järjestelmällisiä ja rationaaliseen pohjaan perustuvaa kognitiota päätöksenteossa, kun taas neutraalin tai positiivisen tunteen alaiset ihmiset pohjaavat päätöksensä enemmän intuition varaan (Ricard 2017, 13).
IL	Intuition liioittelu	Olemme liian itsevarmoja siitä, että intuitiivinen vastauksemme on oikea (Salonen 2017, 70–71).
EPÄI	Epäluotettavat intuitiot	Epäluotettavia intuitioita kutsutaan puolestaan viinoumiksi (Raami 2016, 36).
EPÄIT	Epävarmat intuition tuntemukset	Vahvistusviinoumissa ihminen kiinnittää puolueellisesti huomiota vain olemassa olevia ennakkoluuloja tukevaan tietoon ja häivyttää niitä vastaiset näkemykset (Åhman & Gustafsberg 2017, 122).
IPV	Intuitiopäätösten viinoumat	Intuitiivinen päätöksenteko ei toimi kovinkaan hyvin arvaamattomissa tilanteissa, koska intuitio ei voi tarkasti hyödyntää arvattavia malleja tulevaisuuden arvioissa (Salonen 2017, 52–53).
KH	Kognitiiviset harhat	Erilaiset illuusiot eli kognitiiviset harhat tuottavat aina tietynlaista viinoumaa ajattelussa, mitä ei voi täysin korjata edes silloin, kun tietää illuusion olemassaolosta (Tetlock & Gardner 2016, 222–223).
AH	Ajatusharhat	Ihminen yrittää yleisesti välttää epämiellyttäviä ajatuksia ja hakeutuu miellyttäviin ajatuksiin, jolloin tämä tapahtuu myös intuition tason vääristymänä (Raami 2020, 73, 98).
VT	Väärä tieto	Vaikka rationaalinen ja intuitiivinen ajattelu täydentävät toisiaan, puutteellisen tiedon läsnäolo voi johtaa ongelmanratkaisussa rationaalisen mielen luovuttamiseen ja päättämättömyyteen (Kasvumooottori 2023, 1).
AR	Ajattelun rajoitteet	Todellisuuden monimutkaisuuden vuoksi ajattelu suosii ajattelun oikoteitä, joissa omia ajatuksensuuntauksia suositaan kohtuuttomasti (Åhman & Gustafsberg 2017, 119). Samankaltaisuuksien vuoksi ihminen voi väärin tulkita tapauksia, koska arvioi tapahtumat aikaisempien kokemusten perusteella. Vaikka kyseinen kokemus ei soveltuisikaan täysin uuteen tilanteeseen, se kuitenkin muistuttaa aikaisempaa tapausta (Åhman & Gustafsberg 2017, 119).

KUVIO 7

Teemat (pyöreä neliömuoto), temaattiset luokat teemojen sisällä (suorakaide), luokkien väliset yhteydet (kahteen suuntaan osoittavat nuolet) ja Luottamuksen intuitio (suorakaide), johon viisi teemaa niiden temaattisine luokkineen vaikuttavat.

10.7.1 Analyysi 6: Mitkä ovat teemojen keskinäisten yhteyksien vaikutukset luottamuksen intuitioon?

Työn edetessä oli havaittu tietoaineistoihin perustuen, että vaikuttavilla tekijöillä eli teemoilla oli yhteyksiä toisiinsa ja nämä yhteydet voivat vaikuttaa luottamuksen intuitioon. Tästä syystä tehtiin päätös etsiä myös viiden teeman keskinäisiä yhteyksiä. Näitä yhteyksiä ei kuvata tutkimusmallissa (kuvio 1), koska malli luotiin ennen kuin tehtiin oletus teemojen keskinäisistä yhteyksistä.

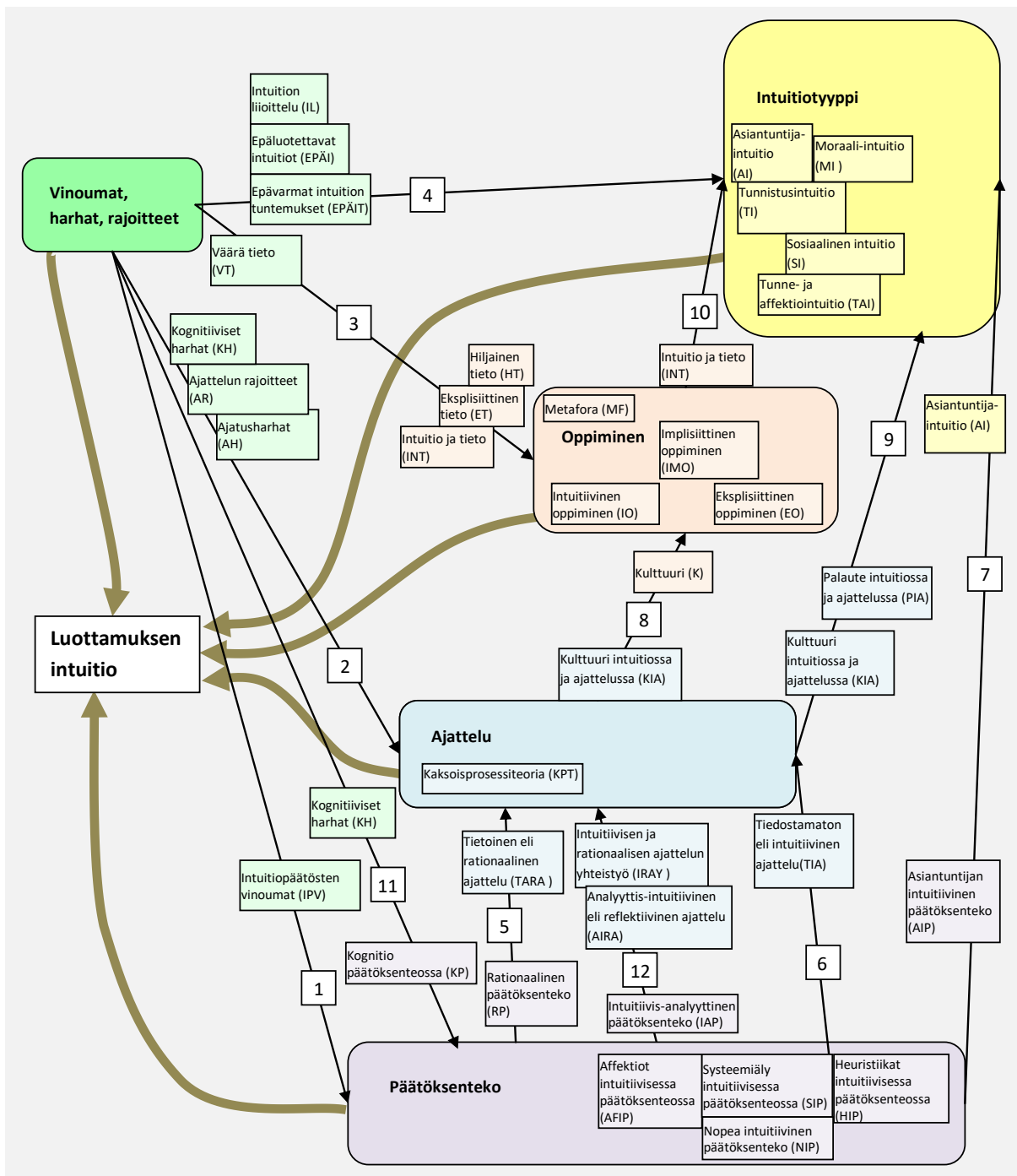
Teemojen keskinäisten yhteyksien kuvaamiseksi piirrettiin kuvio 8, joka on laajennus kuvioista 7, jossa yhdistettiin kuvioiden 2–6 temaattiset luokat samaan kuvioon 7. Kuviossa 8 etsittiin todisteet teemojen välisille yhteyksille niiden temaattisten luokkien ominaisuuksista (Liite 1: taulukko A; Liite 3: taulukko C; Liite 5: taulukko E; Liite 7: taulukko G; ja Liite 9: taulukko I). Todisteet yhteyksistä kuviossa 8 löytyvät liitteestä 11 (taulukko K). Tämän jälkeen piirrettiin temaattiset luokat ja niiden väliset yhteydet kuvioon 8. Kuvioista 8 huomataan, että luokat on ns. irrotettu teeman sisältä, jotta olisi helpompaa visuaalisesti esittää teemojen keskinäiset yhteydet. Ominaisuudet kuvioissa 7 ja 8 löytyvät vain kuvioista 2–6 tilan puutteen takia. Kuviossa 8 teemoille nousikin esiin uusia yhteyksiä toisiinsa niiden temaattisten luokkien ominaisuuksien kautta. Kuvion 8 yhteyksien esimerkki on taulukossa 9 (alla). Kuvion 8 kaikkien viiden teeman temaattisten luokkien väliset yhteydet löytyvät liitteestä 11 (taulukko K). Temaattisten luokkien välisiä yhteyksiä oli kaikkiaan neljäkymmentäyksi (41), mutta kuvioon 8 on piirretty vain 12 yhteyttä, koska samalla yhteydellä yhdistettiin useita eri temaattisten luokkien kombinaatioita toisiinsa, esimerkiksi 2a, 2b ja 2c kuvaavat nuoliyhteyttä 2 jne. (Liite 11: taulukko K). Kuvioon 8 ei olisi mahtunut 41 erillistä nuolta, joten käytännön syistä esimerkkinä olleessa nuoliyhteydessä 2 käytettiin kirjaimia a, b ja c kertomaan luokkien yhteyksistä, mutta kuviossa 8 ne ovat kuitenkin näkyvissä vain yhteydessä 2.

TAULUKKO 9 Teema/teema, temaattinen luokka (kirjainlyhenne)/temaattinen luokka (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)/; temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaisteiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan numerotunniste) (ominaisuuden numerotunniste); yhteysnumero (1-12) (Kuvion 8 yhteysnumerot).

Teema/ Teema	Temaattinen luokka (kirjainlyhenne)/ temaattinen luokka (kirjainlyhenne)	Luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)/ luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)	Temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)	Yhteysnumero
Vinoumat, harhat, rajoitteet/ Päätöksenteko	Intuitiopäätösten vinoumat (IPV)/ Asiantuntijan intuitiivinen päätöksenteko (AIP)	Riskivinouma (IPV) (6)/ Riskialtis (AIP) (24)	Riskivinoumat (harhat) liittyvät vain negatiivisiin päätöksiin ja epävarmuutta ei pidetä riskinä; harhat vaikuttavat päätösvaihtoehtoihin ja riskien minimoimiseen prosessin aikana, jossa oikea päätösvalinta on kombinaatio odotettua hyötyä ja riskiä (Rokio 2020, 12-13; Jamieson & Hyland 2006, 51-55) (IPV)(6)/ Intuitio on riskialttiimpi päätöksentekomalli yrityksille kuin tiedolla perusteltu päätös (Avotie 2019, 31-33) (AIP)(24)	1
Vinoumat, harhat, rajoitteet/ Ajattelu	Kognitiiviset harhat (KH)/ Adaptiivinen alitajunta ja kognitio (TIA)	Kognitiivinen harha (KH) (1)/ Adaptiivinen alitajunta ja kognitio (TIA)(11)	Kognitiiviset vinoumat (harhat) päätöksenteossa aiheutuvat siitä, että päätösvaiheessa tietoa on liikaa (Rokio 2020, 12-13; Jamieson & Hyland 2006, 51-55) (KH) (1)/ Intuitio, joka on oleellinen osa kognitiota, on pääasiallinen ajattelu- muoto uusien keksintöjen ja tieteellisten löytöjen luomisessa (Raami 2019, 5) (TIA)(11)	2 (a)

Teema/ Teema	Temaattinen luokka (kirjainlyhenne)/ temaattinen luokka (kirjain-lyhenne)	Luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)/ luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)	Temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste)	Yhteysnumero
Vinoumat, harhat, rajoitteet/ Ajattelu	Ajattelun rajoitteet (AR)/Tietoinen eli rationaalinen ajattelu (TARA)	Muisti (AR)(6)/Muisti (TARA)(10)	Eri asiat tapahtumista korostuvat tai katoavat yksilöiden muistin välillä (Leisti & Poskiparta 2022, 168) (AR)(6)/Kehittynyt järkeily ja arviointi ovat todennäköisemmin olemukselliseen muistiin perustuvia kuin yksityiskohtaiseen muistiin perustuva (Abadie ym. 2013, 1258) (TARA) (10)	2 (b)
Vinoumat, harhat, rajoitteet/ Ajattelu	Ajatusharhat (AH)/Analyttis-intuitiivinen eli reflektiivinen ajattelu (AIRA)	Ensivaikutelma (AH)(1)/ Assosiointi (AIRA)(11)	Samoja harhoja esiintyy myös siinä, miten ensivaikutelmat ja ensimmäiset mieleen tulevat päätelmät kohdellaan tarkempina kuin myöhemmin esiintyvät tulkinnat (Åhman & Gustafsberg 2017, 122-123) (AH)(1)/ Riippuen siitä, kuinka usein tietyt asiat esiintyvät keskenään, (<i>niin</i>) sitä vahvemmin ihminen assosioi asiat keskenään ja sitä todennäköisemmin tämä vahvin yhteys on ensimmäinen ajatus aiheesta (Leisti & Poskiparta 2022, 35-36) (AIRA)(11)	2 (c)

KUVIO 8

Teemat (intuitiotyyppi, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet), teemojen yhteydet toisiinsa temaattisten luokkien ominaisuuksien avulla (suorakaide, jossa on luokan nimi ja kirjainlyhenne). Yhteydet kuvataan nuolilla, jotka on numeroitu 1–12. Teemojen vaikutukset 'Luottamuksen intuitioon' on esitetty harmailla, leveillä nuolilla. Kuviossa värit esittävät viittä teemaa ja niiden luokkia.

Lopuksi määritettiin teemojen keskinäisille yhteyksille korkeamman tason abstraktit väittämät, joita nousi esiin neljäkymmentäyksi (41). Väittämät ovat taulukossa 10,

jossa esitetään yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät. Omat päätelmät perustuvat sekä abstrakteihin väittämiin että niitä tukeviin teorioihin, jotka ovat yhteiskuntatieteiden, erityisesti tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian teorioita.

TAULUKKO 10 Teemojen yhteyksien korkeamman tason abstraktin väittämän numero (nro), abstrakti väittäjä (kuvio nro), väittämää tukeva teoria ja lähde sekä omat päätelmät.

Nro	Abstrakti väittäjä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
1	Riskiharha liittyy negatiivisiin päätöksiin, mikä vaikuttaa päätöksenteon vaihtoehtoihin. Riskejä pyritään vähentämään päätösprosessin aikana, koska intuitiolla (intuitiivisesti) tehty päätös on alttiimpi riskeille kuin tietoinen päätös.	Luottamukseen liittyy aina riski, joka ei ole luottajan täydessä kontrollissa toiseen (Mäkelä & Ruokonen 2005, 30), mutta myönteiset riskinottokokemukset ovat myös mahdollisia (Ilmonen 2005, 56). Luottamus on riskienhallintaa pyrkimyksenä hallita tuntematonta ilman varmuutta toisen vastavuoroisuudesta (Seligman 1997, 63, 67, 69, 170).	Luottamus toimii riskiharhan kontrollimetodina, missä paikataan epävarmuutta toisen vastavuoroisuuden puutoksen mahdollisuudesta.
2	Kun päätösvaiheessa on liikaa tietoa käytettävissä päätöksen tekemiseen, syntyy kognitiivinen vinouma, vaikka intuitiota pidetäänkin pääasiallisena tapana ajatella uusissa keksinnöissä ja tieteellisissä löydöksissä.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
3	Ihminen muistaa oleellisen, mutta yksityiskohdat unohtuvat todennäköisesti ajan myötä.	Työmuisti on merkittävä osa uuden oppimisessa, jolloin ihmisten on hyödynnettävä muita muistin apuvälineitä ja ympäristön informaatiota saadakseen enemmän irti rajoittuneesta muististaan (Suomala ym. 2005, 361).	Työmuisti ei riitä kokonaisuuden oppimiseen, joten ihmiset luovat oleellisen hahmotelman apuvälineiden ja ympäristön informaatiosta, josta ajan myötä kuitenkin unohtuvat yksityiskohdat.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
4	Ensivaikutelma tulee todennäköisesti mieleen ensimmäisenä, minkä vuoksi ensivaikutelmaa on vaikeampi muuttaa jälkikäteen monen toiston jälkeen.	Attribuutiovirhe ja vastaavuusharha ovat harhoja, jotka toistuvat tietoisesti ihmisten tekemissä havainnoissa toisista, jossa ihminen jatkuvasti kiinnittää huomiota vain ennakkoluulojaan vastaaviin tulkintoihin (Sjovall & Talk 2004, 274-276).	Ensivaikutelman attribuutio ja vastaavuusharhat ovat ensimmäisenä mieleen ilmaantuvia ajatuksia, missä saman ajatuksen toisto vahvistaa tätä ajatusta. Tämä tapahtuu siksi, että siinä kiinnitetään huomiota vain sitä vahvistaaviin tulkintoihin ja sitä vastustavat huomiot kielletään omassa mielessä.
5	Ammattilaisten ja asiantuntijoiden keskinäiset erimielisyydet ja arviot johtuvat erilaisista hiljaisista tiedoista, jotka ovat sidottuna (erilaisiin) toimintaympäristöihin, työvälineisiin ja käytäntöihin.	Matemaatikot työstävät itseään uuteen tieteelliseen löytöön, missä intuitio ja hiljainen tieto paikkaavat loogisten aukkojen olemassaoloa laskelmissa (Polanyi 1958, 260). Asiantuntija muokkaa toimintatapoja sopiviksi (Suomala ym. 2005, 363). Hiljaisen tiedon kokemusperäinen tieto jaetaan luotamuksellisessa ja stabiilissa ympäristössä (Smedlund 2008, 70).	Asiantuntijat soveltavat tietämystään käytännössä itselleen sopivammaksi intuition ja hiljaisen tiedon muodossa, missä on myös yksilökohtaisia eroja muiden asiantuntijoiden välillä.
6	Päämäärän puute ja puutteellinen tieto ongelmanratkaisussa heikentävät rationaalisen ja intuitiivisen ajattelun käyttöä, jolloin ihminen helposti luovuttaa ja on päättämätön. Päämäärähakuisuus auttaa puolestaan alitajuntaa päätöksenteossa ja ongelmanratkaisussa.	Päämäärärationaalisessa toiminnassa ihminen tietoisuudellaan punnitsee ja arvioi eri vaihtoehtoja (Saaristo & Jokinen 2004, 71). Organisaatio on päämäärähakuisen sosiaalinen järjestelmä, joka yhdistää sen jäsenet omien normiensa, valtasuhteidensa ja rooliensa mukaisesti (Allardt & Littunen 1984, 262-263). Jos arkitieto ei riitä ongelman ratkaisuun, niin tämä käytäntö kyseenalaistetaan (Berger & Luckmann 1994, 54-55). Ongelman ratkaisu kuvastaa henkilökohtaista kiinnostusta ongelmalle ja sen ratkaisulle (Polanyi 1958, 300-301).	Päämäärähakuisuus aktivoi arviointimaista ajattelua, joka tapahtuu pääasiallisesti intuitiivisen ajattelun kautta. Vaikeasti ratkaistava ongelma voi joko johtaa ongelmanratkaisuun tai se voi aktivoida nykyisten tietojen ja käytäntöjen kyseenalaistamista. Tämä johtuu siitä, että intuitiivisesti yksilö uskoo ratkaisun olevan mahdollinen, vaikka hänellä ei olisi-kaan vielä vastausta ongelmaan.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
7	Vaaraan liittyvä havaittava tieto jää helpommin mieleen eksplisiitiseksi tiedoksi.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
8	Aitoon taitoon perustuva intuitio voi johtaa myös liialliseen itsevarmuuteen omasta intuitiosta ja siitä saatavista vastauksista ja arvioista.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
9	Pelko tunteena ohjaa kuvitellun hallinnan tunteeseen, joka vinouttaa intuition toimintaa.	Luottamuksen vastakohtana voidaan tulkita olevan pelko epäluottamuksen sijaan (Kaskisaari 2005, 262). Yritykset pelkäävät kilpailuedullisen erityisosaamisensa menetystä, jos he jaksavat sitä verkostoissa (Ruuskanen 2005, 331).	Pelko heikentää intuitiivisen luottamuksen toimintaa.
10	Vaikka kokemukset kehittävät intuition käyttöä elämässä ja työelämässä, huonot kokemukset muistetaan liiankin hyvin.	Yhtiöiden on vaikeaa korjata olemassa olevaa huonoa vaikutelmaansa, vaikka myöhemmin ne tekisivätkin hyvätahtoisia julkisia eleitä (Sjovall & Talk 2004, 274–276).	Huonoa mainetta on vaikea korjata jälkikäteen, mikä on huonoihin kokemuksiin perustuvaa.
11	Ihminen uskoo helposti muidenkin ajattelevan samalla tavalla kuin hän itse ajattelee, jolloin ihminen myös vakuuttavasti uskoo muiden jakavan saman moraalisesta järjelyn samasta aiheesta.	Luottamus perustuu tuttuuden tunteeseen ja arvioon toisesta, jossa toinen jakaa samankaltaiset moraaliset velvoitteet kuin itse (Seligman 1997, 69–71). Yhteiskunnan jäsenien samantyyppisiä uskomusten ja tunteiden kokonaisuutta voidaan kutsua kollektiiviseksi tai yhteiseksi tajunnaksi (Al-lardt & Littunen 1984, 44–45; Durkheim 1990, 84–85). Normit muodostuvat havainnoista, joissa ihmiset reagoivat ja ajattelevat aiheesta samalla tavalla (Berger & Luckmann 1994, 151).	Samantyyppiset uskomukset ja tunteet perustuvat samantyyppisiin kokemuksiin ja aiheesta, mikä ilmenee jaettujen normien ja kollektiivisen tajunnan muodossa.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
12	Intuition avulla muistaminen ja havainnointi voi tuottaa tuttuuden tunteen, vaikka asia ei olisikaan tuttua.	Rutiiniongelmien ratkaisuun löytyy usein ratkaisu sosiaalisesta tietovarannosta, minkä tyypillisuus ja tuttuus liittyvät oman tietokokemuksen laajuuteen tai erikoistumiseen (Berger & Luckmann 1994, 53–54). Luottamuksen vakautta vahvistavat kulttuurinen, arvollinen ja sosiaalinen samankaltaisuus ja tuttuus (Ilmonen & Jokinen 2002, 157).	Ihminen havaitsee samankaltaisuutta myös uusissa tilanteissa, mikä ilmenee tuttuuden tuntemuksena, joka on kuitenkin vain likiarvio todellisuudesta aikaisempaan kokemukseen perustuen.
13	Negatiiviset affektiot saavat enemmän huomiota.	Yhtiöiden on vaikeaa korjata olemassa olevaa huonoa vaikutelmaansa, vaikka myöhemmin ne tekisivätkin hyvätahtoisia julkisia eleitä (Sjovall & Talk 2004, 274–276). Huonoa mainetta on vaikeampi muuttaa hyväksi maineeksi kuin korjata vahinkoa hyvässä maineessa ja luottamuksessa, mikä pysyy vaikka todisteet ja väitteiden peruutukset osoittaisivat toisin (Luoma-aho 2018, 20; Sjovall & Talk 2004, 276).	Negatiivisia affektioita voidaan ymmärtää epämiellyttävänä tuntemuksina toisista, mitkä koetaan intuitiivisesti huonon maineen myötä negatiivisina päätelminä. Yhtiöiden ensivaikutelmallinen negatiivinen maine ja siitä johtuvat negatiiviset affektiot säilyvät, vaikka todisteet olisivat ristiriidassa negatiivisen tulkinnan kanssa.
14	Asiantuntijan on parempi olla nöyrä ja tietoinen oman tiedon rajoitteista uusien mahdollisuuksien havaitsemiseen.	Yhteistyöosapuolien välinen luottamus on välttämätöntä innovaatio- ja yhteistyöverkostojen muodostuksessa (Ruuskanen 2005, 323). Asiantuntijuus liittyy juuri siihen, että asiantuntija tietää omasta alastaan enemmän kuin toinen henkilö (Giddens 1995, 126).	Luottamus toimii valmiutena uskoa toisen tietoon ja toimintaan. Nöyryys on avoimuutta toisten ihmisten tiedon paremmuudesta, jolloin ihminen on avoimempi uudelle tiedolle ja mahdollisuuksien havaitsemiselle.
15	Moraalisessa intuitiossa ihminen valitsee aikaisemmin saadun miellyttävän ratkaisun, vaikka sillä ei olisi objektiivisia perusteita tulla valituksi epävarmoissa tilanteissa.	--	Teoriat eivät tue väittämää.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
16	Uuden tiedon mahdollisuus hiljaisessa tiedossa hakee vahvistusta omille ennakkoluuloille tiedon haussa.	Matemaatikot työstävät itseään uuteen tieteelliseen löytöön vaihtelemalla oman intuitionsa ja laskelmointinsa välillä, missä intuitio ja hiljainen tieto paikkaavat loogisia aukkoja (Polanyi 1958, 260).	Logiikan ja tiedon aukkojen paikkaaminen tapahtuu ennakkoluulojen ja hiljaisen tiedon muodossa, missä nykyisten tietojen hyväksynnän sijaan ihminen hakee varmennusta näille hiljaisesta tiedosta kumpuaville ennakkoluuloille ja oletuksille.
17	Intuitio käsittelee tunteellisesti myös epätodennäköisiä mahdollisuuksia tiedon sisällössä ja tuotannossa.	Ihmisillä on oma subjektiivinen kokemus tapahtumille, jossa oletuksien vahvistaminen tai pettymys muokkaavat arvioitavia ennakoiteja (Polanyi 1958, 36).	Ihmisillä on intuitiivinen ymmärrys todennäköisyyksien toteutumisesta ja ennakkoinnissa, mikä kehittyy tunteellisesti kokemuksen myötä eri suuntiin näiden oletuksien vahvistuksissa tai pettymyksissä.
18	Ihminen voi rajatusti analysoida päätösvaihtoehtojen syitä, seurauksia ja niiden välisiä suhteita, mutta rationaalinen päätöksenteko ei sovellu pitkäaikaisten vaikutusten ja todennäköisyyksien arviointiin, koska se on kognitiivisesti rasittavaa.	Ihmisten toimintaa ei voida ennakoida rationaalisesti johdatettavan vaihtoehdon valintana, vaan ennakkoinnin pitää tapahtua tilannekohtaisten ja yksilökohtaisten kontekstien kautta (Simon 1992, 157). Luottamuksen luominen ja ylläpito vaativat niin rationaalisia kuin tunteellisiakin tekijöitä, mitkä ovat sidonnaisia rutiniin, perinteeseen ja auktoriteettiin (Ilmonen & Jokinen 2002, 239–240).	Ihmisen ajattelu ja toiminta perustuu muuhunkin kuin rationaaliseen ajatteluun, jossa kognitiivista räsitusta yritetään vähentää luottamuksella ja rutiinien ylläpidolla, mikä tapahtuu enimmäkseen intuitiivisen ajattelun toimintana.
19	Asiantuntijoiden erilainen intuitio toisiinsa nähden on hyödyllistä eri arvioiden tekemiseen.	Asiantuntija tietää alastaan enemmän kuin toinen henkilö (Giddens 1995, 126; Palonen & Lehtinen 2005, 171), osaa ajatella abstraktisti tiedon pohjalta (Berger & Luckmann 1994, 134) ja asiantuntijan tiedon arviointikykyyn luottaminen on luottamusta (Seligman 1997, 19).	Arviointikyky perustuu enimmäkseen intuition toimintaan ja siten asiantuntijoiden intuition erilaisuus on myös oletettavasti hyödyllistä.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
20	Hiljainen ja implisiittinen tieto on tehokas intuitiivisen arvion tekemiselle, missä sanalliset selitykset ja perusteleva on tarpeetonta.	Tapa käyttää kieltä ilmaisee kirjoittajan tarpeettomuutta selittää itselle ja muille selvien sanojen merkitystä (Polanyi 1958, 250). Sanakirjojen on käytettävä kieltä selittämään sanojen merkitystä, mutta on mahdotonta selittää ikuisesti jokaisen kuvailussa käytetyn sanan merkitystä viittaamatta tiettyjen sanojen ilmiselvään merkitykseen, mikä lopulta on ilmaisu henkilökohtaisesta tiedosta sanojen tunnistettavasta merkityksestä (Polanyi 1958, 289).	Tiettyjen sanojen merkityksen ilmiselvyys on hiljaista ja implisiittistä tietoa, jolloin näiden ilmiselvien merkityksien ymmärrys tapahtuu intuitiivisen arvion kautta tehokkaasti.
21	Riskejä välttelevät ihmiset käyttävät heuristiikkoja tunnistamaan vaarallisia ongelmia välttämällä samalla pahojen ongelmien ratkaisun välttäminen estää ratkaisutaidon ja oman asiantuntijuuden kehityksen.	Asiantuntijan liiallinen nauttiminen toisten asiantuntijoiden osaamiseen oman osaamisen kustannuksella mahdollisesti heikentää asiantuntijan omaa pätevyyttä (Palonen & Lehtinen 2005, 173). Yksilön asiantuntijuuden kehittyminen on myös sidoksissa asiantuntijakulttuurin kehittymiseen (Palonen & Lehtinen 2005, 174–175).	Vaikeat ongelmat vaativat monimutkaista ja uudenlaista ajattelua, johon aikaisemmat heuristiikat eivät päde. Heuristiikka, jossa nautitaan vain olemassa oleviin asiantuntijakulttuureihin vaikean ongelman kohtaamisessa ei siten tuota uudenlaista ymmärrystä ja ongelmanratkaisutaitoa.
22	Ihmiset hahmottavat eri asioiden tärkeyden automaattisesti ja alitajuisesti arjessa, jossa relevantti hiljainen tieto mahdollistaa systeemiälykkään käyttäytymisen intuition avulla.	Ihmiset tulkitsevat asioita systeemin kokonaisuudessa, mutta eivät ole tietoisia tämän systeemin yksityiskohdista toiminnasta (Polanyi 1958, 381). Moderneissa yhteiskunnissa luottamusta kohdellaan ilmiönä systeemin luottamukseen, kuten asiantuntijan tiedon arviointikykyyn (Seligman 1997, 19).	Systeemiälykäs toiminta arjessa on itsetietoisuutta omasta ja muiden toiminnasta systeemin sisällä, vaikka heillä ei olisikaan yksityiskohtaista tietoa kyseisen systeemin ja systeemin sisäisten asiantuntijoiden toiminnasta. Asiantuntijoiden arviointikyvyn luottamus on systeemin sisällä systeemiälykäs toimintaa, mikä sisältyy yhteiskunnalliseen hiljaiseen tietoon ja siten intuitiiviseen toimintaan.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
23	Päätöksenteko tapahtuu pääsääntöisesti affektiivisten reaktioiden mukaisesti, jossa vaivaton ja ristiriidaton ajatus tulee mieleen luotettavana intuition tunteena, vaikka se olisi ristiriitaisten kokemusten vaikuttamaa ja ei perustuisi todellisuuteen.	Aito luottamus on affektiivinen tunne, joka on optimistinen oletus toisen hyvänthahtoisuudesta (Mäkelä & Ruokonen 2005, 32–34; Jones 1996). Affektiivinen luottamuksen tunne ei ole tahdonalaisuuteen tai päätöksentekoon perustuva (Mäkelä & Ruokonen 2005, 34).	Luottamus on affektiivinen tunne, joka tulee mieleen luotettavana intuition tunteena varsinkin päätöksentekotapauksissa, joissa ihmisen pitää päättää oman luottamuksensaannon taso toiselle.
24	Ihmisten tulisi tiedostaa analyyttisen ja intuitiivisen ajattelun hyödyt ja haitat, jotta he voivat tehdä parempia päätöksiä ongelmanratkaisussa.	Arkitieto on pätevää niin kauan, kuin se riittää tyydyttävästi suorittamaan tahdotun tehtävän, mutta jos arkitieto ei riitä jonkin ongelman ratkaisuun, niin tämä käytäntö kyseenalastetaan (Berger & Luckmann 1994, 54–55).	Arkitietoa voidaan ymmärtää intuitiivisena ymmärryksenä aiheesta, jolloin tunnistus intuitiivisen ymmärryksen riittävydestä ja puutteista mahdollistaa myös uudenlaisen käytännön luomista.
25	Hiljaisen tiedon samankaltaisuus tapahtuu samanlaisen kulttuuripohjan perusteella, mikä auttaa samanlaisten päätelmien tekemiseen.	Kulttuuri ei ole ihmisistä irrallinen todellisuus, vaan se on yhteisesti jaettua merkityksenantoa ja todellisuuden jäsentämistä (Saaristo & Jokinen 2004, 103). Yhtenäisessä kulttuurissa siitä poikkeavat käytännöt mukailevat olemassa olevia uskomuksia ja arvoja (Polanyi 1958, 221–222). Luottamuksen vakautta vahvistavat kulttuurinen, arvollinen ja sosiaalinen samankaltaisuus ja tuttuus (Ilmonen & Jokinen 2002, 157). Sitova sosiaalinen pääoma on tuttujen ihmisten, yhteisen identiteetin ja kulttuurin väliset suhteet (Ruuskanen 2005, 316).	Samankaltaiset kulttuuriset kokemukset tuottavat samanlaista hiljaista tietoa ihmisten välillä ja siten ihmiset päätyvät samoihin lopputuloksiin keskenään itsenäisesti, vaikka heillä ei olisiakaan suoranaista vuorovaikutusta näiden samojen päätelmien olemassaoloon. Yksilö on samankaltainen muiden kanssa ja tämä samankaltaisuus tuottaa myös samanlaista kulttuurista ajattelua, mikä ilmenee hiljaisen tiedon kautta intuitiivisena luottamuksen tunteena.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
26	Sosiaalisten ja hyveellisten normien rikkojia paheksutaan, koska he häiritsevät ihmisten ennakointikykyä, luottamusta ja tulevaisuuden suunnittelua.	Normien, sääntöjen, luottamusodotusten ja käyttäytymisen normiston noudattaminen on jäsenten keskinäistä luottamusta, missä molemmat osapuolet tekevät osansa sen ylläpitämiseksi (Seligman 1997, 77–78; Jokisaari 2005, 216; Kasikisaari 2005, 262; Saaristo & Jokinen 2004, 58). Normien ja sääntöjen rikkominen on luottamuksen rikkomista, johon liittyy moraalinen tuomittavuus (Durkheim 1990, 134; Berger & Luckmann 1994, 129–130; Saaristo & Jokinen 2004, 58; Sinnero ym. 2005, 135).	Normit toimivat jaettuina intuitiivisina kokemuksina aiheesta, joiden rikkominen myös häiritsee tämän intuitiivisen luottamuksen ihmisten kokemuspohjasta normien noudatettavuudessa.
27	Sosiaalisten normien noudattaminen auttaa toisten ”mielenlukuun”, jossa ihminen tunnistaa toisessa skriptien, narratiivien ja sosiaalinenormien avulla toisen mielentilan, minkä avulla hän ymmärtää toista ihmistä.	Hermeneuttinen sosiologia tulkitsee sosiaalista todellisuutta sääntöjen muodossa, joiden mukaan ihmiset ymmärtävät omaa ja muiden käyttäytymistä (Sulkunen 1997a, 29). Symboliuniversumit tulevat esille, kun kaksi yhteiskunnan jäsentä tapaavat toisensa ja he eivät ymmärrä toistensa kokemuksia tai käsitteitä (Berger & Luckmann 1994, 123–124).	Normit tuottavat ennakoitavaa käyttäytymistä ja samantyyppistä ymmärrystä aiheesta, jolloin normien pitkäaikainen kokemus ihmisten välillä automatisoi toisen tulkintaa ja siten ihminen voi ymmärtää tuntemattomia ihmisiä tunnistamalla heissä tämän saman normin noudatuksen. Jos ihminen onkin toisenlaisen normiston tai kulttuurin vaikuttama, tämä mielenluku ei pädekään.
28	Ihmiset ennakoivat, havainnoivat ja tunnistavat tunneälykkäästi muiden ihmisten käyttäytymistä kulttuurikon teksteissa.	Luottamus perustuu ihmisten yksilöllisen luonteen tunnistamiseen ja siten erilaisten vapaiden yksilöiden agentuurien välisiin suhteisiin ja neuvotteluihin (Seligman 1997, 52, 55–56, 63).	Systeemiälykkäässä toiminnassa ihminen tunnistaa toisten agentuurin ja siten yksilöllisyyden kulttuurikon teksteissa, mikä siten tuottaa luottamuksen tunnetta ja tarvetta systeemin sisäisten agenttien välillä. Systeemiälykkäas toiminta on myös voimakasta intuitiivis-analyttistä toimintaa, jolloin luottamus toimii intuitiivisena älykkyyttenä toiseen.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
29	Rationaalista tulkintaa painottavat kulttuurit eivät arvosta tunneälykystä ja intuitiivista tulkintaa sosiaalisesta tiedosta, koska se ei ole objektiivinen, ja se sisältää subjektiivisuuksia ja irrationaalisuuksia.		Teoria ei tue väittämää.
30	Kun asiantuntija saa hyvän palautteen kautta tietää, että mikä on hyvää ja huonoa, hän osaa olla vapaaehtoinen, itse säätävä, motivoituva, tavoitteita asettava ja osaa etsiä lisää palautetta, mikä kertoo intuition kehityksestä.	Palaute pystyy uudelleen määrittämään päämääriä ja uudistamaan organisaation rakenteita (Allardt & Littunen 1984, 269). Uusi työntekijä integroidaan sosiaalisesti organisaatioon, jos esimiehet antavat hänelle haastavia työtehtäviä, työtehtävien suorituksesta palautetta, joka auttaa työntekijää tiedoissa ja taidoissa (Jokisaari 2005, 223).	Palaute vahvistaa integraatiota organisaatioon, missä työntekijän ei tarvitse ajan myötä hakea jatkuvaa hyväksyntää esimiehiltä, koska hän osaa jo toimia organisaation tahdon mukaisesti ja siten pystyy itseohjautuvasti navigoimaan organisaation rajoilla, mikä voidaan ymmärtää intuitiivisena integraationa palautteeseen perustuen.
31	Huono palaute voi johtaa toivottomuuteen ja aloittekyvyn puutokseen.	Palautteen antaminen voi olla häiriintynyttä, jos ihmiset organisaation alaisuudessa eivät ole halukkaita antamaan palautetta organisaation korkeammille tasoille (Allardt & Littunen 1984, 269, 301, 306).	Palautteen antajien rankaiseminen organisaatiossa vähentää työntekijöiden aloitteellisuutta antamaan palautetta.
32	Hyvä palaute parantaa tahdottoman aistimuksen tuottamia intuitiivisia päätöksiä, koska intuitio vaatii erottelukykä oikean ja väärän päätöksen tunnistamisessa, joka tapahtuu palautteen saamisesta. Lisäksi hyvän palautteen kautta saatu intuitio on luotettavampaa kuin ilman palautetta jäänyt intuitio.	Palaute pystyy uudelleen määrittämään päämääriä ja uudistamaan organisaation rakenteita (Allardt & Littunen 1984, 269). Uusi työntekijä integroidaan sosiaalisesti organisaatioon, jos esimiehet antavat hänelle haastavia työtehtäviä, työtehtävien suorituksesta palautetta, joka auttoi työntekijän tiedoissa ja taidoissa (Jokisaari 2005, 223).	Palaute työtehtävien suorituksessa kehittää ja uudistaa tietoja ja taitoja, joihin sisältyy intuitiivinen ja hiljainen tieto. Jos hyvä palaute kehittää tietoja ja taitoja, on myös oletettavaa, että huono palaute heikentää tietoja ja taitoja, ja siten niiden sisältämiä intuitiivisia arvioita ja luotettavuutta.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
33	Palaute auttaa tunnistettavien skriptien, narratiivien ja sosiaaliorimien kautta tapahtuvaa ymmärrystä toisen ihmisen ajatusten lukemisessa näitä joko vahvistamaan tai heikentämään.	--	Teoriat eivät tue väittämää.
34	Asiantuntijat käyttävät intuitiota oppimisen prosessissa.	Taidon oppiminen esimerkiksi vaatii alistumista auktoriteetille, jossa oppilas oppii implisiittisiä sääntöjä mestarin taitoihin ja näiden sääntöjen omaksumista ilman kriittistä suhtautumista niihin (Polanyi 1958, 53).	Esimerkistä oppinut asiantuntija omaksuu implisiittisiä sääntöjä kriitikittömästi taidoissaan, mikä implisiittisen ymmärryksen myötä toimii intuitiivisesti oppimisen prosessina.
35	Hyvä sosiaalinen intuitio kehittyy oppimisen ja kokemuksen kautta, jossa intuitiivisen kokemuksen samankaltaisuus mahdollistaa arjessa toimimisen ryhmän sisällä.	Sosiaalinen todellisuus muodostuu tämän tiedon kokonaisuuksista ja kokemukset kerrostuvat yhteisiin muotoihin, kun monella on samantapaisia kokemuksia keskenään (Berger & Luckmann 1994, 81, 148; Saaristo & Jokinen 2004, 101-102). Ihmisten tieto kääntyy kokemuksesta, jota kieli pyrkii välittämään muille ja antamaan niille yhteisiä merkityksiä (Polanyi 1958, 92).	Samankaltainen kokemuspohja ohjaa myös hyvän sosiaalisen intuition kehitykseen, jossa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ihminen ymmärtää toista ja käyttäytyy tämän samankaltaisuuden perusteella vaivattomasti arjessa, mikä tunnistetaan samankaltaisena sosiaalisen todellisuutena tai intuition.
36	Intuitiota on vaikea tutkia, koska sitä on vaikea kokea empiirisesti ja ihmiset eivät osaa selittää oman intuitionsa prosessia.	Abstrakteja tietovaroja on vaikea mitata ja manageroida (Smedlund 2008, 63).	Intuitio on osana abstrakteja tietovaroja, kuten hiljaista tietoa, jonka ajatuksellista prosessia on vaikea jakaa verbaalisesti muille tai saada mitattavaan muotoon.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
37	Yhdenmukainen tieto helpottaa nopeiden päätösten tekemistä, kun taas epäjohdonmukainen tieto hidastaa päätöksentekoa, mikä koetaan vastaavasti joko miellyttävänä tai epämiellyttävänä affektiona.	Työntekijöille on tärkeää se, mihin organisaatioiden päätöksenteko ja esimiesten toiminta perustuvat ja miten toiminta perustuu oikeaan tietoon, jossa korkean luottamuksen organisaatioissa ihmiset eivät tarvitse tarkkaa tietoa jokaisen päätöksen oikeudellisista perustoista (Sinervo ym. 2005, 137).	Yhdenmukainen tieto helpottaa luottamuksen kehitystä ja siten vähentää analyttistä ja kriittistä suhtautumista organisaation päätöksentekoon. Tarkan tiedon tarpeettomuus luottamuksessa tekee päätöksenteon sujuvaksi ja se koetaan miellyttävänä affektiona, kun taas epäjohdonmukainen vaikeuttaa ja hidastaa arviointia, ja siten päätöksenteon prosessia. Tarkan tiedon tarpeettomuus ja kriittisen tiedon tarpeettomuus toiminnassa puolestaan indikoivat intuitiivista toimintaa luottamukseen perustuen.
38	Sosiaalinen kanssakäyminen vaatii tiedon ja havaintojen jäsentämistä intuitiivisesti, mistä voidaan myös syntetisoida uudenlaista sosiaalista käyttäytymismuotoa.	Innovaatioprosessit ovat ongelmanratkaisuprosesseja, jossa yksilöt oppivat toisiltaan uutta tietoa vuorovaikutuksessa sekä uusien tietojen yhdistelyä ja soveltamista omaan tietopohjaansa (Ruuskanen 2005, 322). Luottamuksen johtamista tarvitaan toimintamallien omaksumisessa ja jaetun ymmärryksen luonnissa (Sinervo ym. 2005, 134).	Eri asiantuntijoiden tietopohjaa arvioidaan intuitiivisesti, missä uuden tiedon sopivuus aikaisempaan saadaan soveltamiskäyttöiseksi innovaatioksi, mikä sisältää myös uudenlaiset käyttäytymismuodot.
39	Ihmisellä on vaikeuksia hahmottaa rutiinimuutokseen liittyviä aikatauluja ja kustannuksia, jolloin hän ei osaa arvioida tietoisien muutoksen kognitiivisten resurssien rajallisuutta.	Rutiiniylläpito pyrkii säilyttämään yksilön sisäisen todellisuuden jokapäiväisessä elämässä (Berger & Luckmann 1994, 168, 176). Epäilykset luottamuksessa johtavat myös luottamuksen rutiinien kyseenalaistamiseen (Ilmonen & Jokinen 2002, 65). Luottamus toimii rutiinien välityksellä suojaten yksilöä ja yhteisöä satunnaisuudelta (Ilmonen & Jokinen 2002, 98).	Yksilön sisäinen todellisuus on rutiineihin sidottuna, jolloin rutiinin ylläpito on vähäisempää kognitiivisesti kuin sen kokonaisvaltainen muuttaminen. Luottamuksen ja epäluottamuksen rutiinimaisuus suojaa satunnaisuudelta, missä tämän rutiinin muuttaminen vaatii enemmän kognitiivisia resursseja.

Nro	Abstrakti väittämä (kuvio 8)	Väittämää tukeva teoria ja lähde	Omat päätelmät
40	Intuitio ja analyttinen prosessi ovat kaksi erillistä mielen prosessia, jossa niiden väliset ristiriidat koetaan epävarmuutena arvioinnissa ja päätöksenteossa, mikä ilmiönä nähdään joko helppona tai vaikeana päätöksentekona tai arviona.	Vuorovaikutustilanteesta poikkeava toiminta rikkoo eri osapuolten yhteisymmärrystä tilanteesta (Saaristo & Jokinen 2004, 58), jolloin jatkuva selonteko ja epävarmuus arjessa tekisivät vuorovaikutuksen vaivalloiseksi ja työlääksi (Saaristo & Jokinen 2004, 58). Luottamus on läsnä sosiaalisten suhteiden, roolien ja rooliodotusten "avoimien tilojen" rajoilla, missä ihminen toimii epävarmuuden välitiloissa, jossa aikaisemmat oletukset eivät enää päde (Seligman 1997, 25, 27).	Yhteisymmärryksen puutos on ristiriitaisen tiedon yhteensovittamista, mikä on vaikeampaa kuin samankaltaisen tiedon yhteensovittaminen vuorovaikutuksessa. Ristiriitojen selvitys on epävarmuuden selvittämistä ja sen jatkuva prosessointi on vaivalloista ja työlästä.
41	Intuition mukaan tehdään puolueellisia, vaihattomia, tunteikkaita ja automaattisia arvioita tiedon holistisista assosiaatioista, jotka vaativat tietoista harkintaa vain, jos arviossa ilmenee poikkeuksia, joita pitää ymmärtää ja tarkistaa yhdenmukaisuuden kokemuksen ylläpidolla.	Arkielämän rutiinit koetaan ongelmattomaksi, jos niitä voidaan jatkaa keskeytyksettä, mikä on laajennettavissa myös muiden toiminnan säännöllisyyteen tai poikkeuksellisuuteen (Berger & Luckmann 1994, 35). Rutiiniylläpito pyrkii säilyttämään yksilön sisäisen todellisuuden jokapäiväisessä elämässä, kun taas kriisiylläpidossa poikkeuksellisiin tapahtumiin haetaan ratkaisua (Berger & Luckmann 1994, 168, 176).	Arjen rutiinit ovat intuitiivista käyttäytymistä ja niiden keskeytyksetön ja säännöllinen toiminta keskeytyy vasta kun niissä havaitaan arvioinnin myötä jonkinlaista poikkeuksellisuutta tai epäkohtia. Kriisitilat ovat rutiinin poikkeamia, jolloin kyseinen ongelma pitää ratkaista rutiinin ylläpitämiseksi, jotta ihminen voi ylläpitää yhdenmukaisuuden tunnettaan.

Seuraavassa luvussa esitellään omaa pohdintaa ja johtopäätelmät tutkimuksesta ja sen tuloksista sekä merkittävyydestä sosiologialle ja tieteelle.

11 OMAA POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTELMÄT

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää luottamuksen intuitioon vaikuttavia tekijöitä. Sekä luottamuksen että intuition määritelmät ovat tieteessä ja eri aloilla osin kiistanalaisia tieteen eri näkökulmista katsottuna, mutta niihin molempiin sisältyy myös tiettyjä yleistettäviä ominaisuuksia, jotka valaisevat ihmisten ajattelun toimintaa.

Tässä tutkielmassa esiin nousseessa uudessa teoriassa oli 36 temaattista luokkaa, luokilla oli yhteensä 88 luokkien välistä yhteyttä ja 379 ominaisuutta. Yhteyksien korkeamman tason abstrakteja väittämiä oli 88. Kaikki 88 väittämää analysoitiin yhteiskuntatieteiden, tiedon sosiologian, sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sekä filosofian eri teorioiden avulla. Lopuksi väittämistä ja niitä tukevista teorioista tehtiin omat johtopäätelmät, jotka osoittivat, että esiin noussut uusi teoria tuki 61 väittämää 88 väittämästä, joka on lähes 70 % kaikista väittämistä. Tutkimuksessa esiin noussut ankkuroidun teorian mukainen uusi laajennettu teorettinen viitekehys, uusi teoria, luottamuksen intuitioon vaikuttavista tekijöistä sisälsi sekä vaikuttavien tekijöiden sisäisiä että niiden keskinäisiä yhteyksiä. Tutkimus osoittaa, että tutkimuksen teemoilla intuitiotyypit, ajattelu, oppiminen, päätöksenteko sekä vinoumat, harhat ja rajoitteet on yhteyksiä luottamuksen intuitioon, joka puolestaan vastaa myös sosiologian ja filosofian käsityksiä aiheesta.

Käsitteet epävarmuus, rutiini, arki, normi, ennalta arvattavuus, hiljainen tieto, tunnistus, tuttuus ja arviointi liittyvät sosiologiseen ymmärrykseen luottamuksesta, mikä myös vahvasti vastaa intuitioprosessien osa-alueisiin liittyvää toimintaa. Sosiologian luottamuksen teorioissa luottamuksellinen toiminta on rooliodotusten ja normien mukaista käyttäytymistä, jossa poikkeukset rooliodotuksissa ja normien sanktioimassa käytöksessä myös tuottavat vaihtelevaa epäluottamusta. Kokemuksien toistuminen ajan myötä muuttuu rutiininomaiseksi, jossa ihminen käyttää vain vähäisesti analyttistä ajattelua eli hän käyttäytyy vahvasti intuitionsa ohjaamana. Intuitio on siis kuvailtavasti rutiinimaista ajattelua, jota ihmiset käyttävät pääasiallisesti ympäristönsä navigaatioon ja tulkintaan. Samalla tavalla luottamuksen antamisen

toistaminen muuttuu toiston myötä rutiinimaiseksi tavanomaisuudeksi, missä luottamus on intuitioon sisällytetty ymmärrys toisesta. Tästä käsityksestä voidaan siten johdattaa myös luottamuksen intuitiivisen toiminnan ymmärrystä, missä poikkeukset rooli-odotuksista ja normeista aiheuttavat ristiriitoja ihmisen todellisuuden intuitiivisista käsityksistä. Intuitiota käytetään jatkuvasti arjessa, ja siten jaettu samankaltainen intuitiivinen ajattelu on oletettavasti myös samankaltaisen kulttuurisen ajattelun muoto.

Korkean luottamuksen ympäristössä ihmiset voivat toimia normien äärirajoilla, ilman että ihmiset vuorovaikutuksessa kokisivat epäluottamusta. Tämä on oletettavasti intuitiivisesti tapahtuvan luottamuksen tulosta, jossa vuorovaikutuksessa olevat ihmiset tunnistavat normien läsnäolon ilman tarkkojen normien noudattamista, koska he tuntevat toisensa sen verran hyvin tietäen toistensa "todelliset" tunteukset. Pitkä kokemus ja luottamus toisesta mahdollistaa normeista ja rooli-odotuksista vapaampaa käyttäytymistä eli ihmiset tuntevat toisensa intuitiivisesti sen verran vahvasti, että he eivät tarvitse sosiaalisia muodollisuuksia luottamukselliseen käyttäytymiseen. Hyvät ystävät voivat "herjata" toisiaan toverimaisesti, koska he implisiittisesti tietävät, kuinka loukkausten takana on silti hyvä ystävä, vaikka nämä samat loukkaukset eksplisiittisessä merkityksessä voitaisiinkin tulkita vihamielisiksi. Tämän näkymättömän luottamuksen takana on intuitiivinen ymmärrys toisesta, joka on hiljaisen ja kokemuksellisen tiedon määrittämää. Intuitiivisessa luottamuksen kokemuksessa luottamuksen kohde ei ole epäilyn kohteena eli häneen ei kohdisteta merkittäviä kognitiivisia resursseja. Argumentoitavasti vahva analyttinen ja kriittinen ajattelu toista kohtaan tästä näkökulmasta on vastakohta luottamukselliselle suhtautumiselle sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. On kuitenkin mahdollista, että kun analyttinen ja intuitiivinen ajattelu samanaikaisesti luottavat toiseen, tätä suhdetta voidaan ymmärtää syväluottamuksellisena suhtautumisena, joka koetaan vahvana ilmiselvyytenä.

Luottamus ja epäluottamus ovat kognitiivinen oikotie ihmisten ja tilanteiden todennäköisyyksien ja pitkäaikaisarvioiden tekemiseen, mikä ilmaantuu intuitiivisena arviona, päätöksentekona, omana kokemuksena ja oppimisena. Luottamus on läsnä jatkuvasti ihmisten rutinoituissa toiminnoissa, mutta luottamuksen yksinomainen olemassaolo tunnistetaan vain niissä tiloissa, joissa ihmisillä ei ole muuta kuin luottamus mihin vedota oman todellisuuden olettamuksensa. Toisin sanoen, luottamuksen tärkeys ilmenee samoin kuin esimerkiksi rahan, turvallisuuden, puhtaan veden, tai terveydenkin tärkeys vasta silloin, kun missään niissä ilmenee arvioitavia epäkohtia tai ongelmia varsinkin omassa elämässä. Itseluottamuksen puutteen käsitteessä puhutaan argumentoitavasti itseensä kohdistuvasta liiallisesta kriittisestä suhtautumisesta, mikä ilmaisisi sen, miten ihmisen jatkuvaa itseensä kietoutunutta analyttistä ajattelua kuvastaa epäluottamus itsestään. Moni tulkinnallisuuden läsnäolossa

ihminen hakee jotain tuttua perustaa luottamuksen annossaan, jolloin luottamuksen tunteen saaminen on intuitiivista likiarvoisuutta.

Ihmiset eivät välttämättä osaa tunnistaa intuitionsa toimintaa tulkiten väärin omia ajatuksiaan puhtaan rationaalisuuden tulokseksi, minkä vuoksi intuition käyttö näyttäytyy elämässä vain harvinaisena tapahtumana, vaikka ihmiset todellisuudessa käyttäisivätkin intuitiotaan jatkuvasti ja tietämättään. Ihmisen jatkuva intuition käyttö sekoittuu toisistaan erottamattomaksi kokonaisuudeksi rationaalis-analyyttiseen ajatteluun niiden yhteistyön myötä. Intuitiivinen ja analyyttinen ajattelu ovat kaksi erillistä kokonaisuutta, mutta ne toimivat keskenään niin tiiviisti, että on vaikea määrittää käytännössä se, milloin intuitiiviset ajatukset tai analytyttiset ajatukset alkavat ja loppuvat. Jos ihminen ajattelee kaikessa samanaikaisesti intuitiivisesti ja rationaalisesti, niin on pääteltävissä, että luottamuksen tunteessa ja olemassaolossa samalla tavalla ovat läsnä sekä intuitiiviset että rationaaliset perusteet. Nämä perusteet ovat yksilön kokemukseen ja oppimiseen perustuvia, joissa on läsnä sekä implisiittisen että eksplisiittisen tiedon käyttöä.

Intuition olemassaolo näyttäytyy varsinkin tilanteissa, joissa on joko liian paljon tai liian vähän tietoa eli intuitio toimii ajattelussa niin tiedon täyttämisen ja mieleen tuomisen prosessissa. Luottamus toimii samalla tavalla epävarmuuden paikkaajana, jossa ihmisiä ei tarvitse valvoa ja pitkällisen kokemuksen myötä ihmiset voivat luottaa toisiinsa luottamusta vaativissa tilanteissa ennakoitavasti ja pätevästi. Se, mikä luottamuksen intuitiossa ilmenee, on tietoisien ajattelun tarpeen vähentäminen, jossa luottamuksen antaja rutiinimaisesti ei pelkää petosta tai toisen velvoitteiden täyttymisen pettymystä. Pelon vääristävä vaikutus intuitiossa on havaittu myös luottamuksessa, missä pelko on tunnistettu yhtenä vahvimpana tunteena, jossa tarkemmin tarkasteltuna intuition päätelmät ovat hätiköityjä ja epäpäteviä. Pelko luottamuksen vastakohdaksi käy siten järkeen, mutta väittäisin enemmänkin, että pelko on luottamuksen intuition vinouma. Luottamuksen intuitiossa, mitä vähemmän kognitiivisia resursseja ihminen käyttää ajattelun kohteen analyysiin, mitä enemmän kohde vastaa yhdenmukaisesti myönteisiin odotuksiin ennakoitavasti ja mitä myönteisempiä intuitiivisia affektioita ihmisellä on kohteeseen, sitä enemmän hän luottaa intuitiivisesti toiseen ainaan tässä tilanteessa ja kontekstissa.

Sosiologian kannalta intuitio edustaa kulttuurin sisäisen toiminnan kyseenalaistamattomuutta ja sitä, miten palautteen avulla ihmiset muuttavat ajatteluaan mukailemaan yhteiskunnan normeja. Tästä lähtökohdasta katsottuna kyseenalaistamattomat normit ovat intuitiivisesti sisäistettyjä normeja. Sen sijaan, että ihmiset jatkuvasti tekevät optimaalisia rationaalisia päätöksiä, intuitio edustaa ihmisten olevan enemmän kokemuksellisten tottumusten ohjaamia, mikä mukailee myös sosiologisia käsitteitä ihmisyyden luonteesta. Rationaalinen tai analyttinen ajattelu on tästä näkökulmasta enemmänkin intuitiivisten ajatusten tarkentaja, eikä pääasiainen ajatusten

ohjeistaja. Koska intuitio on kognitiivisesti vähemmän kuluttava ajattelunmuoto ja ihmiset välttävät tarpeetonta analyttistä ajattelua, näitä luottamuksen ja epäluottamuksen rutiineja ei helposti kyseenalaisteta, jolloin niistä kehittyy jaettu intuitio samasta kokemuspohjasta, jotka tunnustetaan jaettuina kulttuurisina käsityksinä yksilöiden välillä. Tämä kognitiivisen ajattelun rasituksen välttäminen esiintyy myös päätöksenteossa, jossa rutinoitu ja intuitiivinen ajattelu rasittavat kognitiota vähemmän ja siten niitä suositaan varsinkin alhaisen kognitiivisten resurssien olotilassa. Luottamuksen kannalta ihmisten tottumuksellinen asennoituminen johtaa myös luottamuksen eri muotojen rutinoituun päätöksentekoon luottamuksen ja epäluottamuksen välillä, missä varsinkin negatiiviset ensivaikutelmat ja niistä johdatettavat arviot saavat kohtuuttoman painoarvon, jotka pääasiallisesti voivat muuttua vain kriittisellä itse reflektoinnilla.

Keskiössä on yksilökohtainen kokemuspohja luottamuksen olemassaololle, jossa on läsnä yhteisiä kulttuurisia tekijöitä, joiden mukaan ihmiset alkavat itsenäisesti ja sosialisationsa myötä mukailemaan tätä implisiittistä kulttuurikäsitystä todellisuudesta. Vaikka kulttuuria ei oletettavasti eksplisiittisesti opettaisikaan kenellekään ja ihmisillä ei olisi mitään suoranaisia ennakkokokemuksia toisistaan yksilöinä, sama koettu kulttuuri tuottaa yhteisen kokemustaan, joka ohjaa ihmisiä samankaltaiseen normistoon ja ajatteluun heidän yksilöllisyydestään huolimatta. Tämä samankaltaisuus esiintyy myös samankaltaisena intuition ihmisten välillä, jossa ilman suurempaa tietoista ajattelua ihmiset osaavat toimia yhdessä ja saamaan toisistaan nopean käsityksen, mikä tapahtuu analyttis-intuitiivisen ajattelun tuloksena. Kuvailisin yksilön intuitiivista luottamusta 'kognitiivisen luottamuksen verkkona', jossa yksilö käyttää holistisia kokemuksia eri tahojen ennakoitavuuden arviointiin, jossa näiden eri tekijöiden monimutkainen arviointi tehdään pääasiallisesti intuitiivisilla perusteilla. Kun tämä 'kognitiivinen luottamuksen verkko' ihmisten mielissä yhdistetään osaksi kollektiivisia kokonaisuuksia ihmisten vuorovaikutuksen myötä, ihmiset oppivat monimutkaista systeemiälykästä toimintaa, jota on vaikea mallintaa yksityiskohdaisesti pelkästään rationaalisten teorioiden muodossa. Systeemiälykästä toimintaa voidaan ymmärtää intuitiivisesti opituiksi kokemuksellisiksi adaptaatioiksi, missä ihminen havaitsee ympäristöstään ja muiden ihmisten käyttäytymisestä tiettyjä säännönmukaisuuksia, joita hän hyödyntää toisten ihmisten toiminnan ymmärrykseen ja oman toimintansa suunnitteluun.

Intuition ymmärryksen pitäisi antaa tietoa ihmisten toiminnan syille ja motiiveille paremmin kuin idealisoitu rationaalinen toimija, varsinkin kun jokin toiminta näyttää epärationaalisenä. Kun ihmiset noudattavat ennalta hyväksyttäviä normeja, heidän toimintansa ymmärtäminen ei vaadi vahvaa analyttistä ajattelua, mikä pääasiallisesti aktivoituu ajattelumuotona uudenlaisten, outojen ja poikkeuksellisten tapausten kohdalla. Ihmisen sisäinen tieto tai hiljainen tieto siitä, mikä on

hyväksyttävää ja paheksuttavaa käyttäytymistä, on oletettavasti intuitiivisen ajattelun tulosta. Tämä ajattelun tulos laajempaan jaettuna ymmärryksenä on olemassa normien muodossa, mikä on lopulta yhteydessä luottamuksen ylläpitoon sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Jos normit ovat paljolti hiljaista tietoa, nekin oletetusti toimivat intuition ohjaamana, mikä indikoisi luottamuksen olevan vahvasti intuitiivinen ilmiö. Intuitio on mielestäni hyvin sovellettavissa yhteiskunnan kulttuurin ymmärtämiselle ja sille, millä perusteilla tietyistä käytännöistä muodostuu normatiivisia kokonaisuuksia. Omavalintaisessa ympäristössä ihminen tulkittavasti toimii enemmän intuitionsa ohjaamana, mikä koetaan miellyttävämpänä kuin vaihtoehdoton ympäristö, jossa ihmisen on pakotettava oman intuitionsa vastaiseen käyttäytymiseen. Tätä voidaan havaita valvonnan vähäisyyden ympäristöissä, missä ihmiset eivät ole jatkuvan tarkkaavaisen tai analyttisen ajattelun kohteena. Yksinkertaistaen, ihmisten intuitioita luonteavat ajatukset todennäköisesti muodostuvat myös kulttuurin sisäistämiksi normeiksi, kun taas epäintuitiiviset normit vaativat enemmän valtaa niiden ylläpitämiseen.

Ihmisten subjektiivinen luottamus johonkin edustaa epäkohtaisten tuntemusten poissaoloa eli luottamuksen tai epäluottamuksen näkymätön luonne ihmisten välisenä normina on hyvä tavoittaa intuition ymmärryksen avulla. Normit toimivat tavanomaisuuden osoituksina varsinkin tuntemattomien ihmisten tunnistuksessa, missä normien horjuttaminen myös horjuttaa luottamuksen tuntemusta toiseen. Normin rikkominen aktivoi analyttistä ajattelua, joka pyrkii saattamaan tuntemattoman tunnistettavampaan muotoon. Jos analyttinen ajatus saa tyydyttävän vastauksen toisesta ja intuitio arvioi tämän vastauksen mieluisaksi, ihminen palaa hetkellisen yllätyksen jälkeen takaisin intuitiiviselle ajatuksen tasolle. Jos taas analyttinen ajatus havaitsee jotain todella poikkeuksellista normien rikkomuksessa, ihmisen tietoisuus aktivoituu selvittämään tätä tapausta ja se koetaan ainakin hetkellisesti epäluottamuksen tunteena. Samoin kuin instituutiot ja organisaatiot tekevät selontekoja vain tarpeen mukaan organisaation resurssien säästämiseksi, ihmisen ajattelu mukailee tätä samaa mallia.

Yleistetty luottamus eli luottamus tuntemattomiin kuvastaa yhteistä kokemuspohjaa ihmisten myötäilevästä arvattavuudesta, mitä myös ylläpidetään toistettavien normien, traditioiden, auktoriteettien ja arvojen muodossa. Spekulaatiivisesti, korkean luottamuksen yhteiskunnissa tämä yleinen luottavaisuus ja luottamus on rutiinoinnut niin monen elämässä, että luottamuksen olemassaoloa ei laaja-alaisesti epäillä tai kyseenalaisteta, mikä ilmenee yleisenä intuitiivisena luottamuksen tunteena myös tuntemattomiin ihmisiin ja yhteiskunnan instituutioihin. Alhaisen luottamuksen yhteiskunnissa puolestaan epäluottamus on rutinoitunut monen ihmisen elämässä niin paljon, että suuria osia väitteistä ja tapahtumista analysoidaan kyynisemmin valheen ja huijauksen varalta, missä pyyteettömän luottamuksen mahdollisuutta ei intuitiivisesti koeta mahdollisena. Alhaisen luottamuksen tilassa vaaditaan suurempi määrä

todisteita, auktoriteetteja ja rationaalisia perusteluita luottamuksen antamiselle, koska luottamuksen antaminen on poikkeuksellisempaa kuin epäluottamus.

Kun ihmiset noudattavat ennalta tunnettuja käytäntöjä ja sopimuksia pätevästi pitkän ajan kuluessa, ihmiset tarvitsevat vain intuitiivista ajattelua toiminnassaan ja tämä intuitiota myötäilevä ja miellyttävä ajattelu voidaan käsittää luottamuksena. Niin luottamuksen kuin epäluottamuksen rutinoituminen johtaa näillä alueilla myös jaetun kulttuuripohjan luomiseen. Luottamuksen katoa voidaan mahdollisesti ennakoida juuri siten, miten paljon määrällisesti ihmisten kokemukselliseen ajatteluun liittyy kriittistä suhtautumista kohteeseen eli miten vähän ihmiset kokevat luottamusta itsestään selvinä intuitioina. On mahdollista, että auktoriteetteihin kohdistuva epäluottamus johtaa salaliittoteoreettiselle ajattelulle, jossa ihmiset hakevat intuiotensa avulla epämääräisiä yhteyksiä erillisten tapahtumien välille, ja rationalisoivat nämä yhteydet ymmärrettävämpään muotoon, koska epäluottamus aiheuttaa kriittistä ajattelua luottamuksellisen intuition sijaan.

Selitettävästi nykyisen kollektiivisen tajunnan olemassaolo ei ole varsinaisesti missään konkreettisesti muodossa instituution, lakien, yhteiskunnan tai ideologian toiminnassa, vaan kielen ja implisiittisen tiedon tuottamisessa ajatuksien osissa, joihin ei kohdisteta voimakasta kyseenalaistusta. Yksinkertaisesti, asiaan uskotaan yleisesti, koska ei ole syytä olla uskomatta sen olemassaoloon, mikä on myös laajennettavissa kollektiivisen tajunnan olemassaoloon. Tämä kanta siis olettaa, että ihmisten välinen yhteisymmärrys varsinkin kielellisesti on kyseenalaistamattomien käsitteiden samankaltaisuus, joka ilmenee niiden vakiintuneiden merkityksien jatkuvassa toistossa vailla voimakasta vastaväitettä. Kyseenalaistamaton tieto ei välttämättä tarkoita kyseisen tiedon olevan väärin, mutta ainoastaan tämän jatkuvasti toistetun tiedon yhteisrakennetusta ymmärryksestä, joka ei vaadi tarkennusta samankaltaisesti tunnistettavan merkityksen tuotossa sosiaalisessa kontekstissa. Poliittisissa konflikteissa tulevat ilmi yleisen tajunnan konfliktit, missä eri puolet määrittävät ja hakeutuvat muuttamaan tai ylläpitämään yleisiä huolenaiheita, jotka ovat muodostuneet vakiintuneiksi ongelmiksi. Poliitiikan konfliktimainen olemassaolo haastaa kollektiivisen tajunnan täydellistä eheyttä yhteiskunnassa, missä ihmisten erillinen käsitys yhteiskunnan tilasta ja suunnasta tulee vastaan konfliktitilanteissa.

On oletettavaa, että luottamuksen sitoutuminen rutiiniin ja tuttuuteen ovat kokemuksen yhtenäisyyden tuntemusta, johon intuitio vaikuttaa merkittävästi. Luottamuksen tunteen ristiriidassa ihminen irrottautuu intuitiivisesta luottamuksen tunteesta ja hakee jonkinlaista taetta luottamuksen ylläpitämiseksi, joka saadaan esimerkiksi havaitsemalla luotettavan auktoriteetin olemassaolo, joka rankaisee luottamuksellisten sopimusten rikkomuksia. Luottamuksen intuition käsitteessä normit, auktoriteetti ja luottamusinstituutiot eivät yksinään tuota luottamusta, mutta ne toimivat sen sijaan intuitiivisen luottamuksen takaajina konfliktitilanteissa. Toisin sanoen,

luottavaisuus instituutioihin ja asiantuntijoihin eivät tuota luottamusta, mutta niiden oikeanlaisen toiminnan avulla vähennetään epävarmuuksia ja pelkoja, jotka horjuttaisivat intuitiivisesti koetun luottamuksen olemassaolon. Kun nämä luottavaisuuden saaneet instituutiot kokemuksen mukaisesti täyttävät velvollisuutensa ja ylläpitävät yhteisiä normeja pitkäaikaisesti, niihin aletaan intuitiivisesti luottaa.

Intuitiivinen ymmärrys on käsitettävissä myös vapaamuotoisena tai arkisena ymmärryksenä jostain aiheesta. Asiantuntijoiden intuitio voi samalla tavalla olla arkista kuin muidenkin ihmisten intuitio, mutta sen sisältö on pitkällisen kokemuksen kautta kykenevä tekemään merkittävämpiä ja hienovaraisempia erotteluja käsitteiden ja teorioiden ymmärryksessä. Tässä tapauksessa niin asiantuntijat kuin arkisen tietämyksen ihmisetkin käyttävät intuitiota, mutta asiantuntijoiden intuitio on yksinkertaisesti kehittyneempää omalla alallaan, vaikkakin asiantuntijoiden intuition luonne ei olisikaan oletettavasti prosesseiltaan fundamentaalisesti erilaista muihin ihmisiin verrattuna muuten kuin heidän käyttämänsä laajan tietopankin eroavuudessa osana intuitiivista arviota. Intuitio ei ole välttämättä epärationalista asiantuntijoiden käytössä, koska tietyt intuitiot voivat olla vahvojen rationaalisten ajatusten sisäistämistä osaksi intuitiota. Esimerkillisesti asiantuntijaintuition käyttö voidaan havaita taitavana intuitiivisena ymmärryksenä, jossa sujuvassa kielen käytössä ei enää mietitä jokaisen lauseen rakentamisessa kieliopillista perustaa, vaan ihminen "vain tietää" miten kielen pitäisi olla. Kuitenkin uutta kieltä oppiessa ihmisten on opittava uuden kielen kielioppia ja hän joutuu käyttämään paljon enemmän tietoista ajattelua yksinkertaistenkin lauseiden rakentamisessa.

Ihminen käsittelee helpommin yhdenmukaista tietoa ja kohtelee sitä luotettavampana kuin epäjohdonmukaista tietoa. Epäjohdonmukainen tieto vaatii suurempaa prosessointia ja sen ristiriitainen luonne vaatii jonkinlaista ratkaisua ihmisen mielessä. Näihin väitteisiin perustuen on myös oletettavaa, että nämä samat väitteet soveltuvat myös ihmisten kanssakäymisessä, missä ihmiset suosivat johdonmukaisia, arvattavia, tuttuja ja normatiivisia käyttäytymisiä, koska ne vaativat vähemmän kognitiivista rasitusta. Tästä arvattavuudesta ja tuttuudesta puolestaan kehittyy omanlaisensa luottamuksen tunne pitkällisen toiston myötä, mikä sisäistetään intuition muodossa hiljaiseen ja implisiittiseen tietoon toisesta. Vastaavasti arvaamattomaan ja tuntemattoman ymmärrykseen käytetään enemmän analyttistä ajattelua, missä ihminen hakee tietoisempaa perustaa toisen ihmisen luottamukseen, mutta jos yksilö ei havaitse vahvaa syytä luottaa, toiseen ei luoteta. Intuitiivista luottamusta toiseen ihmiseen voidaan siis ymmärtää kognitiivisen rasituksen vähentämisenä, missä ihmisen ei tarvitse analysoida tietoisesti toisen ihmisen ennakoitavaa käyttäytymistä ja kyseenalaistaa ihmisen myötsämielisyyttä. Yksinkertaisesti, jos toinen rikkoo normeja ja toimii epäjohdonmukaisesti ainakin näennäisesti, niin ihminen on alttiimpi käyttämään suurempia määriä kognitiivisia resursseja tämän toisen analysointiin,

mikä ilmenee epämiellyttävänä epäluottamuksen tunteena ja intuitiivisena arviona. Arvioitavasti, asiantuntijoiden kokemus määrittää samanaikaisesti hyvän yhteistyön asiantuntijan oman intuition ja analyysin käytössä, missä asiantuntijan oikea tieto vastaa samanaikaisesti niin asiantuntijan intuitiivista kuin analyttistäkin käsitystä. Tämän vuoksi asiantuntijan toiminta näyttäytyy vaivattomana, koska hänen mielessään ei ole ristiriitoja tai epävarmuuksia oman intuitionsa ja analyysinsa välillä.

Metaforisesti intuitio on omanlaisensa kokemuksen kautta saatu todellisuuden tai elämän rytmitaju, missä ihmiset olettavat asioiden tapahtuvan tiettyjen ennakoitavien tapahtumien mukaisesti, missä pienetkin erot tämän todellisuuden rytmin muutoksessa herättää vaihtelevaa huomiota. Luottamuksen kannalta intuitio on siis sisäinen ymmärrys todellisuuden luonteesta, missä asioita pyritään tulkitsemaan yhdenmukaiseksi tämän sisäisen kokemuksen kanssa.

Intuition kyky tunnistaa, arvioida, ennakoida ja erotella asioita luontaisesti liittyy myös luottamuksen kognitiivisiin prosesseihin, missä intuition avulla ihminen kykenee pienestäkin määrästä tietoa luomaan käsityksen toisesta. Kehittyneen asiantuntijuuden ja kokemuksen myötä ihmiset myös oletettavasti kykenevät paremmin erottelemaan luottamuksen arvoisen ja epäluotettavan tahon toisistaan, mikä on henkilökohtaisen hiljaisen tiedon tulosta.

Tässä tutkimuksessa teemojen, temaattisten luokkien ja abstraktien väittämien muodostuksessa ja valinnassa käytettiin paljon omaa kokemusta, tietämystä, intuitiota ja tulkintaa, mikä voi vääristää tutkimuksen lopputuloksia ja päätelmiä. Tutkimuksessa intuitiokäsitteen laaja määritelmä voi olla yksityiskohdiltaan epätarkka, mutta sen pitäisi myös antaa yleistetty ja pelkistetty käsitys intuition eri osapuolista ja miten se näyttäytyy myös luottamuksen olemassaolossa. On mahdollista, että intuition käsitteestä tullaan tulevaisuudessa erottamaan tiettyjä osia intuitiosta erillisiksi mielen prosesseiksi tarkemman empiirisen tutkimuksen myötä, jolloin tämän tutkimuksen luottamuksen intuition määritelmä ja käsitys siitä myös muuttuisivat. Tutkimuksen tarkoituksena on antaa viitekehysellinen pohjustus luottamuksen intuitiivisiin ulottuvuuksiin, mikä voi edesauttaa tulevaisuuden tutkimuksia intuition toiminnasta ja esiintymisestä, mitä voidaan hyödyntää sosiologisten teorioiden kontekstissa. Tulevaisuuden tutkimuksessa pitäisi saada yksityiskohtaisempaa ymmärrystä siitä, miten ihmisten yksilölliset ja kollektiiviset ominaisuudet kuten persoonallisuus, ikä, sukupuoli, kulttuuri, valta, ekonomiset olosuhteet ja sosiaaliset kontekstit vaikuttavat ihmisten intuition ja luottamuksen kokemiseen, ja miten myös mahdollisesti nämä eri tekijät ovat intuitiivisten mielenprosessien vaikuttamia. Kuitenkin sosiaalisissa suhteissa luottamus muuntautuu yksilöiden väliseksi siteiksi, joissa yhteen sovitetaan yksilöiden intuitiivis-rationaalinen ajattelu omanlaiseksi kokonaisuudekseen, jotka myös vakiintuvat jatkuvan toiston myötä yleisiksi käytännöiksi.

Tässä tutkimuksessa kerättävän kirjallisuuden määrää ei tiedetty ennalta, jolloin löydettyjen luokkien osuvuus kuvaamaan 'luottamuksen intuitioon vaikuttavia tekijöitä' ei ole välttämättä riittävä, vaikka teoreettinen saturaatio tutkimuksessa saavutettiin.

Vaikka yhteiskuntatieteiden teorioita voidaan kritisoidakin siitä, miten sosiaaliset teoriat vain toistavat jo olemassa olevia intuitiivisia käsityksiä maailmasta, väittäisin tutkimukseni perusteella tämän olevan enemmänkin osoitus intuition pätevyydestä ymmärtää todellisuutta kuin osoitus yhteiskuntatieteiden teorioiden pätemättömyydestä.

LÄHTEET

- Abadie, Marlène, Waroquier, Laurent & Terrier, Patrice (2013): Gist memory in the unconscious-thought effect. *Psychological Science* 24:7, 1253–1259.
- Alanko-Turunen, Merja & Pasanen, Heikki: Vangitusta tiedosta kehoon piirtyvään hiljaiseen tietämiseen. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 103–118.
- Allardt, Erik & Littunen, Yrjö (1984): *Sosiologia*. Juva: WSOY.
- Ambady, Nalini (2010): The perils of pondering: Intuition and thin slice judgments. *Psychology Inquiry* 21:4, 271–278. .
- Avotie, Oskari. (2019): *Intuitio ja tiedolla johtaminen uusien liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämisessä. Case: Saarioinen Oy*. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Yrittäjyyden ja tiimijohtamisen tutkinto-ohjelman opinnäytetyö.
- Bakken, Bjørn T. & Haerem, Thorvald: Intuition in crisis management: the secret weapon of successful decision makers? Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 122–132.
- Bargh, John A. & Morsella, Ezequiel (2008): The unconscious mind. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 73–79.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1967): *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. New York: Open Road Media. e-kirja.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedon sosiologinen tutkielma*. Helsinki: Gaudeamus. (Englanniksi *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Pelican Books 1987. Ilmestynyt alun perin 1966. Käännös: Gaudeamus Kirja. Kirjapaino-Oy Like: Helsinki).
- Betsch, Tillmann & Glöckner, Andreas (2010): Intuition in Judgment and Decision Making: Extensive Thinking Without Effort. *Psychological Inquiry* 21:4, 279–294.
- Betsch, Tillman: Preference theory – An affect-based approach to recurrent decision making. Teoksessa Betsch Tillman ja Susanne Haberstroh (toim.): *The routines of decision making*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Washington, DC, 2005, 39–65.
- Brett, Daniel (2013): *Tunneälykäs johtaminen*. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Brock, Richard (2015): Intuition and insight: two concepts that illuminate the tacit in science education. *Studies in Science Education* 51:2, 127–167.
- Browning, Jacob (2023): Kant and the determinacy of intuition. *European Journal of Philosophy* 31, 65–79.
- Burneko, Guy: *Wheels Within Wheels, Building the Earth: Intuition, Integral Consciousness, and the Pattern That Connects*. Teoksessa Davis-Floyd Robbie

- ja P. Sven Arvidson (toim.): *Intuition: The Inside Story: Interdisciplinary Perspectives*, Routledge, New York, 1997, 81–100.
- Coget, Jean-Francois: The critical decisions vortex- interplay of intuition, reason, and emotion: comparison of three dynamic industries. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham UK, 2011, 133–144.
- Dane, Erik: Capturing intuitions 'in flight': observations from research on attention and mindfulness. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 217–226.
- Dane, Erik & Pratt, Michael, G. (2007): Exploring intuition and its role in managerial decision making. *Academy of Management Review* 32:1, 33–54.
- Della Rocca, Michael (2008): *Spinoza*. Routledge. e-kirja.
- Deters, J. (2023): *Analytics and Intuition in the Process of Selecting Talent: A Holistic Approach*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Dreyfus, Hubert L. & Dreyfus, Stuart E. (2005): Expertise in real world contexts. *Organization Studies* 26:5, 779–792.
- Duggan, William & Mason, Malia: Strategic intuition. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 79–87.
- Dunderfelt, Tony (2001): *Intuitio ja tunneviestintä: ihmisten välinen näkymätön yhteys*. Helsinki: Dialogia.
- Durkheim, Émile (2002): *Moral Education*. Mineola: Dover Press (Reprint of the Free Press edition of *Moral Education: A Study of the Theory and Application of the Sociology Education*. New York: Free Press, 1961).
- Durkheim, Émile (1993). (1897): *Suicide: A Study in Sociology*. London: Routledge.
- Durkheim, Émile (1990): *Sosiaalisesta työnjaosta*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. (Ranskaksi *De la division du travail social*. Ilmestynyt alun perin 1893). Käännös: Seppo Randell. Oy Gaudeamus Ab.)
- Durkheim, Émile (1964). (1938): *The Rules of Sociological Method*. London and New York: Free Press. (Ilmestynyt alun perin 1895 nimellä *Les règles de la méthode sociologique*).
- Edmonds, David & Warburton, Nigel (2016): *Big Ideas in Social Science: An Interview With Rom Harré*. London: Sage Publications.
- Eisenhardt, Kathleen M. (1989): Building Theories from Case Study Research. *Academy of Management Review* 14:4, 532–550.
- Epstein, Seymour (2011a): Cognitive-Experiential Self-Theory: An Integrative Theory of Personality. *Personality and Social Psychology* 5, 1–71.
- Epstein, Seymour: The influence of valence and intensity of affect on intuitive processing. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011b, 37–51.
- Giddens, Anthony: *Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa*. Teoksessa Beck Ulrich, Anthony Giddens & Scott Lash (toim.): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino, Tampere, 1995.
- Gladwell, Malcolm (2013): *Välähdys: alitajuisen ajattelun voima*. Helsinki: WSOY. Suomentanut Heidi Hammarsten.

- Goleman, Daniel (1999): Tunneäly työelämässä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. Suomentanut Jaakko Kankaanpää.
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm L. (1967): The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. Chicago: Aldine. Gold, A.H.
- Glaser, Barney G. (2001): The Grounded Theory Perspective III: Conceptualization contrasted with description. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glöckner, Andreas & Ebert, Irena D. :Legal intuition and expertise. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham UK, 2011, 157–167.
- Glöckner, Andreas & Witteman, Cilia (2010): Beyond dual-process models: A categorisation of processes underlying intuitive judgement and decision making. *Thinking & Reasoning* 16: 1, 1–25.
- Guzak, James Richard & Hargrove, M. Blake: The role of intuition in ethical decision making. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 97–108.
- Haapsalo, Miska & Erämies, Sanni (2023): Erilaiset oppimiskäsitykset. Web-sivu. Saatavilla <<https://peda.net/jyu/okl/ko/ktkp010-biologia/eo>>, luettu 16.10.2023.
- Hakkarainen, Kai & Paavola, Sami: Asiantuntijuuden kehittyminen, hiljainen tieto ja uutta luovat tietokäytännöt. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 59–82.
- Hanhikoski, Riina & Riihijärvi, Jyri (2018): Intuitio ohjaustilanteissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen Pro gradu- tutkielma.
- Haidt, Jonathan (2001): The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgement. *Psychological Review* 108:4, 814–834.
- Harbort, Bob: Thought, Action, and Intuition in Practice-Oriented Disciplines. Teoksessa Davis-Floyd Robbie ja P. Sven Arvidson (toim.): Intuition: The Inside Story: Interdisciplinary Perspectives. Routledge, New York, 1997, 129–144. New York: Routledge.
- Harteis, Christian & Billet, Stephen (2013): Intuitive expertise: Theories and empirical evidence. Elsevier Editorial System, Manuscript Draft, 1–27.
- Hetemäki, Iivo (2018): Lääketieteellinen päätöksenteko ja sitä kuormittavat tekijät. *Lääketieteellinen aikakauskirja. DUODECIM* 134: 24, 2461–2466.
- Hogarth, Robin M.(2002): Deciding Analytically or Trusting Your Intuition? The Advantages and Disadvantages of Analytic and Intuitive Thought. UPF Economics and Business Working Paper No. 654, 1–46.
- Hotulainen, Risto & Sajaniemi, Nina: Systeemiälykästä toimintaa havainnoimassa. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 91–101.
- Hughes, John & Sharrock, Wes (2007): Theory and Methods in Sociology. An Introduction to Sociological Thinking and Practice. New York: Palgrave Macmillian.
- Hyttinen, Kai. (2018): Omaa oksaa etsimässä – älykäs intuitio työhaussa. Blogi. Saatavilla < <https://www.arffman.fi/omaa-oksa-etsimassa-alykas-intuitio-tyonhaussa/> >, luettu 28.4.2023.

- Hämäläinen, Raimo P. & Saarinen, Esa: Johdanto. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 3–9.
- Iannello, Paola, Antonietti, Alessandro & Betsch, Cornelia: Intuition in teaching. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 168–179.
- Ilmonen, Kaj: Luottamuksen operaationalisoinnista. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 45–68.
- Ilmonen, Kaj: Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen Kaj (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Kansipaino ER-Paino Ky, Lievestuore, 2001, 9–39.
- Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo (2002): *Luottamus modernissa maailmassa*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Isenberg, Daniel J. (1984): How senior managers think. *Harvard Business Review*, November/December, 1–22.
- Jamieson, Kieren & Hyland, Paul (2006): Good intuition or fear and uncertainty: The effects of bias on information systems selection decisions. *Informing Science* 9, 49–69.
- Jokisaari, Markku: Sosiaalinen pääoma ja ammatillinen liikkuvuus. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 212–226.
- Jones, Karen (1996): Trust as an Affective Attitude. *Ethics* 107:1, 4–25.
- Järvinen, Pertti & Järvinen, Annikki (2004): *Tutkimustyön metodeista*. Tampere: Opinpajan Kirja.
- Kahneman, Daniel (2012): *Ajattelu, nopeasti ja hitaasti*. Helsinki: Terra Cognita. Suomentanut Kimmo Pietiläinen.
- Kahneman, Daniel & Klein, Gary (2009): Conditions for intuitive expertise: A failure to disagree. *American Psychologist* 64: 6, 515–526.
- Kaskisaari, Marja: Luottamus sosiaalisena rakenteena. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 256–269.
- Kasvumoottori. (2023): Kasvumoottori. Web-sivu. Saatavilla < <https://kasvumoottori.fi/lessons/rationaalinen-ajattelu-ja-intuitio-paatoksenteossa/> >, luettu 28.4.2023.
- Kaufman, Scott, Barry (2011): Intelligence and the cognitive unconscious. Teoksessa Sternberg R.J. ja S.B. Kaufman (toim.): *The Cambridge handbook of intelligence*. Cambridge University Press, Washington D.C., 2011, 442–467.
- Kaukinen, Susanna: Dharma ja systeemiäly. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 263–273.
- Kickul, Jill R. & Gundry, Lisa K. :Entrepreneurial intuition. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 88–96.

- Klein, Gary : A Recognition Primed Decision (RPD) Model of Rapid Decision Making. Teoksessa Klein Gary A., Judith Orasanu, Roberta Calderwood ja Caroline E. Zsombok (toim.): Decision Making in Action, Ablex, New York, 1993, 138–147.
- Klein, Gary (1998): Sources of Power: How People Make Decisions. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Klein, Gary (2008): Naturalistic Decision Making. Human Factors 50:3, 456–460.
- Klein, Gary: Expert intuition and naturalistic decision making. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 69–78.
- Kolari, Pirjo (2010): Tunneälyjohtaminen asiantuntijaorganisaation muutoksessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print. Kasvatustieteiden väitöskirja.
- Koskinen, Rauno (2016): Mielekäs oppiminen matematiikan opetuksen lähtökohtana: Systemaattinen analyysi Journal of Research in Mathematic Education aikakauslehden artikkelien pohjalta. Helsinki: Helsingin yliopisto-Picaset Oy. Kasvatustieteiden väitöskirja.
- Krippendorff, Klaus (1985): Content analysis. An Introduction to its Methodology. California, CA: Sage Publications.
- Langan-Fox, Janice & Vranic, Vedran: Life, death, and intuition in critical occupations. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 111–121.
- Laughlin, Charles : The Nature of Intuition: A Neurophysiological Approach. Teoksessa Davis-Floyd Robbie ja P. Sven Arvidson (toim.): Intuition: The Inside Story. Routledge, New York, 1997, 19–37.
- Lehtinen, Esa (2013): Intuitio – päätöksenteon ”harmaa eminenssi”. Blogi. Saatavilla < <https://esalehtinen.blogijanne.fi/2013/11/18/intuitio-paatoksenteon-harmaa-eminenssi> >, luettu 13.6.2023.
- Leisti, Tuomas & Poskiparta, Hanna (2022): Päätöksenteon illuusiot: ymmärrä paremmin, miten teet päätöksiä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Lieberman, Matthew D. (2000): Intuition: A social cognitive neuroscience approach. Psychological Bulletin 126, 109–137.
- Luoma-aho, Vilma (2018): On Putnam: Bowling Together – Applying Putnam’s Theories of Community and Social Capital to Public Relations. Teoksessa Øyvind Ihlen ja Magnus Fredriksson (toim.): Public Relations and Social Theory: Key Figures and Developments. Routledge, London, 2018, 195–214.
- Locke, Connson C. (2015): Decision Making And Problem Solving. When It’s Safe to Rely on Intuition (and When It’s Not). Harvard Business Review, 1–2.
- Malk, Markus: Systeemiäly, moraalit ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 275–291.
- Markman, Keith, Klein, William & Suhr, Julie: Overview. Teoksessa Markman Keith, William Klein ja Julie Suhr (toim.): Handbook of Imagination and Mental Simulation. Routledge Handbooks Online, New York, 2008, vii–xv. e-kirja.

- Martela, Mikko: *Systeemiälyni*. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005a, 13–22.
- Martela, Mikko: *Systeemiäly ja Virtaus*. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005b, 185–202.
- Matzler, Kurt, Bailom, Franz & Mooradian, Todd A. (2007): *Intuitive Decision Making*. MIT SLOAN Management Review 49:1, 12–15.
- Metsämuuronen, Jari (2008): *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Miettinen, Reijo, Toikka, Kari & Tuunainen, Juha: *Luottamus innovaatioverkoissa*. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 339–358.
- Monsay, Evelyn H.: *Intuition in the Development of Scientific Theory and Practice*. Teoksessa Davis-Floyd Robbie & P. Sven Arvidson (toim.): *Intuition: The Inside Story: Interdisciplinary Perspectives*. Routledge, New York, 1997, 103–120.
- Mäkelä, Pekka & Ruokonen, Floora: *Luottamus sosiaalisen pääoman teorioiden ydinkäsitteenä*. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 21–44.
- Nagel, Jennifer (2011). *Intuitions and experiments*. *Philosophy and Phenomenological Research*, 1–30.
- Niskanen, Antti (2019): *Nuorten upseerien käsityksiä sodanajan käskystä nykypäivänä*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotatieteiden Pro gradu-tutkielma.
- Nonaka, Ikujiro (2007): *The Knowledge-Creating Company*. Harvard Business Review July, 162–171
- Nurminen, Raija (2000a): *Hiljainen tieto hoitotyössä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nurminen, Raija (2000b): *Intuitio ja hiljainen tieto hoitotyössä*. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteiden väitöskirja.
- Nurminen, Raija: *Intuitio ja hiljainen tieto hoitotyössä*. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 187–200.
- Ollila, Tapio (2021): *Yliopiston generalistiopiskelijoiden asiantuntijuuden rakentuminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Sosiologian kandidaattitutkielma.
- Onnismaa, Jussi: *Hiljainen tieto kulttuurien rakenteissa. Kollektiivinen muistaminen ja muistamattomuus*. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 83–102.
- Palonen, Tuire & Lehtinen, Erno: *Yhdessä osaaminen sosiaalisen pääoman muotona*. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 170–195.
- Pawluch, Dorothy & Neiterman, Elena: *What is Grounded Theory and Where Does it Come From?* Teoksessa Bourgeault Ivy, Robert Dingwall ja Raymond De

- Vries (toim.): *The Sage Handbook of Qualitative Methods in Health Research*. Sage Publications, London, 2010, 174–192.
- Petäjä, Julia (2017): *Intuitio luovassa prosessissa – Fenomenologinen tutkimus improvisaatioammattilaisten kokemuksista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Musiikkikasvatuksen maisterintutkielma.
- Pitkänen, Marika (2008): *Tunneälykäs johtaminen motivoiva johtamismenetelmä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Hallintotieteiden Pro gradu -tutkielma.
- Pohjalainen, Marjut (2012): *Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen*. *Informaatiotutkimus* 31:3, 1–10.
- Polanyi, Michael (1958): *Personal knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Polanyi, Michael (1966): *The Tacit Dimension*. London: Routledge.
- Pretz, Jean, E.: *Types of intuition: inferential and holistic*. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 17–27.
- Putkinen, Joni (2019): *The concept of intuition in Haidt’s social intuitionist model*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Filosofian Pro gradu -tutkielma.
- Raami, Asta (2015): *Intuition unleashed: on the application and development of intuition in the creative process*. Helsinki: Aalto University School of Arts, Design and Architecture. Median laitoksen väitöskirja.
- Raami, Asta (2016): *Älykäs intuitio ja miten käytämme sitä*. Helsinki: S&S.
- Raami, Asta (2019): *Towards Solving the Impossible Problems*. Teoksessa Cook J.W. (toim.): *Sustainability, Human Well-Being, and the Future of Education*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Raami, Asta (2020): *Intuitio³: Yhteys mahdollittoman ratkaisuun*. Keuruu: Otava Kirjapaino.
- Reinola, Outi (Kirkko ja kaupunki 19.1.2017, 1–3): *Mitä on intuitio – uskoa, tietoa vai oivallusta?*
- Ricard, Julie (2017): *A Cognitive View of Balanced Decision Making*. Konferenssipaperi, Academy of Management Meeting, 6.8.2017.
- Rokio, Matias (2020): *Intuitio päätöksenteossa*. Tampere: Tampereen yliopisto. Teknis-taloudellinen kandidaatintyö.
- Ruuskanen, Petri: *Pk-yritysten innovaatiotoiminta ja sosiaalinen pääoma*. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 313–338.
- Saariluoma, Pertti (2011): *Intuitions in Human-Technology Interaction Design*. *An Interdisciplinary Journal on Humans in ICT Environment* 7: 2, 103–105.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2004): *Sosiologia*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Saaristo, Kimmo (2000): *Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen expertiisi*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiologian väitöskirja.
- Sadler-Smith, Eugene & Shefy, Erella (2004): *The intuitive executive: Understanding and applying ‘gut feel’ in decision-making*. *Academy of Management Executive* 18:4, 76–91.

- Sadler-Smith, Eugene & Burke, Lisa A. (2009): Fostering intuition in management education: Activities and resources. *Journal of Management Education* 33:2, 239–262.
- Sainte Anastasie (2023): Emotionaalinen älykkyys. Web-sivu. Saatavilla < <https://fi.sainte-anastasie.org/articles/psicologa/los-10-benefisios-de-la-inteligencia-emocional.html> >, luettu 24.5.2023.
- Sajaniemi, Nina, Hotulainen, Risto & Tomisaho, Maarit: Oppiva ja systeemiälykäs koulu- tarua vai totta. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 143–156.*
- Salas, Eduardo, Rosen, Michael A. & DiazGranados, Deborah (2010): Expertise-Based Intuition and Decision Making in Organizations. *Journal of Management* 36:4, 941–973.
- Salmela, Pentti (2008): Hiljainen ja rakenteellinen tieto asiantuntijaorganisaation toiminnan kehittämässä. *Informaatiotutkimus* 27:2, 1–8.
- Salonen, Eveliina (2017): *Intuitio ja tunteet johtamisen ytimessä.* Helsinki: Alma Talent.
- Seligman, Adam B. (1997): *The problem of trust.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Shanteau, James (2015): Why task domains (still) matter for understanding expertise. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 4:3, 169–175.
- Schön, Donald A. (1983): *The reflective practitioner: How professionals think in action.* New York: Basic Books.
- Simon, Herbert A. (1992): What is an explanation of behavior? *Psychological Science* 3, 150–161.
- Sinclair, Marta: An integrated framework of intuition. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research.* Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 3–16.
- Sinervo, Timo, Elovainio Marko, Pekkarinen, Laura & Heponiemi, Tarja: Organisaation toiminnan oikeudenmukaisuus luottamuksen ja motivaation perustana. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät.* Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 133–146.
- Sjovall, Andrea M. & Talk, Andrew C. (2004): From actions to impressions: Cognitive attribution theory and the formation of corporate reputation. *Corporate Reputation Review* 7:3; 269-281.
- Smith, Kenneth (2014): *Emile Durkheim and the Collective Consciousness of Society. A Study in Criminology.* UK: Anthem Press.
- Stich, Stephen (2013): Do Different Groups Have Different Epistemic Intuitions? A Reply to Jennifer Nagel. *Philosophy and Phenomenological Research* 87:1, 151–178.
- Strick, Madelijn & Dijksterhuis, Ap: Intuition and unconscious thought. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research.* Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 28–36.
- Sulkunen, Pekka: Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Sulkunen Pekka ja Pekka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia.* Tammer-Paino Oy, Tampere, 1997a, 13–53.

- Sullivan, John (2001): Review from Gary A. Klein's (1999) "Sources of Power: How People Make Decisions. *Leadership and Management in Engineering* 1, 21–21.
- Sundquist, Juho: *Systeemiälykäs meemien hallintaa*. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 203–213.
- Suomala, Jyrki, Taatila, Vesa, Siltala, Reijo & Keskinen, Soili: *Salapoliisimetodologia innovaatiotutkimuksen strategisena valintana*. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 359–377.
- Surakka, Teemu: *Systeemiälykäs rooli*. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 79–90.
- Tetlock, Philip E. & Gardner, Dan (2016): *Superennustajat: ennustamisen taito ja tiede*. Helsinki: Terra Cognita. Suomentanut: Kimmo Pietiläinen.
- Tetlock, Philip E. 2005. *Expert political judgement. How Good Is it? How can we know?* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Tomasino, Dana Elisa: *The heart in intuition: tools for cultivating intuitive intelligence*. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 247–260.
- Toom, Auli: *Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun*. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 33–58.
- Toom, Auli & Onnismaa, Jussi: *Johdanto*. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 9–30
- Urquhart, Cathy & Fernández, Walter (2013): *Using grounded theory method in information systems: the researcher as blank slate and other myths*. *Journal of Information Technology advance online publication*, 1–13.
- Van den Brink, Nydia, Holbrechts, Birgit, Brand, Paul L.P., Stolper, Erik C.F. & Van Royen, Paul (2019): *Role of intuitive knowledge in the diagnostic reasoning of hospital specialists: a focus group study*. *BMJ Journals* 9:1, 1–8.
- Vanharanta, Markus & Easton, Geoff (2010): *Intuitive managerial thinking: The use of mental simulations in the industrial marketing context*. *Industrial Marketing Management* 39:3, 425–436. Wolfswinkel Joost F., Furtmueller, Elfi & Wilderom, Celeste P.M. (2013): *Using Grounded Theory as a Method for Rigorously Reviewing Literature*. *European Journal of Information Systems* 22:1, 45–55.
- Yin, Robert K. (2003): *Case study research: design and methods*. California: Sage Publications.
- Åhman, Helena & Gustafsberg, Harri (2017): *Tilannetaju: päätä paremmin*. Helsinki: Alma Talent Pro.

Julkaisemattomat lähteet

- Ollila, Tapio (2022): Tietoaineiston ja teorian suhde grounded theory – metodologiassa ja adaptiivisessä teorian muodostuksessa. Essee, 22.8.2022, Jyväskylän yliopisto.
- Ollila, Tapio (2023): Luottamuksen intuitio: intuition käsite, intuitioon ja päätöksentekoon liittyvä ajattelu sekä asiantuntijan intuitio. Essee, 17.3.2023. Jyväskylän yliopisto.

TIETOAINEISTO

- Abadie, Marlène, Waroquier, Laurent & Terrier, Patrice (2013): Gist memory in the unconscious-thought effect. *Psychological Science* 24:7, 1253–1259.
- Alanko-Turunen, Merja & Pasanen, Heikki: Vangitusta tiedosta kehoon piirtyvään hiljaiseen tietämiseen. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 103–118.
- Ali-Vehmas, Timo: *Systeemiälykäs Pieni Maailma*. Teoksessa Hämäläinen, Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 117–131.
- Ambady, Nalini (2010): The perils of pondering: Intuition and thin slice judgments. *Psychology Inquiry* 21:4, 271–278. .
- Avotie, Oskari. (2019): *Intuitio ja tiedolla johtaminen uusien liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämisessä*. Case: Saarioinen Oy. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Yrittäjyyden ja tiimijohtamisen tutkinto-ohjelman opinnäytetyö.
- Bakken, Bjørn T. & Haerem, Thorvald: *Intuition in crisis management: the secret weapon of successful decision makers?* Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 122–132.
- Bargh, John A. & Morsella, Ezequiel (2008): The unconscious mind. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 73–79.
- Betsch, Tillmann & Glöckner, Andreas (2010): Intuition in Judgment and Decision Making: Extensive Thinking Without Effort. *Psychological Inquiry* 21:4, 279–294.
- Betsch, Tillman: *Preference theory – An affect-based approach to recurrent decision making*. Teoksessa Betsch Tillman ja Susanne Haberstroh (toim.): *The routines of decision making*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Washington, DC, 2005, 39–65.
- Brett, Daniel (2013): *Tunneälykäs johtaminen*. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Brock, Richard (2015): Intuition and insight: two concepts that illuminate the tacit in science education. *Studies in Science Education* 51:2, 127–167.
- Browning, Jacob (2023): Kant and the determinacy of intuition. *European Journal of Philosophy* 31, 65–79.
- Burneko, Guy: *Wheels Within Wheels, Building the Earth: Intuition, Integral Consciousness, and the Pattern That Connects*. Teoksessa Davis-Floyd Robbie ja P. Sven Arvidson (toim.): *Intuition: The Inside Story: Interdisciplinary Perspectives*, Routledge, New York, 1997, 81–100.
- Dane, Erik: Capturing intuitions 'in flight': observations from research on attention and mindfulness. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 217–226.

- Dane, Erik & Pratt, Michael, G. (2007): Exploring intuition and its role in managerial decision making. *Academy of Management Review* 32:1, 33–54.
- DeFranco, Joanna F. & Voas, Jeffrey (2023): Machining a Sixth Sense: Intuition. *Computer* 56:1, 14–15.
- Deters, J. (2023): Analytics and Intuition in the Process of Selecting Talent: A Holistic Approach. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Dreyfus, Hubert L. & Dreyfus, Stuart E. (2005): Expertise in real world contexts. *Organization Studies* 26:5, 779–792.
- Duggan, William & Mason, Malia: Strategic intuition. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 79–87.
- Dunderfelt, Tony (2001): Intuitio ja tunneviestintä: ihmisten välinen näkymätön yhteys. Helsinki: Dialogia.
- Epstein, Seymour (2011a): Cognitive-Experiential Self-Theory: An Integrative Theory of Personality. *Personality and Social Psychology* 5, 1–71.
- Epstein, Seymour: The influence of valence and intensity of affect on intuitive processing. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011b, 37–51.
- Gladwell, Malcolm (2013): *Välähdys: alitajuisen ajattelun voima*. Helsinki: WSOY. Suomentanut Heidi Hammarsten.
- Goleman, Daniel (1999): *Tunneäly työelämässä*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. Suomentanut Jaakko Kankaanpää.
- Glöckner, Andreas & Ebert, Irena D. :Legal intuition and expertise. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham UK, 2011, 157–167.
- Glöckner, Andreas & Witteman, Cilia (2010): Beyond dual-process models: A categorisation of processes underlying intuitive judgement and decision making. *Thinking & Reasoning* 16: 1, 1–25.
- Guzak, James Richard & Hargrove, M. Blake: The role of intuition in ethical decision making. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 97–108.
- Hakkarainen, Kai & Paavola, Sami: Asiantuntijuuden kehittyminen, hiljainen tieto ja uutta luovat tietokäytännöt. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): *Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta*. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 59–82.
- Hanhikoski, Riina & Riihijärvi, Jyri (2018): Intuitio ohjaustilanteissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen Pro gradu- tutkielma.
- Haidt, Jonathan (2001): The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgement. *Psychological Review* 108:4, 814–834.
- Harbort, Bob: Thought, Action, and Intuition in Practice-Oriented Disciplines. Teoksessa Davis-Floyd Robbie ja P. Sven Arvidson (toim.): *Intuition: The Inside Story: Interdisciplinary Perspectives*. Routledge, New York, 1997, 129–144. New York: Routledge.
- Harteis, Christian & Billet, Stephen (2013): Intuitive expertise: Theories and empirical evidence. Elsevier Editorial System, Manuscript Draft, 1–27.

- Hetemäki, Iivo (2018): Lääketieteellinen päätöksenteko ja sitä kuormittavat tekijät. Lääketieteellinen aikakauskirja. DUODECIM 134: 24, 2461–2466
- Hogarth, Robin M.(2002): Deciding Analytically or Trusting Your Intuition? The Advantages and Disadvantages of Analytic and Intuitive Thought. UPF Economics and Business Working Paper No. 654, 1–46.
- Hotulainen, Risto & Sajaniemi, Nina: Systeemiälykstä toimintaa havainnoimassa. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 91–101. Hughes, John & Sharrock, Wes (2007): Theory and Methods in Sociology. An Introduction to Sociological Thinking and Practice. New York: Palgrave Macmillian.
- Hämäläinen, Raimo P. & Saarinen, Esa: Johdanto. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 3–9.
- Iannello, Paola, Antonietti, Alessandro & Betsch, Cornelia: Intuition in teaching. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 168–179.
- Isenberg, Daniel J. (1984): How senior managers think. Harvard Business Review, November/December, 1–22.
- Jamieson, Kieren & Hyland, Paul (2006): Good intuition or fear and uncertainty: The effects of bias on information systems selection decisions. Informing Science 9, 49–69.
- Kahneman, Daniel (2012): Ajattelu, nopeasti ja hitaasti. Helsinki: Terra Cognita. Suomentanut Kimmo Pietiläinen.
- Kahneman, Daniel & Klein, Gary (2009): Conditions for intuitive expertise: A failure to disagree. American Psychologist 64: 6, 515–526.
- Kasvumoottori. (2023): Kasvumoottori. Web-sivu. Saatavilla < <https://kasvumoottori.fi/lessons/rationaalinen-ajattelu-ja-intuitio-paatoksenteossa/> >, luettu 28.4.2023.
- Kaufman, Scott, Barry (2011): Intelligence and the cognitive unconscious. Teoksessa Sternberg R.J. ja S.B. Kaufman (toim.): The Cambridge handbook of intelligence. Cambridge University Press, Washington D.C., 2011, 442–467.
- Kaukinen, Susanna: Dharma ja systeemiäly. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 263–273.
- Kickul, Jill R. & Gundry, Lisa K. :Entrepreneurial intuition. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 88–96.
- Klein, Gary : A Recognition Primed Decision (RPD) Model of Rapid Decision Making. Teoksessa Klein Gary A., Judith Orasanu, Roberta Calderwood ja Caroline E. Zsombok (toim.): Decision Making in Action, Ablex, New York, 1993, 138–147.
- Klein, Gary (1998): Sources of Power: How People Make Decisions. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Klein, Gary (2008): Naturalistic Decision Making. Human Factors 50:3, 456–460.

- Klein, Gary: Expert intuition and naturalistic decision making. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 69–78.
- Kolari, Pirjo (2010): Tunneälyjohtaminen asiantuntijaorganisaation muutoksessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print. Kasvatustieteiden väitöskirja.
- Langan-Fox, Janice & Vranic, Vedran: Life, death, and intuition in critical occupations. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 111–121.
- Laughlin, Charles : The Nature of Intuition: A Neurophysiological Approach. Teoksessa Davis-Floyd Robbie ja P. Sven Arvidson (toim.): Intuition: The Inside Story. Routledge, New York, 1997, 19–37.
- Lehtinen, Esa (2013): Intuitio – päätöksenteon ”harmaa eminenssi”. Blogi. Saatavilla < <https://esalehtinen.blogijanne.fi/2013/11/18/intuitio-paatoksenteon-harmaa-eminenssi> >, luettu 13.6.2023.
- Leisti, Tuomas & Poskiparta, Hanna (2022): Päätöksenteon illuusiot: ymmärrä paremmin, miten teet päätöksiä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Lieberman, Matthew D. (2000): Intuition: A social cognitive neuroscience approach. Psychological Bulletin 126, 109–137.
- Locke, Connson C. (2015): Decision Making And Problem Solving. When It’s Safe to Rely on Intuition (and When It’s Not). Harvard Business Review, 1–2.
- Malk, Markus: Systeemiäly, moraalit ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 275–291.
- Markman, Keith, Klein, William & Suhr, Julie: Overview. Teoksessa Markman Keith, William Klein ja Julie Suhr (toim.): Handbook of Imagination and Mental Simulation. Routledge Handbooks Online, New York, 2008, vii–xv. e-kirja.
- Martela, Mikko: Systeemiälyni. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005a, 13–22.
- Martela, Mikko: Systeemiäly ja Virtaus. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005b, 185–202.
- Matzler, Kurt, Bailom, Franz & Mooradian, Todd A. (2007): Intuitive Decision Making. MIT SLOAN Management Review 49:1, 12–15.
- Monsay, Evelyn H.: Intuition in the Development of Scientific Theory and Practice. Teoksessa Davis-Floyd Robbie & P. Sven Arvidson (toim.): Intuition: The Inside Story: Interdisciplinary Perspectives. Routledge, New York, 1997, 103–120.
- Nagel, Jennifer (2011). Intuitions and experiments. Philosophy and Phenomenological Research, 1–30.
- Niskanen, Antti (2019): Nuorten upseerien käsityksiä sodanajan käskystä nykypäivänä. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotatieteiden Pro gradu-tutkielma.
- Nonaka, Ikujiro (2007): The Knowledge-Creating Company. Harvard Business Review July, 162–171

- Nurminen, Raija (2000a): Hiljainen tieto hoitotyössä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nurminen, Raija (2000b): Intuitio ja hiljainen tieto hoitotyössä. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteiden väitöskirja.
- Nurminen, Raija: Intuitio ja hiljainen tieto hoitotyössä. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 187–200.
- Ollila, Tapio (2021): Yliopiston generalistiopiskelijoiden asiantuntijuuden rakentuminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Sosiologian kandidaattitutkielma.
- Onnismaa, Jussi: Hiljainen tieto kulttuurien rakenteissa. Kollektiivinen muistaminen ja muistamattomuus. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 83–102.
- Petäjä, Julia (2017): Intuitio luovassa prosessissa – Fenomenologinen tutkimus improvisaatioammattilaisten kokemuksista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Musiikkikasvatuksen maisterintutkielma.
- Pitkänen, Marika (2008): Tunneälykäs johtaminen motivoiva johtamismenetelmä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Hallintotieteiden Pro gradu -tutkielma.
- Pohjalainen, Marjut (2012): Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen. Informaatiotutkimus 31:3, 1–10.
- Polanyi, Michael (1966): The Tacit Dimension. London: Routledge.
- Pretz, Jean, E.: Types of intuition: inferential and holistic. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 17–27.
- Putkinen, Joni (2019): The concept of intuition in Haidt's social intuitionist model. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Filosofian Pro gradu -tutkielma.
- Raami, Asta (2015): Intuition unleashed: on the application and development of intuition in the creative process. Helsinki: Aalto University School of Arts, Design and Architecture. Median laitoksen väitöskirja.
- Raami, Asta (2016): Älykäs intuitio ja miten käytämme sitä. Helsinki: S&S.
- Raami, Asta (2019): Towards Solving the Impossible Problems. Teoksessa Cook J.W. (toim.): Sustainability, Human Well-Being, and the Future of Education. Palgrave Macmillan, Cham.
- Raami, Asta (2020): Intuitio³: Yhteys mahdollittoman ratkaisuun. Keuruu: Otava Kirjapaino.
- Radin, Dean: Intuition and the noetic. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 183–196.
- Reinola, Outi (Kirkko ja kaupunki 19.1.2017, 1–3): Mitä on intuitio – uskoa, tietoa vai oivallusta?
- Ricard, Julie (2017): A Cognitive View of Balanced Decision Making. Konferenssipaperi, Academy of Management Meeting, 6.8.2017.
- Rokio, Matias (2020): Intuitio päätöksenteossa. Tampere: Tampereen yliopisto. Teknis-taloudellinen kandidaatintyö.

- Saariluoma, Pertti (2011): Intuitions in Human-Technology Interaction Design. *An Interdisciplinary Journal on Humans in ICT Environment* 7: 2, 103–105.
- Saaristo, Kimmo (2000): Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen expertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiologian väitöskirja.
- Sadler-Smith, Eugene & Shefy, Erella (2004): The intuitive executive: Understanding and applying 'gut feel' in decision-making. *Academy of Management Executive* 18:4, 76–91.
- Sadler-Smith, Eugene & Burke, Lisa A. (2009): Fostering intuition in management education: Activities and resources. *Journal of Management Education* 33:2, 239–262.
- Sainte Anastasie (2023): Emotionaalinen älykkyys. Web-sivu. Saatavilla < <https://fi.sainte-anastasie.org/articles/psicologa/los-10-beneficios-de-la-inteligencia-emocional.html> >, luettu 24.5.2023.
- Sajaniemi, Nina, Hotulainen, Risto & Tomisaho, Maarit: Oppiva ja systeemiälykäs koulu- tarua vai totta. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly*. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 143–156.
- Salas, Eduardo, Rosen, Michael A. & DiazGranados, Deborah (2010): Expertise-Based Intuition and Decision Making in Organizations. *Journal of Management* 36:4, 941–973.
- Salmela, Pentti (2008): Hiljainen ja rakenteellinen tieto asiantuntijaorganisaation toiminnan kehittämisessä. *Informaatiotutkimus* 27:2, 1–8.
- Salonen, Eveliina (2017): Intuitio ja tunteet johtamisen ytimessä. Helsinki: Alma Talent.
- Shanteau, James (2015): Why task domains (still) matter for understanding expertise. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 4:3, 169–175.
- Schön, Donald A. (1983): *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Simon, Herbert A. (1992): What is an explanation of behavior? *Psychological Science* 3, 150–161.
- Sinclair, Marta: An integrated framework of intuition. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 3–16.
- Smedlund, Anssi (2008): The knowledge system of a firm: social capital for explicit, tacit and potential knowledge. *Journal of Knowledge Management* 12:1, 63–77.
- Stich, Stephen (2013): Do Different Groups Have Different Epistemic Intuitions? A Reply to Jennifer Nagel. *Philosophy and Phenomenological Research* 87:1, 151–178.
- Strick, Madelijn & Dijksterhuis, Ap: Intuition and unconscious thought. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): *Handbook of Intuition Research*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 28–36.
- Sullivan, John (2001): Review from Gary A. Klein's (1999) "Sources of Power: How People Make Decisions. *Leadership and Management in Engineering* 1, 21–21.

- Sundquist, Juho: Systeemiälykstä meemien hallintaa. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 203–213.
- Surakka, Teemu: Systeemiälykäs rooli. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 79–90.
- Tetlock, Philip E. & Gardner, Dan (2016): Superennustajat: ennustamisen taito ja tiede. Helsinki: Terra Cognita. Suomentanut: Kimmo Pietiläinen.
- Tetlock, Philip E. 2005. Expert political judgement. How Good Is it? How can we know? Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Tomasino, Dana Elisa: The heart in intuition: tools for cultivating intuitive intelligence. Teoksessa Sinclair Marta (toim.): Handbook of Intuition Research. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2011, 247–260.
- Toom, Auli: Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 33–58.
- Toom, Auli & Onnismaa, Jussi: Johdanto. Teoksessa Toom Auli, Jussi Onnismaa ja Anneli Kajanto (toim.): Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Gummerus, Jyväskylä, 2008, 9–30
- Tuulenmäki, Anssi: Systeemiälyä systeemihälyssä. Teoksessa Hämäläinen Raimo P. ja Esa Saarinen (toim.): Systeemiäly. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki, 2005, 167–183.
- Van den Brink, Nydia, Holbrechts, Birgit, Brand, Paul L.P., Stolper, Erik C.F. & Van Royen, Paul (2019): Role of intuitive knowledge in the diagnostic reasoning of hospital specialists: a focus group study. *BMJ Journals* 9:1, 1–8.
- Vanharanta, Markus & Easton, Geoff (2010): Intuitive managerial thinking: The use of mental simulations in the industrial marketing context. *Industrial Marketing Management* 39:3, 425–436.
- Wolfswinkel Joost F., Furtmueller, Elfi & Wilderom, Celeste P.M. (2013): Using Grounded Theory as a Method for Rigorously Reviewing Literature. *European Journal of Information Systems* 22:1, 45–55.
- Åhman, Helena & Gustafsberg, Harri (2017): Tilannetaju: päätä paremmin. Helsinki: Alma Talent Pro.

LIITTEET

- LIITE 1 Taulukko A. Temaattinen luokka (kirjainlyhenne), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä. Keltaisella värillä merkityt ominaisuudet ovat löydettyjä yhteyksiä kuviossa 2. (ss. 1-19).
- LIITE 2 Taulukko B. Temaattinen luokka/luokat (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan numerotunniste) (ominaisuuden numerotunniste); kuvion 1 yhteyden numerot roomalaisilla numeroilla (I-VII). (s. 1-2).
- LIITE 3 Taulukko C. Temaattinen luokka (kirjainlyhenne), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta, temaattisen luokan määritelmä tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä. Keltaisella värillä merkityt ominaisuudet ovat löydettyjä yhteyksiä kuviossa 3. (ss. 1-26).
- LIITE 4 Taulukko D. Temaattinen luokka/luokat (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); kuvion 2 luokkien yhteysnumerot roomalaisilla numeroilla (I-VII). (ss. 1-3).
- LIITE 5 Taulukko E. Temaattinen luokka (kirjaintunniste), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä. Keltaisella värillä merkityt ominaisuudet ovat löydettyjä yhteyksiä kuviossa 4. (ss. 1-19).
- LIITE 6 Taulukko F. Temaattinen luokka/luokat (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); kuvion 3 luokkien yhteysnumerot roomalaisilla numeroilla (I-XI). (ss. 1-3).
- LIITE 7 Taulukko G. Temaattinen luokka (kirjainlyhenne), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä. Keltaisella värillä merkityt ominaisuudet ovat löydettyjä yhteyksiä kuviossa 5. (ss. 1-26).

- LIITE 8 Taulukko H. Temaattinen luokka/luokat (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); kuvion 4 luokkien yhteysnumerot roomalaisilla numeroilla (I-XII). (ss. 1-4).
- LIITE 9 Taulukko I. Temaattinen luokka (kirjainlyhenne), temaattisen luokan ominaisuus (numerotunniste), luokan ominaisuuden määritelmän todiste kirjallisesta tietoaaineistosta ja kirjallisuuslähde sekä havaintojen kokonaismäärä. Keltaisella värillä merkityt ominaisuudet ovat löydettyjä yhteyksiä kuviossa 6. (ss. 1-12).
- LIITE 10 Taulukko J. Temaattinen luokka/luokat (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); (temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); kuvion 5 luokkien yhteysnumerot roomalaisilla numeroilla (I-IX). (ss. 1-2).
- LIITE 11 Taulukko K. Teema/teema, temaattinen luokka/luokat (kirjainlyhenne); luokan ominaisuus (luokan kirjainlyhenne) (ominaisuuden numerotunniste); temaattisten luokkien väliset yhteydet ja ehdotukset (hypoteesit), kuinka temaattiset luokat ovat yhteydessä (suhteessa) toisiinsa tietoaaineiston luokan ominaisuuteen perustuen (kirjallisuuslähde) (luokan numerotunniste) (ominaisuuden numerotunniste); yhteysnumero (1-12). (Kuvan 8 yhteydet ovat 1-12). (ss. 1-13).